

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN
ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

ERZURUM KENT MERKEZİNDEKİ
MEDRESELERİN İŞLEVSELLİK ANALİZİ

Vildan YEGEN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mimarlık Anabilim Dalı

EYLÜL-2024
KONYA
Her Hakkı Saklıdır

TEZ KABUL VE ONAYI

Vildan YEGEN tarafından hazırlanan “Erzurum Kent Merkezindeki Medreselerin İşlevsellik Analizi” adlı tez çalışması 30/09/2024 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oy birliği ile Necmettin Erbakan Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı’nda YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

İmza

Başkan

Prof. Dr. Esra YALDIZ

.....

Danışman

Doç. Dr. Fatih SEMERCİ

.....

Üye

Doç. Dr. Süheyla BÜYÜKŞAHİN

.....

Fen Bilimleri Enstitüsü Yönetim Kurulu’nun .../.../20.. gün ve ..... sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof. Dr. Havvanur UÇBEYİAY
FBE Müdürü

TEZ BİLDİRİMİ

Bu tezdeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edildiğini ve tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını bildiririm.

DECLARATION PAGE

I hereby declare that all information in this document has been obtained and presented in accordance with academic rules and ethical conduct. I also declare that, as required by these rules and conduct, I have fully cited and referenced all material and results that are not original to this work.

İmza:

Vildan YEGEN

Tarih:

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ERZURUM KENT MERKEZİNDEKİ MEDRESELERİN İŞLEVSELLİK ANALİZİ

Vildan YEGEN

Necmettin Erbakan Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü
Mimarlık Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Fatih SEMERCİ

2024, 132 Sayfa

Jüri

Doç. Dr. Fatih SEMERCİ

Prof. Dr. Esra YALDIZ

Doç. Dr. Süheyla BÜYÜKŞAHİN

Tarihi yapılar zaman içerisinde ekonomik, sosyal, kültürel ya da teknolojik sebeplerle işlevlerini kaybedebilirler. İşlevini kaybeden tarihi yapılar maruz kaldıkları olumsuz etkenler sonucunda kullanılamaz hale gelebilir hatta çoğu tarihi yapı yok olabilir. Bu yapıların korunmasını sağlamak ve yok olmasını engellemek adına yapılar yeniden işlevlendirilirler. Yeni ihtiyaçlar doğrultusunda çağdaş uyarlamalara giden diğer bir anıtsal yapı türü de medreselerdir. Türklerin İslamiyet'ten sonra geliştirdiği en önemli yapılar medreselerdir. Medrese yapılarının en önemli örnekleri Erzurum'da bulunmaktadır. Çoğunluğu İlhanlı dönemi eserleri olan Erzurum kent merkezinde yer alan tarihi işlevini kaybedip yeniden işlevlendirilen dört medrese örnek olarak seçilmiştir. Bu medreselerin güncel işlevleri analiz edilip medreselere yüklenen yeni işlevlerin etkilerini irdelemek amaçlanmıştır. Bu amaçla yapılan tez çalışması dört ana bölümden meydana gelmektedir.

Tez çalışmasının birinci bölümünde çalışma konumuz ile ilgili genel bilgiler verilmiştir. Tezin bu bölümünde çalışmanın amacı, önemi, kapsamı, yöntemi ve konu ile ilgili kaynak araştırması yer almaktadır. Araştırmanın ikinci bölümünde ise, tanımlamalara ve kavramlara yer verilip tezin kavramsal çerçevesi oluşturulmuştur. Bu anlamda tarihi yapılarda koruma ve yeniden işlevlendirme kavramı, medreseler ve medrese mimarisinin gelişimi detaylı bir şekilde ele alınmıştır.

Araştırmanın üçüncü bölümünde ise alan çalışmasına yer verilmiştir. Erzurum kentinin genel özellikleri, tarihsel ve mekansal gelişimi, Erzurum kent merkezinde bulunan tarihi yapılar anlatılmış ve çalışma kapsamında işlevini kaybetmiş olup yeniden işlevlendirilen Erzurum kent merkezinde bulunan Çifte Minareli Medrese, Yakutiye Medresesi, Ahmediye Medresesi ve Kurşunlu Medresesi seçilmiş örnekler olarak çalışılmıştır. Bu yapıların tarihi ve mimari özellikleri detaylıca anlatılmıştır. Yapıların yüklendikleri güncel işlevler mimari plan şemaları ve görseller üzerinden yapılan mekansal okumalarla birlikte mevcut durum analizi yöntemi ve mekan dizimi yöntemi ile birlikte detaylıca çalışılmıştır. Mimari plan şemaları ve görseller üzerinden yapılan güncel mimari analiz yöntemi ile medreselerin mevcut durumlarının mekansal, yapısal ve çevresel değerlendirmeleri ele alınıp analiz edilmiştir. Mekan dizimi yöntemi ile de Depht Map programı üzerinden seçilen medreselerin kat planları analiz edilerek alandaki hareketlilik, derinlik, bütünleşme grafikleri oluşturulmuştur.

Araştırmanın son bölümünde ise yapılan analizler sonucunda elde edilen bulgular doğrultusunda sonuç ve önerilere yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Erzurum, Medrese Mimarisi, Mekan Dizimi, İşlevsellik Analizi, Tarihi Yapıların Yeniden İşlevlendirilmesi

ABSTRACT

MS THESIS

FUNCTIONALITY ANALYSIS OF MADRASAHS IN ERZURUM CITY CENTER

Vildan YEGEN

THE GRADUATE SCHOOL OF NATURAL AND APPLIED SCIENCE OF NECMETTİN ERBAKAN UNIVERSITY THE DEGREE OF MASTER OF SCIENCE IN ARCHITECTURE

Advisor: Assoc. Dr. Fatih SEMERCİ

2024, 132 Pages

Jury

Assoc. Dr. Fatih SEMERCİ

Prof. Dr. Esra YALDIZ

Assoc. Dr. Süheyla BÜYÜKŞAHİN

Historical buildings may lose their functions over time due to economic, social, cultural or technological reasons. Historical buildings that lose their functions may become unusable as a result of the negative factors they are exposed to, and many historical buildings may even disappear. In order to ensure the protection of these structures and prevent their destruction, the structures are re-functioned. Another type of monumental building that undergoes contemporary adaptations in line with new needs is madrasahs. The most important structures developed by the Turks after Islam are madrasahs. The most important examples of madrasah structures are in Erzurum. Four madrasahs, most of which are works of the Ilkhanid Period, located in Erzurum City Center, which lost their historical function and were re-functioned, were selected as examples. It is aimed to analyze the current functions of these madrasahs and to examine the effects of the new functions assigned to the madrasahs. The thesis study conducted for this purpose consists of four main parts.

In the first part of the thesis, general information about our study subject is given. This section of the thesis includes the purpose, importance, scope, method and source research of the study. In the second part of the research, definitions and concepts were included and the conceptual framework of the thesis was created. In this sense, the concept of preservation and re-functioning of historical buildings, madrasahs and the development of madrasah architecture are discussed in detail.

In the third part of the research, field study is included. The general characteristics of Erzurum City, its historical and spatial development, the historical buildings in Erzurum city center are explained, and within the scope of the study, Çifte Minareli Madrasah, Yakutiye Madrasah, Ahmediye Madrasah and Kurşunlu Madrasah, located in Erzurum city center, which lost its function and was re-functioned, were studied as selected examples. The historical and architectural features of these buildings are explained in detail. The current functions of the buildings have been studied in detail using the current situation analysis method and space syntax method, along with spatial readings made on architectural plan diagrams and visuals. With the current architectural analysis method based on architectural plans and visuals, the spatial, structural and environmental evaluations of the current situations of the madrasahs were discussed and analyzed. With the spatial alignment method, the floor plans of the madrasahs selected through the Depht Map program were analyzed and graphs of mobility, depth and integration in the area were created.

In the last part of the research, conclusions and suggestions are given in line with the findings obtained as a result of the analysis.

Keywords: Erzurum, Madrasa Architecture, Space Syntax, Functionality Analysis, Re-functioning of Historical Buildings

ÖNSÖZ

Tez süreci boyunca desteklerini esirgemeyen, tecrübe ve bilgi birikimleriyle her zaman bana yol gösteren, mesleki ve kişisel gelişimime büyük katkı sağlayan, değerli danışman hocam Doç. Dr. Fatih SEMERCİ' ye,

Her zor anımda yanımda olan, bu aşamaya gelene kadar eğitim hayatımda büyük rol oynayan, her durumda bana inanan, bu süreçte her türlü fedakarlığı yaparak moral ve motivasyonumu hiç kaybettirmeyen anneme, babama ve kardeşime,

Bu süreçte her zaman tüm desteğiyle ve sevgisiyle bu yolda yanımda olan eşim Ömer Faruk YEGEN'e ve zaman zaman ihmal ettiğim biricik oğlum Yağız YEGEN'e sonsuz teşekkür ederim.

Vildan YEGEN
KONYA-2024

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
ÖNSÖZ	vi
İÇİNDEKİLER	vii
1. GİRİŞ	1
1.1. Çalışmanın Amacı.....	2
1.2. Çalışmanın Kapsamı	3
1.3. Çalışmanın Yöntemi	4
1.3.1. Güncel Mimari Durum Analizi.....	5
1.3.2. Mekan Dizimi Yöntemi	5
1.4. Kaynak Araştırması	10
2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	15
2.1. Tarihi Yapıları Korumanın Önemi Ve Gerekliliği	15
2.2. Tarihi Yapılarda Yeniden İşlevlendirme	15
2.3. Tarihi Yapılarda Yeniden İşlevlendirmeyi Gerektiren Sebepler	18
2.3.1. Çevresel Sebepler	18
2.3.2. Ekonomik Sebepler.....	19
2.3.3. Tarihsel Ve Toplumsal Sebepler.....	19
2.4. Tarihi Yapıya Uygun İşlev Seçimi ve Bileşenleri	20
2.4.1. Yapının Korunma Statüsü.....	20
2.4.2. Yapının Konumu.....	21
2.4.3. Yapının İşlevsel Kurgusu.....	22
2.4.4. Yapının Mekânsal Oluşumu ve Hacim Boyutları.....	23
2.5. Yeniden İşlevlendirilen Tarihi Yapılar	23
2.6. Tarihi Yapılarda Yeniden İşlevlendirme Sorunları	25
2.6.1. Plan Şemasına Yapılan Müdahaleler	25
2.6.2. Strüktürel Sisteme Yapılan Müdahaleler	26
2.6.3. Tesisat Sistemlerine Yapılan Müdahaleler	26
2.6.4. Cepheye Yapılan Müdahaleler.....	27
2.6.5. Yakın Çevreye Yapılan Müdahaleler	27
2.7. Medrese Kavramı ve Medrese Mimarisinin Gelişimi.....	27
2.7.1. Medrese Mimarisini Oluşturan Temel Unsurlar	35
2.7.2. Yapı İtibariyle Medrese Çeşitleri.....	37
2.8. Medreselerin İşlevlerini Kaybetme Nedenleri	38
2.9. Yeniden İşlevlendirilen Medreseler	39
3. ALAN ÇALIŞMASI	42
3.1. Erzurum'un Genel Özellikleri ve Tarihsel Gelişimi.....	42
3.2. Erzurum Kent Merkezinin Mekansal Gelişimi	44
3.3. Erzurum Kent Merkezindeki Tarihi Yapılar.....	50
3.4. Çalışma Alanının Belirlenmesi	56

3.5. Erzurum Kent Merkezinde Yer Alan Medreseler	57
3.5.1. Çifte Minareli Medrese	57
3.5.2. Yakutiye Medresesi	65
3.5.3. Ahmediye Medresesi	70
3.5.4. Kurşunlu Medresesi	74
3.5.6. Şeyhler Medresesi	77
3.6. Yöntemin Alanda Uygulanması	79
3.6.1. Yapıların Güncel Mimari Durum Analizleri	80
3.6.2. Mekân Dizimi Yöntemi Analizleri	96
4. GENEL DEĞERLENDİRME	107
5. SONUÇLAR VE ÖNERİLER	114
KAYNAKLAR	117

1. GİRİŞ

İnsanlığın var olduğu tarihten itibaren meydana gelen olgular, eylemler, ihtiyaçlar, insanlığın varlığını, yaşam şeklini etkilemiş ve süregelen bir olgu oluşturmuştur. İnsanlığın ekseninden meydana gelen bu olgular yaşanan çevreye ve yapılara yansıtılmıştır. Bu tanımlamaya göre yapılar toplumların ihtiyaçları doğrultusunda ortaya çıkan ve inşa edildiği dönemin mimarisini, yaşam şeklini, inanışlarını, gelenek ve göreneklerini, sosyokültürel vb. birçok değer yargısını yansıtan mimarlık ürünleridir (Tangülü, 2021).

Zamanın değişmesi, teknolojinin gelişmesi, fiziki ve beşeri sebepler toplumları ve mekanları, dolayısıyla yapıları da değiştirmektedir. Değişen zamanın etkisiyle yeniliğe ihtiyaç duyulmakta ve bu yeniliğe ayak uyduracak yeni yapılar üretilmektedir. Bu değişim mevcut yapıları da etkilemektedir. Var olan ve mevcut işlevlerini karşılayamayan yapılar kentte atıl durumda kalıp yıkılabilmektedir. Tarihi değere sahip bu yapılar, özgün işlevlerini kaybetseler dahi mekânsal özelliklerini günümüze kadar korumaları nedeniyle yeniden işlevlendirilmeye uygun olmaktadır (Yaldız, 2023).

Tarihi değerleri olumsuz etkileyen bu durumu engelleyebilmek ve tarihin en iyi tanıkları sayılan bu yapıların gelecek kuşaklara aktarabilmek amacıyla kültürel miras niteliğindeki bu yapıların onarılması, farklı bir fonksiyonda yeniden kullanıma açılıp işlevlendirilmesi, işlevini canlı tutabilecek tarihi veya modern eklentiler ile yapının devamlılığının sağlanması önem arz etmektedir (Tapan, 2007).

Yeniden işlevlendirme gerçekleştirilirken yapının ilk fonksiyonuna ve plan tipolojisine uygun, yapının geçmişine, karakterine, dokusuna saygılı olacak şekilde toplumun ihtiyaçlarını, yapının çevresi ile olan bağını, yapının bulunduğu toplumun sosyokültürel değerlerini, kullanıcıların isteklerini göz önünde bulundurarak yapıya yeni bir işlev yüklenmelidir (Gençoğlu, 2018). Bu kapsamda yapılara yüklenen yeni işlevlerin örnek uygulamalarını incelemek adına alan olarak Erzurum kent merkezindeki güncel işlevini kaybedip yeniden işlevlendirilen medreseler seçilmiştir.

Tarih boyunca jeopolitik konumu, siyasi nedenleri ve askeri gücünün yüksek olması sebebiyle önemli bir kent olan Erzurum pek çok uygarlıkların barındığı il olarak değeri yüksek mimari eserlere sahiptir. Özellikle de gelen uygarlıkların dini inanışları çerçevesinde kente bıraktıkları pek çok türbe, cami, medrese yapıları mevcuttur. Ortak kültür ürünü olan medreseler İslam topluluğunda önemli yapılar içerisinde yer alıp dini bilimler, İslam hukuku, felsefe, matematik gibi konularda eğitim veren kurumlardır

(Palabıyık, 2007). Erzurum'un sosyokültürel yaşamında ve tarihinde önemi olan kent merkezindeki medreselerin özgün işlevlerini yerine getiremeyip yükledikleri yeni işlevler ve bu işlevlerin yapıyla, yapının çevresel, mekansal ve yapısal özelliklerinin irdelendiği bu çalışma medreselerin özgün mimari özelliklerinin korunması ve gelecek kuşaklara aktarılabilmesi için önemlidir.

1.1. Çalışmanın Amacı

Tarihi yapılar eski zamanlarda yapılmış ve günümüze kadar ulaşmış yapıtlardır. Bu yapılar geçmişe ait izler taşıyıp gelecekte de bugünün izlerini taşıyacak miraslardır. Birçok tarihi yapılar arasında önemli mimari yapıt olan medreseler bulunmaktadır. Medreseler İslami coğrafyalarda dini kurallara uygun bilimlerin verildiği yerlerdir. Medreseler zamanla birçok medeniyet tarafından geliştirilerek, artırılarak günümüze kadar ulaştırılmışlardır. Erzurum kenti de tarihinde çeşitli uygarlıklara ev sahipliği yapmış ve kültürel miras olarak pek çok medrese yapıtları kazanmıştır. Fakat doğal afetler, insani zararlar, hatalı malzemeler, çevresel faktörler, hava kirlilikleri, kötü kullanımlar ve onarımlar vs gibi sebeplerden dolayı bazı medreseler yok olmuştur. Bu yapıların günümüzde kullanılabilirliğini sağlamak içinde bu yapılara yeni işlevler yüklenmiştir (Gürlevik, 2022).

Bu tezin ana amacı yeniden işlevlendirme kavramlarını inceleyerek, köklü geçmişle önemli bir konuma sahip olan Erzurum kent merkezinde yer alan medreselerin korunması ve kullanım değerlerinin artırılması için bu tarihi yapıların yükledikleri yeni işlevleri detaylı bir şekilde ele almaktır. İşlev değişikliğine uğramış bu medrese yapıtlarını tanıtmak ve mekânsal gelişimlerini inceleyerek mevcut durumlarını ortaya koymaktır. Medrese yapıtlarının mekansal düzeninde meydana gelen değişimleri belirlemek, yeni fonksiyonuna çevresel ve yapısal düzeyde ne kadar cevap verebildiği, bu yeni fonksiyonun getirdiği değişimlerin etkilerini irdelenmek ve medreselerin yeniden işlevlendirilmesi sürecinde kullanıcı hareketlerinin mekân düzenlemesine etkisini mekan dizimi yöntemi ile analiz etmektir. Bu analizler, medreselerin yeniden işlevlendirilmesi ve kullanımı için sağlam bir temel oluşturacak ve mekânsal düzenlemelerin daha verimli bir şekilde yapılmasını sağlayacaktır.

Bu araştırmanın sonuçları, benzer tarihî yapıtların yeniden işlevlendirilmesi için yapılan çalışmalara yol gösterici ve örnek teşkil edecek nitelikte olmayı amaçlamaktadır.

1.2. Çalışmanın Kapsamı

Tarihi, kültürel ve mimari miras olan tarihi yapıların geçmişten bugünüme kadar yaşatılması, sürdürülebilirliği, kültürel olarak nesiller arasında bağ kurması bu yapıların farkındalık kazandırması açısından büyük öneme sahiptir (Nurlu, 2020).

Yeniden işlevlendirilen Erzurum kent merkezindeki medreselerin güncel kullanımının değerlendirilmesi için tez çalışması süresince, her bir bölüm için öncelikle detaylı literatür taramaları yapılmış, kütüphane, kamu kuruluşları arşivi vs gibi yerlerden veri elde edilmiş ve geniş bir kaynak yelpazesi kullanılmıştır. Bu kaynaklar arasında yazılı ve görsel materyallerin yanı sıra konu ile ilgili çalışılan tezler ve ilgili kitaplar da bulunmaktadır. Bu yöntemler, çalışmanın içeriğini zenginleştirmek ve sağlam bir bilimsel temel oluşturmak için benimsenmiştir.

Çalışmanın başlangıcında, ana fikir ve amaç net bir şekilde belirlenerek, içeriğin ve yapısının sistematik bir şekilde oluşturulması sağlanmıştır.

Çalışma için literatür taraması yapılmış, kütüphane, kamu kuruluşları arşivi vs gibi kaynaklar araştırılmış, Erzurum ilinin tarihi, ekonomik, sosyal ve kültürel geçmişi incelenmiştir. Erzurum kent merkezinin genel özellikleri, kent merkezinin Osmanlı döneminden günümüze kadar olan mekansal değişimi, kent merkezindeki tarihi yapıların mimari analizleri ve merkezdeki tarihi medrese yapıları hakkında pek çok bilgi ve belgeye ulaşılmıştır.

Bu kapsamda çalışmada Erzurum kent merkezinde yer alan açık avlulu, 4 eyvanlı, dikdörtgen plan şemasına sahip olan Çifte Minareli Medrese, kapalı avlulu, 4 eyvanlı, dikdörtgen plan şemasına sahip Yakutiye Medresesi, kapalı avlulu, 2 eyvanlı, dikdörtgen şemalı Ahmediye Medresesi ve açık avlulu, u plan şemasına sahip eyvansız Kurşunlu Medresesi'nin özgün işlevi sonrası nasıl kullanıldığı, işleviyle yapının bütünlük oluşturup oluşturamadığı, yeni işleviyle geçmişi günümüze nasıl yansıtılabildiği, yeni işleviyle kentsel bağlamda çevresine ve kent kullanıcısıyla olan uyumu, tarihi dokusu, mekânsal analizleri, yapısal analizleri gibi konularının üzerinde durularak çalışmanın önemi vurgulanmıştır.

Bu araştırma dört kısımdan meydana gelmektedir. Araştırmanın ilk kısmında konu hakkında genel bilgiler verilmiş, çalışmanın amacı, çalışmanın kapsamı ve yönteminden bahsedilmiştir.

Araştırmanın ikinci bölümünde ise edindiğimiz amaç doğrultusunda yeniden işlevlendirme ve işlevsellik analizlerine ait kavramsal çerçeve araştırılıp bu çerçeve

içerisinde gerekli kavram ve tanımlamalarına yer verilmiştir. Tarihi yapıları korumanın önemi ve gerekliliği, yeniden işlevlendirme kavramı içerisinde tarihi yapılarda yeniden işlevlendirme ve yeniden işlevlendirme sorunları, yapıların yeniden kullanımını gerektiren nedenler, yapıya uygun işlev seçiminde etken faktörler, yeni işlev gereği yapıya uygulanacak olan müdahalelerden bahsedilmiştir. Daha sonra medreseler ve medrese mimarisinin oluşumu, medreselerde yeniden işlevlendirme ile ilgili kavramlar, medrese kavramı, medrese mimarisi, yapı itibarıyla medrese çeşitleri, medreselerin işlevlerini kaybetme nedenleri, yeniden işlevlendirilen medreseler literatür taramasına dayalı olarak ortaya konulmuştur.

Araştırmanın üçüncü bölümünde ise alan çalışmasına yer verilmiştir. Erzurum kentinin genel özellikleri, tarihsel ve mekansal gelişimi, Erzurum kent merkezinde bulunan tarihi yapılar anlatılmıştır. Çalışma kapsamında Erzurum kent merkezindeki özgün işlevini kaybeden ve yeniden işlevlendirilen Çifte Minareli Medrese, Yakutiye Medresesi, Ahmediye Medresesi ve Kurşunlu Medresesi seçilmiş örnekler olarak çalışılmıştır. Bu yapıların tarihi ve mimari özellikleri detaylıca anlatılmıştır. Yapıların yüklendikleri güncel işlevler mimari plan şemaları ve görseller üzerinden yapılan mekânsal okumalarla birlikte mevcut durum analizi yöntemi ve mekan dizimi yöntemi ile birlikte detaylıca çalışılmıştır.

Bu kavramsal çerçeve göz önünde bulundurularak araştırmanın yöntemleri belli olmuştur. Bunun sonucunda araştırma kapsamı “Medreselerin işlevsellik analizleri” olarak belirlenmiştir.

Çalışma sonucunda ise yapılan analizler sonucunda elde edilen verilere göre sonuç ve önerilere yer verilmiştir.

1.3. Çalışmanın Yöntemi

Bu çalışma, üç aşamalı bir yöntemle gerçekleştirilmiştir. İlk aşamada detaylı bir literatür taraması yapılarak, konuyla ilgili mevcut akademik çalışmalar ve teorik çerçeveler incelenmiştir. Bu, çalışmanın kavramsal temelini oluşturmuştur.

İkinci aşamada mimari plan şemaları ve görseller üzerinden yapıların mevcut durumlarının analizleri yapılmıştır.

Üçüncü aşamada yapıların güncel işlevleri sonrasında kapalı alanların analiz edildiği plan düzleminde mekân dizim analizleri gerçekleştirilmiştir. Depth Map programı kullanılarak yapılan mekân dizimi analizleri, mekanlar arasındaki ilişkileri ve mekanların erişilebilirlik düzeylerini matematiksel verilerle ortaya koymuştur. Bu yöntem, mekânın yapısal özelliklerini nicel olarak değerlendirmemizi sağlamıştır.

Böylelikle bu tez çalışmasında iki yöntemden birlikte kullanılmış, birbiri ile olan ilişkileri değerlendirilmiş ve karşılaştırmaları yapılmıştır.

1.3.1. Güncel Mimari Durum Analizi

Mevcut durum analizi yöntemi, yapıların yüklendikleri güncel işlevli mevcut hallerini mimari plan şemaları ve görselleri üzerinden analiz ederek kullanılan bir yöntemdir. Bu yöntem ile yapıların mekânsal ve yapısal değişimleri ortaya konulmuş ve bu değişimlerin yapılar üzerindeki etkileri tespit edilmiştir.

1.3.2. Mekan Dizimi Yöntemi

Mekan dizimi yöntemi ile oluşturulan grafiklerden elde edilen matematiksel veriler sayesinde medrese içerisindeki erişilebilirlik ve entegrasyon değerlerine ulaşılmış bu değerlerden elde edilen bulgular üzerinden değerlendirmeler yapılmıştır.

Mekan dizimi yöntemi sayesinde ölçülemez alanlar ölçülebilir hale gelir. Bu yöntem, mekanın potansiyelini ortaya çıkarmanızı sağlayan bir araçtır. Mekan dizimi yöntemi, yapılan tasarımların sadece formal ve statik açıdan değil, kullanıcıların deneyimlediği “canlı bir organizma” olarak da değerlendirme fırsatı vermektedir (Dursun, 2007). Mekan dizimi, kanıta dayalı olması ve bilimsel veriler sağlaması nedeniyle mimari sezgiyi harekete geçirme ve yönlendirme özelliğine sahiptir (Hillier ve Hanson, 1997).

Hillier ve Hanson, binalardaki mekan düzenlemesinin aslında insanlar arasındaki ilişkilerin düzenlenmesiyle ilgili olduğunu öne sürerek 1984 yılında mekan dizimi teorisini ortaya attılar. Bu teoriyle, mekanın sosyal anlamının en iyi mekansal kalıplar içindeki ilişkiler yoluyla ifade edilebileceğini savunuyorlar. Peponis'e (2005) göre mekan dizimi; Mekansal ilişkileri tanımlamak, temsil etmek ve ölçmek için kullanılır. Ortamları ve bunların verimliliklerini karşılaştırmak için sistematik bir çerçeve sağlamasından dolayı benzersiz bir kanıta dayalı analiz yöntemidir.

Türkçe literatürde Mekân Dizimi ya da Mekân Sentaksı olarak ifade edilen Mekan dizimi, 1980 yılında University College London'da (UCL) Bill Hillier ve Jullien Hanson tarafından geliştirilen bir mekânsal okuma yöntemidir.

Mekan dizim yöntemi ilk olarak Bartlett School, University Collage London'da Bill Hillier ve Julienne Hanson'un öncülük ettiği araştırmacılar tarafından geliştirilmiştir. 1984'te yayımlanan “Mekanın Sosyal Mantığı” (Social Logic of Space) adlı kitapta da bu yöntemin amacının insanların hareket akslarında oluşturdukları

örüntüyü inceleyerek, bu mekanların amacının insanları bir araya getirmek olduğunu belirtmiş, ve bu mekanları düzenlemenin yolunun insan ilişkilerini düzenlemeden geçtiğini dile getirmiştir (Hillier ve Hanson, 1984).

Hillier, 2007 tarihli *Space is the Machine* adlı çalışmasında kentsel ve mimari tasarımlarda kullanılan bu yöntemin ve mekanı oluşturan elemanların bir araya gelmesinin önemini vurguladı. Çalışma, uzay sözdizimi araştırmaları için geliştirilen konfigürasyon tekniklerinin kolay bir şekilde tercüme edilebileceğini ve tasarımda test ve simülasyonu desteklemek için kullanılabilirliğini ve aynı zamanda teorik araştırma teorisini tasarımla bu şekilde birleştirebileceğini öne sürüyor (Hillier, 2007). Mekan ayrıştırma, fiziksel mekanın insanları harekete dayalı olarak bir araya getirme potansiyelini anlamamızı sağlar (Çil, 2006).

Mekan Dizimi Yönteminde kullanılan Kavramlar

Mekan dizim yönteminde kullanılan bazı kavramlar vardır. Bu kavramlar bu yöntem sonucunda elde ettiğimiz analizleri anlamaya ve doğru bir şekilde yorumlayabilmemize fayda sağlarlar. Bu yöntem sonucunda çıkan veriler mekanların biçimlenişi, mekanların sosyal içerikleri, mekanların işlevleriyle ilgili bilgi etmemizi sağlayacaktır. Yönteme ait bazı kavramlar aşağıda açıklanmıştır.

Bağlantılılık (Connectivity)

Mekân dizim analizinin diğer önemli bir ölçümü de bağlantılılık veya bağlaşıklıktır. Lokal bir ölçümdür. Sistemin içindeki mekânların direk bağlantılı olduğu diğer mekânların sayısını ifade eder. Ana sistemin ortalarına doğru yaklaştıkça etrafındaki bölüm sayısı ve bütünleşikliği artar (Güç, 2010). Bağlanabilirlik değeri yüksek olan alanlar erişebilirliği yüksek alanlar demektir ve insanların yönlerini bulurken daha çok bu alanları tercih etmesi beklenmektedir (Aksoy, 2017).

Mekan dizim yöntemi ile elde edilen veriler sonucunda; medreselerin sosyo-kültürel içeriğine dair veriler elde etmek, erişilebilirlik analizleri ile işlevselliğe dair değerlendirmeler yapmak mümkün olmuştur. Elde edilen veriler sonucunda medreselere yüklenen yeni işlevlerin pozitif ve negatif yönleri tespit edilmiş ve çıkarımlarda bulunulmuştur.

Derinlik (Depth)

Mekân dizimi, eksenal çizgiler ile oluşturulmuş haritaları içeren hatlar arasındaki ilişkileri analiz etmek ve yorumlamak olarak ifade edilir (Batty ve Rana, 2002). Mekân diziminin mekânlar arasındaki ölçtüğü mesafe derinlik olarak ifadelendirilir. Derinlik kavramı, bir hacimden bir diğer hacme ulaşabilmek için arada

geçilmesi gereken alanların sayısıdır. Azami adım sayısı ayrışıklık (segration), asgari adım sayısı ise bütünleşiklik (entegration) anlamına gelir (Yeşildal, 2019).

Yeşildal'ın tanımlamasına göre mekânların derinlik analizi ile yeni işleve yönelik işlevselliği test etmek mümkün olmaktadır. Bu çalışmada medreselerin mekânlarının birbiri ile mekânsal iletişimini test etmek adına derinlik analizleri yapılmıştır.

Mekan dizimi yaklaşımındaki en önemli ilişkilerden biri derinlik kavramıdır. Derinlik, bir konuma ulaşmak için birden fazla kesişen alandan geçtiğinizde ortaya çıkmaktadır. Ulaşılabilecek alanın yön değişimi açısından değeri küçükse derinliğe "sığ", değeri büyükse "derin" denilmektedir. Bu kavramlar içerisinde dikkat edilmesi gereken her mekanın diğer tüm mekanlarla ilişkisinin bir değer olarak temsil edilebilmesidir. Bu değerlerin ortalaması popülasyonu temsil eder ve diğer sistemlerle karşılaştırmaya olanak sağlar (Hillier, 1984). Hillier'in derinlik tanımlaması medreselerimizdeki mekanlar arasında işleyişin sığ ya da derin mi olduğunu anlamamıza yardımcı olacaktır.

Bütünleşme (Integration)

Bütünleşme, bir alandan diğer bir alana ulaşmak için geçilmesi gereken daha az müdahale alanıdır. Bu, ortalama derinlik ile toplam derinliğin k'ye, (sistemdeki boşluk sayısı) bölünmesiyle elde edilir, derinliği en az olan mekânlar en bütünleşmiş olan mekânlardır (Yeşildal, 2019).

Bir mekandaki dolaşım aksı içerisindeki hareketliliği tespit edebilmedeki en önemli ölçüt bütünleşme değeridir. Mekanın diğer mekanlar ile arasındaki ortalama derinlik değeri bütünleşmeyi ifade etmektedir. Bu bağlamda mekandaki entegrasyon değerleri yükseldikçe mekan içi okumanın kolaylığı artmakta ve mekandaki sosyal veriler netleşmektedir. Mekanın derinliği arttıkça sosyallik ve hareketlilik azalmakta olup mahremiyet duygusu belirginleşmektedir (Sırma, 2024).

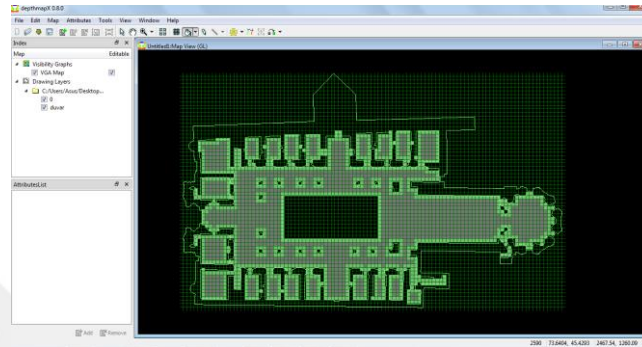
Mekan dizim yönteminde, bir sistemin mekanlarının sıralanması en bütünleşik olandan en ayrışık olana doğru olabilmektedir. Bu sistemin ortalarına doğru yaklaştıkça sistemin çevresindeki alan sayısı artmaya başlar ve bu durum mekanın bütünleşikliğini gösterir. Oluşan bu sistemin dışına doğru ilerledikçe, mekan sistemden ayrılmaya başlar, mekanın derinliği artarak mekana ulaşım zorlaşır (Dağ, 2005).

Entegre alanlar insanların toplandığı ortak alanlar, yani yaşam ortamının merkezi olarak tanımlanıyor. Bütünleştirici değeri maksimum olan yerler, insanların kolaylıkla gezinebileceği en okunaklı ve en fazla sayıda insanın geçebileceği alanlardır (Çil, 2006).

Çil'in tanımlamasına göre tez kapsamında medreselerdeki en çok geçilen alanlar analiz edilip medreselerin bütünlüşme değerleri belirlenmiştir. Elde edilen bütünlük değerleri üzerinden medreselerdeki hareketlilik ve işlevsellik tespit edilmiştir.

Mekan Dizimi Yönteminde Kullanılan Yazılımlar

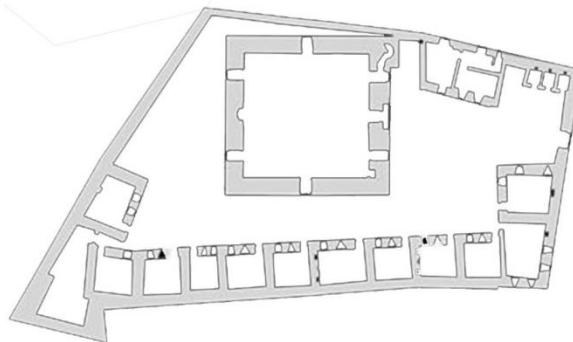
Mekan dizimi yönteminde kullanılan yazılımlardan biri olan Depth Map ile medreselerin içindeki alanların bağlantılılık, derinlik ve bütünlük değerlerinden elde edilen veriler ile işlevsellikleri analiz edilmiştir.

Şekil.1.1. Depth Map Yazılımı Arayüzü.

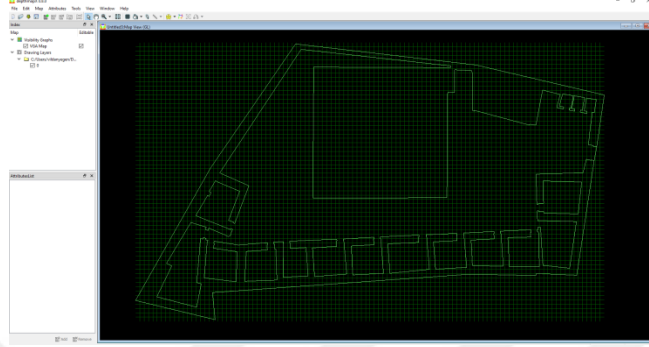
Mekan dizimi yöntemi, mekanların fiziksel yapılarını ve düzenlerini inceleyerek mekanların kullanım değerlerini ortaya koyan ve mekan içerisindeki farklı bölgelerin konumlarının bağlantılarını ve erişilebilirliklerini, alandaki en doğal hareketliliği gösteren yapısal bir modeldir.

Bu yöntemin ilk aşaması olarak medreselerin dwg formatında planları oluşturulmuştur ve mekanlar convex alanlara dönüştürülmüştür. Daha sonra dwg halinde bulunan dosyamız dxf formatında çevrilip, alanlardaki hareket yoğunluğunu analiz etmek için kullanacağımız mekan dizim yöntemine yönelik Depth Map programına hazır hale getirilmiştir. Bu program çeşitli grafiksel analiz teknikleriyle birlikte matematiksel veriler eşliğinde entegrasyon analizi, görünürlük analizi, derinlik analizi elde edilmiştir.

Şekil 1.2. Zemin Kat Planının Convex Alanlara Dönüştürülmesi

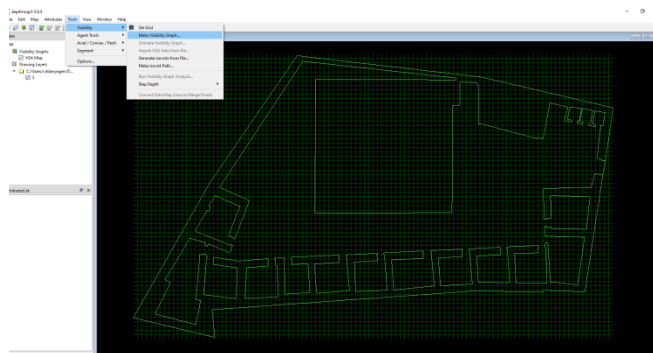
Yöntemin ikinci aşaması olarak Depht Map programına alınan dxf çizimi programın grid sisteminde daha küçük parçalara bölünmektedir. Bu sayede alanın okunabilirliği artmaktadır. Sonrasında ise alan taramasına izin verilerek analizlere hazır hale getirilmektedir.

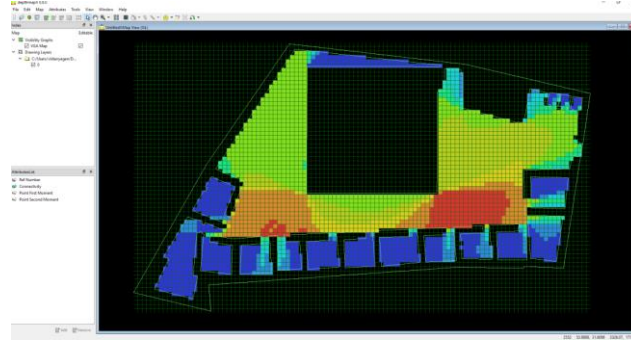
Şekil.1.3. Zemin Kat Planına Grid Sistemi Uygulanması

Şekil.1.4. Zemin Kat Planının Grid Sisteminin Taranması

Şekil.1.5. Analizleri Başlatma Aşamaları

Şekil.1.6. Analizleri Başlatma Aşamaları

Yöntemin üçüncü aşaması olan analiz aşaması ise;

- Bağlantısallık (Connectivity)
- Bütünleşme (Integration)
- Ortalama Derinlik (Mean Depth) analizleri yapılmıştır.

1.4. Kaynak Araştırması

Enes Can Kılıç tarafından 2015 senesinde yayınlanan “Tarihi Yapılar İçin Yeniden İşlevlendirme Kriterleri Ve Ali Paşa Hanı Örnekleme” adlı yüksek lisans tezinde koruma kavramı ile ilgili yayınlanan yasal tüzükler üzerinden örnekler verip bu yapıları korumanın önemine ve gerekliliğine değinmiştir. Bu tez tarihi yapılarının korunmasının önemini ve gerekliliğini mevzuat bağlamında inceleyebilmemizde fayda sağlamıştır.

Zeynep Ahunbay’ın 2009 yılında yayınlanan “Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon” adıyla yayınlanan kitabında; koruma kavramına dair genel bilgiler verilmektedir. Verilen doğrultusunda koruma kavramı, koruncak anıt ve değerler ele alınarak incelenmiştir. Tarihi yapıların restorasyonunun nasıl yapılması konusunda ve tarihi yapıları koruma kavramları üzerinde detaylı bir şekilde araştırma ve inceleme yapılmıştır.

2011 yılında yayınladığı kitabında ise yeniden işlevlendirmenin bir restorasyon tekniği olduğundan bahsetmektedir. Yeniden işlevlendirmenin asıl amacının kültür varlıklarının özgün yapısının bozulmadan yenilenmesi olduğunu anlatmaktadır. Tez kapsamında koruma ile alakalı kavramlardan ve mevzuatlardan ziyade yapıdaki işlevsellik test edilmek istendiği için bu konular kapsam dışı bırakılmıştır.

Semra Gülen’in 2022 yılında yayımlanan “Kültürel Mirasın Korunması Bağlamında İstanbul Medreseleri: Cafer Ağa Medresesi Üzerine Nitel Bir Araştırma ” adlı yüksek lisans tezinde kültürel süreklilik bağlamında yürütülen kültürel mirasın müzeleştirilmesi tartışmaları somut olmayan kültürel mirasın korunmasında ortaya

çıkan sorunlar ile ilişkilidir. Nitekim, akışkan bir yapıya sahip olan kültürün dışarıdan müdahaleler ile ticari ve turistik faaliyetlerle yönetilerek sürekliliğinin sağlanmaya çalışılması tam tersine kültürel bağlamı da müzeleştirir. Bu bağlamda değişen bir yapıyı dışarıdan müdahalelerle korumak, yapıyı yaşatmak mümkün olmayabileceği gibi yapının kültürel sürekliliğini de sağlamak mümkün olmayacaktır. Bu araştırma işlevsellik analizi yaparken dikkat edilmesi gereken konularda teze altlık oluşturmuştur.

Abdullah Kuran'ın 1969 yılında yayımlanan Anadolu Medreseleri adlı kitabında Medreseleri doğuşu ve gelişimi anlatılmıştır. Tarih boyunca medreselerin dönemsel başlıklar altında incelemelerini yapmıştır. Bu çalışma medrese mimarisini ve medrese mimarisinin gelişimi anlamamız açısından ve İlhanlı dönemi medreselerin analizlerini yapmamızda tezimize fayda sağlamıştır.

Esra Yıldız'ın 2003 yılında yayımlanan "Konya'daki Medrese Yapılarının Yeniden Kullanım Koşullarına Göre Değerlendirilmesi" adlı yüksek lisans tezinde Selçuklu mimarisinin Konya'da yapılmış eşsiz eserlerinden olan medrese yapılarını tanıtmak, tarihsel bir kronoloji içerisinde ortaya çıkışlarını ve mekânsal gelişimini inceleyerek yeniden kullanım kapsamında mevcut durumlarını ortaya koymaktır. Medrese yapılarının yeni kullanımına, çevresel, yapısal ve kullanım düzeyinde ne kadar cevap verebildiği, yeni fonksiyonun getirdiği etkilerinin neler olduğu tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu tez ışığında Erzurum'da bulunan medreselerin işlevsellik analizi yapılırken yapıların işlev seçimindeki etkenlerin neler olduğunu ve yüklenen yeni işlevler ile kentsel bağlamda nelere dikkat etmemiz gerektiği, yüklenen işlevlerle sonuçları arasında nasıl bağlantı kurmamız gerektiği hakkında bilgi verilmiştir.

Merve Meryem Gürlevik tarafından 2022 yılında yayınlanan "Kültür Varlıklarını Koruma Aracı Olarak Yeniden İşlevlendirme: Erzurum Şeyhler Medresesi" adlı yüksek lisans tezinde Şeyhler Medresesi'nin yeniden işlevlendirilmesi ile ilgili yapılan anket çalışması yapılmıştır. Bu çalışma sonucunda elde edilen analizler doğrultusunda Şeyhler Medresesi'nin yeni bir işlev ile kullanılması %99'luk bir oran ile yapı ve çevresinde cazibe oluşturacağı düşündürmüştü ve yeniden işlevlendirme ile ilgili olumlu ve olumsuz tespitleri yapabilmemiz adına veri oluşturmuştur.

Serkan Sipahi ve İrem Cansu Yalçın tarafından 2021 yılında yazılan "Tarihi Medreselerin Yeniden İşlevlendirilmesi: Erzurum Çifte Minareli Medrese" adlı makalede tarihi yapıların geleceğimizdeki nesillere özgün bir şekilde bırakılabilmesi ve korunması amacıyla uygulanan farklı müdahale ve koruma yöntemleri anlatılmaktadır. Koruma yöntemlerinden biri olan yeniden işlevlendirme, ilk işlevini

kaybeden tarihi yapıların korunabilmesi için oldukça iyi bir yöntemdir. Zamanla özgün işlevini yitiren Çifte Minareli Medrese de yeniden işlevlendirilerek varlığını sürdürebilmiştir. Bu çalışmada Çifte Minareli Medrese ile ilgili kullanılan kaynak sayesinde söz konusu yapının yeni işlevine yönelik bilgiler elde edilmiştir.

Işılay Konak'ın 2022 senesinde yayınlanan ‘‘Erzurum Çifte Minareli Medrese Ve Yakutiye Medresesi Çinili Minarelerinin Mevcut Durumu Ve Tamamlama Uygulamaları’’ isimli makalede kent merkezinde konum olarak yakınlıkta bulunan medreseler, geçmişte benzer işlevleri yüklenmişlerdir. İki medrese de oldukça uzun süre top dökümhanesi ve askeri depo olarak kullanılmış daha sonra ise müze olarak işlevlendirilmiştir. Bu makale medreselerin yok olma nedenleri ile alakalı verilere ulaşmamızı sağlayıp onlara yüklenen geçmiş işlevleriyle alakalı verilere ulaşmada yardımcı olmuştur.

Yaşar Özger'in 2021 yılında yayınlanan ‘‘Geleneksel Maraş Evlerinde Yeniden İşlevlendirme: Kocabaş Konağı Örneği’’ adlı yüksek lisans tezinde Kocabaş Konağı'nın konumu itibarıyla tekrar işlevlendirme kapsamındaki bölge ziyaretçileri üstünde iyi mi bir tesir bıraktığı ve bölgeye işlevsel dönüşüm noktasında ne şekilde katkıları bulunduğunu tespit etme adına nitel bir inceleme yapılmıştır. Uygulanan nitel araştırmadan elde edilmiş bulgularından hareketle Kocabaş Konağı'nın tekrar işlevlendirme noktasında mevcut dönüşümünün katılımcılardaki olumlu ve negatif tesiri ile beraber mevcut dönüşümün noksan noktalarına bağlı olarak yeni dönüşüm senaryoları ile alakalı malumat verilmiştir. Bu tez ışığında Erzurum'da bulunan medreselerin işlevsellik analizi yapılırken kullanıcı bağlamında nelere dikkat edilmesi gerektiği, yüklenen işlevlerle kullanıcı arasında nasıl bağlantı kurulması gerektiği hakkında bilgilere ulaşılmıştır.

İbrahim Hakkı Konyalı tarafından 1960 yılında yayımlanan kitapta Erzurum tarihi ve Erzurum'da tarih boyunca var olan tarihi eserler ele alınmıştır. Tezimiz kapsamında Erzurum kent merkezinde yer alan tarihi eserlerin mimari ve tarihsel özelliklerini inceleyebilmemizde fayda sağlamıştır.

Alperen Kayserili tarafınca 2011 senesinde yayınlanan ‘‘Erzurum Şehrinin Kültürel Coğrafyası (maddi kültür öğelerine göre)’’ isminde doktora tezinde Erzurum'un kuruluşu ve zamanı gelişimi ele alınıp araştırma konusu olarak ele alınan Erzurum Şehri, coğrafyanın kültürel yönünü perspektif ile mekan-kültür-insan başlıkları içinde incelenmeye çalışılmıştır. Erzurum'un gelişimini aktarmak adına bu çalışma teze ışık olmuştur.

Hüseyin Rahmi Ünal'ın 1989 yılında yayımlanan “Çifte Minareli Medrese” adlı kitabında Çifte Minareli Medresenin plan şemasından ve tarih boyunca içerisindeki mekanların işlevlerinden bahsedilmiştir. Bu çalışma tezimiz kapsamında Çifte Minareli Medresenin mimarisini analiz edebilmemiz için bize ışık tutmuştur.

İlhan Akçay tarafından 1965 yılında yayımlanan “Yakutiye Medresesi” adlı makalede Yakutiye Medresesi'nin mekânsal hacimleri incelenmiştir. Bu çalışma tezimiz kapsamında Yakutiye Medresesi'ni oluşturan yapı birimlerini ve görevlerini kavramamıza yardımcı olmuştur.

Mehmet Zaman, Cemal Sevindi, Salih Birinci tarafından 2018 yılında yayımlanan “Tarihi Yolların Buluştuğu Erzurum Şehrindeki Beşeri Turistik Eserler” adlı makalede Erzurum kent merkezinde günümüze kadar ulaşan altı tarihi medrese yapısının bulunduğu bahsetmiştir. İlhanlı dönemine ait (Yakutiye, Çifte Minareli ve Ahmediye Medreseleri), Osmanlı dönemine ait (Pervizoğlu, Kurşunlu/ Fevziye, ve Şeyhler Medreseleri) ait olduğu ve medreselerin konumu, plan özellikleri, tarihi anlatılmıştır. Medreselerin plan tiplerini öğrenmemizde kaynak yardımcı olmuştur.

Prof. Dr. Hamza Gündoğdu ve sanat tarihçisi Hande Elif Uçan tarafından 2017 yılında yayınlanan Erzurum Çifte Minareli Medrese 2011-2016 Restorasyonu kitabında medreselerin ortaya çıkış tarihleri, tarihçeleri, Anadolu ve Selçuklu Medreseleri ve plan türleriyle ilgili bilgi vermiş olup Çifte Minareli Medrese'nin tarihçesi, yeri, tanımı ve özellikleri anlatılmıştır. Medreselerin plan tiplerini öğrenmede ve Çifte Minareli Medrese'nin tarihi ve mimarisi hakkında bilgi edinilmesinde bu kaynaktan yararlanılmıştır.

(Hillier ve Hanson, 1984), “The Social Logic of Space” adlı kitapta mekânsal dizim yöntemi ve bu yöntemin oluşmasına neden olan etkenlerin anlaşılabilmesi için mekan dizimi yönteminin ana kaynağı olarak yararlanılmıştır. Kitabın içeriğinde mekân kavramı, mekanın oluşmasını etkileyen sosyal ve kültürel değerler ve mekanın fiziksel formu arasındaki ilişkinin sayısal değerler halinde elde edilebilmesi için ortaya konulması gereken yöntemden bahsedilmiştir. Tez kapsamında kullanılan yöntemi kavrayabilmek adına yardımcı olmuştur.

Özlem Atak tarafından 2009 yılında yayınlanan “Mekânsal Dizim ve Görünür Alan Bağlamında Geleneksel Kayseri Evleri” adlı tez çalışmasında Kayseri Evleri'nin mekan dizimi analizleri Depth Map yazılımı kullanılarak incelenmiştir. Elde edilen analizler sonucunda bu evlerin mekân düzeni oluşumunda etkileri olan sosyal ve kültürel, toplumsal etmenler belirlenmiştir. Çalışma Depth Map yazılımını ve

medreselerin mekan analizlerini yaparken sosyokültürel değerler ile işlevsellik arasındaki bağlantıyı anlayabilmemiz için yardımcı olmuştur.

Bilgehan Çakmak Yılmaz'ın 2011 yılında yayınlanan “Kırsaldan Kente Göç İle Kent Çeperlerinde Oluşan Konutların Mekânsal Dizim Yöntemiyle Analizi, Konya Örneği” adlı tez çalışmasında mekân dizimi yönteminde kullanılan terimler ve kavramlardan bahsedilmiştir. Mekan dizimi yönteminden elde edilen verilerin incelemeleri yapılmıştır. Çalışma alanı olarak Konya'dan seçilen kırsal ve kentsel konut mimarisi üzerinden mekan dizimi yöntemi kullanılarak incelemelerde bulunulmuştur. Bu çalışma mekan dizimi yöntemini kavrayabilmek adına teze yardımcı olmuştur.

Ela Çil'in 2006 yılında yayınlanan “Bir Kent Okuma Aracı Olarak Mekân Dizimi Analizinin Kuramsal ve Yöntemsel Tartışması” adlı makalede mekan dizimi yönteminin nasıl bir yöntem olduğundan ve yöntemin bulgularından bahsedilmiştir. Bu tez çalışmasından mekan dizimi kavramını ve analiz yöntemlerini değerlendirebilmek adına faydalanılmıştır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde çalışmanın kavramsal çerçevesine yönelik araştırmalara ve içeriğinde kullandığımız bazı kavramların anlamlandırabilmesi adına tanımlamalara yer verilmiştir.

2.1. Tarihi Yapıları Korumanın Önemi Ve Gerekliliği

Koruma sözlük anlamında "Bir varlığı tehlike ve dış etkilere karşı güvence altına almak" anlamına gelmekte olup, uygulandığı varlığa ve amacına göre değişiklik göstermektedir (Türkçe Sözlük, 2005). Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununda ise "Koruma" ; taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarında muhafaza, bakım, onarım, restorasyon, fonksiyon değiştirme işlemleri; taşınır kültür varlıklarında ise muhafaza, bakım, onarım ve restorasyon işleri olarak ifade edilmektedir (Kültür ve Tabiat Varlıklarını Mevzuatı, 1983).

Koruma teriminin tarihsel sürecine göz atıldığında büyük değişimler gördüğü ve şu anki zamanda çok boyutlu bir kavrama dönüştüğü görülmektedir. Eskiden yapıyı korumak aslında yapıyı saklamak gibi düşünülürken, 19.yy sonlarına doğru oluşturulan çeşitli tüzüklerle yapıların korunması şartıyla devamlılığı sağlanmıştır (Kılıç, 2015).

Koruma, tarihi nitelikli mimari ve kültürel yapıların yaşatılmasını sağlamaktadır (Uğursal, 2011). İnsanların kültürlerini en iyi okuyabileceğimiz alanlar mimari yapılarıdır. Kültürlerin tanıtılması ve sonraki nesillere iletebilmesinin önemli yollarından biri de bu yapıların sürdürülebilir biçimde yaşatılarak korunmasıdır (Kiper, 2006).

Tarihi yapıların kullanılmaya devam etmesi en kolay koruma yöntemidir. Kullanılan yapıların korunmasındaki temel yaklaşım bakım onarım gerektiğinde yapılması ve bunun sürekliliğinden kaynaklıdır. Ancak terk edilmiş bir binalarda ya da belirli nedenlerden dolayı kullanılmayacak hale gelen yapılarda belirli restorasyon tekniklerine başvurulmaktadır. Bu teknikler ayrı ayrı da kullanılabilir hepsi bir arada da kullanılabilir. Koruma tekniklerinden olan bir yöntem yeniden işlevlendirme yöntemidir (Hoş Ulusoy, 2022).

2.2. Tarihi Yapılarda Yeniden İşlevlendirme

Toplum zaman içinde birçok değişime uğrar. Toplumsal değişim mekânlarda ifade edilir, yani yer değişikliğiyle birlikte geçmişten aktarılan değerlerin çağın ihtiyaçlarına göre güncellenmesi gerektiği ortaya çıkar. Mekansal değişimi değerlendirirken mekanın hacimsel bütünlüğünden daha çok, mekanın kullanıcı

ölçeğindeki deneyimsel kalitesine bakmak daha doğru bir analiz olabilir (Asiliskender, 2005).

Günümüzde artan hızlı nüfus, kentleşme hızı, teknolojik gelişmeler vb. nedenler ile pek çok tarihi yapı yok olma tehlikesi ve özgün işlevlerini kaybetmeleri ile karşı karşıya kalmaları yapıların fiziksel hallerini koruyabilmek için farklı işlevlerde kullanılmasına sebep olmuştur (Şen, 2008).

Kentlerin ve toplumun değişmesinden etkilenen, mevcut işlevini yerine getiremeyen yapıların, bazı kriterler doğrultusunda mimari özelliklerini koruyarak yeni bir işlev kazandırılmasına veyahut mevcut işlevine uygun fiziksel özelliklerinin iyileştirilmesine yeniden işlevlendirme denir (Ahunbay, 1996).

Tarihi yapılarda yeniden işlevlendirme, atıl durumda olan, işlevini yitirmiş, veya korunma ihtiyacı olan bir yapıyı tanımlayıp, yapının restorasyon, ekleme, onarım veya modernizasyon yöntemiyle özgün işlevinden daha farklı bir işleve ulaşmasını sağlamaktadır. Böylece tarihi yapıların tarihi ve kültürel özellikleri korunarak devamlılığı sağlanmış olur (Kocabıyık, 2014).

Tarihi yapıları yeniden işlevlendirirken birden fazla etkenin bir arada ele alınıp incelenmesi gerekmektedir. Tarihi yapıyı meydana getiren ana birimlerin boyutları, yapının mekânsal oluşumu, yapının konumu gibi pek çok faktörün yeni işlevin ihtiyaçlarına uygun olup olmadığı değerlendirilmelidir (Altınoluk, 1998).

Fakat yeniden işlevlendirme yöntemi ile müdahale edilecek yapıların yenilemeyen birer kaynak oldukları dikkate alınmalı ve minimum müdahale gerektirmektedir. Bu sebeple yeniden işlevlendirme ile yapının estetik ve tarihi özelliklerini kaybettirmeden, kendine özgü niteliklerinin devamlılığı sağlanarak gelecek nesillere doğru bir şekilde aktarımı sağlanabilmektir (Ahunbay, 2013).

Yeniden işlevlendirme ülkemiz ve dünya genelinde çeşitli yasa ve tüzüklere bağlı olarak kabul görmüş bir yöntemdir.

Dünya çapında koruma yöntemi olarak görünen yeniden işlevlendirmenin yeri ise şu şekilde belirlenebilir. Koruma bilincine yönelik yasalar 1931 yılında Carta Del Restaurato Sözleşmesi ile başlamıştır. Carta Del Restauro'nun 4. maddesinde "Yaşayan, yani ayakta duran anıtlara, yalnızca özgün işlevinden çok uzak olmayan ve binada gerekli uyarlamaların önemli hasara neden olmayacak şekilde yapılabileceği yeni kullanımlar verilmesi kabul edilir." 6.maddesinde ise "Anıta ve geçirdiği dönemlere olduğu kadar çevresine de saygılı olunmalıdır. Anıtın çevresindeki yapılar yıkılarak uygunsuz bir biçimde yalnız bırakılmasına veya çevresinin niteliği, kütlesi,

renge, üslubu ile rahatsız edici yapılarla sarılmasına engel olunmalıdır” ifadesi bulunmaktadır (Carta Del Restauro, 1931).

1964 tarihinde yayınlanan Venedik Tüzüğü'nün 5.Maddesi: Anıtları korurken bu yapıları toplumsal amaç için kullanmanın yapıyı korumak için daha kolay bir yol olabileceğinden bahsetmektedir. Bu korumayı gerçekleştirirken yapının planında ve bezemelerinde değişiklikler yapılmamasını bu sınırlar dahilinde yeni işlevin gerektirdiği değişikliklerin tasarlanabilirliğine izin verildiği anlatılmaktadır. Bu maddede yeniden işlevlendirme yapılırken dikkat edilmesi gereken konulara değinilmiştir (Venedik Tüzüğü,1964).

1976 yılında yayınlanan Unesco'nun Tarihi Alanların Korunması ve Çağdaş Rollerini Konusunda Tavsiyeler 'in 33. maddesinde: Bir yapıyı onarıp korumak için yapılacak çalışmalarda bu yapıyı tekrardan yaşama katabilecek etkinlikleri ile bir ele almak gerektiğinden bahsedilmektedir. Böylelikle uygun mevcut işlevleri özellikle ticaret ve zanaatı yerinde tutmak; uzun vadede ülke, bölge veya kentin sosyo-ekonomik yapısı ile bağdaşacak yenilerini getirmek temel olacaktır. Bu maddede koruma uygulamaları yapılırken bu uygulamaların maliyetlerini sadece yapıların kültürel yönlerini düşünerek değil, onarılan yapıların yeni kullanımları sayesinde kazanacakları değerleri de düşünmek gerekmektedir. Bu iki değer skalasının bir arada kullanmadıkça korumanın sosyal sorunları doğru bir biçimde ele alınamaz. Yapıya yüklenen işlevler alanın kendine özgü karakterini değiştirmeden alanda yaşayanların sosyal, kültürel ve ekonomik ihtiyaçlarını karşılayabilmelidir. Tarihi çevreleri kültürel bir canlandırma politikası ile kültürel etkinlik merkezi haline dönüştürmeli ve çevrelerinde bu şekilde dönüşmesinde öncülük etmesi gerektiği anlatılmıştır. Maddedeki bu ifadeler değerlendirildiğinde yeniden işlevlendirme kararıyla ilgili dikkat edilmesi gereken bazı değerler belirtilmiştir (Unesco, 1976).

1987 tarihli Washington Tüzüğünde yer alan 8. Maddede “Yeni işlev ve etkinliklerin, tarihi kentin veya kentsel alanın karakteriyle uyumlu olması gerektiğinden bahsedilmiştir. Bu alanlara çağdaş yaşam şartlarına uyabilmesi için gerekli teknik gereksinimlerin sağlanması ve iyileştirilmesi işlemlerinin özen göstererek yapılması gerektiği .” ifadesi yer almaktadır (Washington Tüzüğü, 1987).

Dünya genelinde alınan kararlardan sonra ülkemizde bu konu ile ilgili alınan kararlar incelendiğinde, Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu'nun Taşınmaz Kültür Varlıklarının Koruma, Bakım ve Onarımlarına İlişkin 28.12.1995 Gün ve 378 Sayılı İlke Kararı'nın D maddesine göre “Yeni bir işlev

yüklenecek yapılarda, yapıya eklenecek eklerin niteliği ve tarihi yapı ile bütünlük sağlaması tasarımı hazırlayan mimar tarafından koruma kuruluna avan proje niteliğinde sunması gerektiği.” ifadesi yer alır (Ahunbay, 2016).

Yeniden işlevlendirme sonucunda gerçekleştirilen plan şemasına, strüktür sisteme, teknik alt yapıya, çevreye ve cepheye yapılan müdahalelerin yapının grubuna saygılı bir şekilde, yapının karakteristiğini ve bütünlüğünü bozmadan gerçekleştirebilmek adına yapıya uygun bir işlev seçerken yapının korunma statüsü, yapının işlevsel ilişkileri, mekânsal oluşumu, konum, hacim ve boyut gibi temel değerlerin birbirleriyle bağlantılı olarak ele alınması gerekmektedir (Görbeğ, 2022).

Medreseler 1.derece tescilli yapılardır. Uluslararası yasal düzenlemeler incelendiğinde bir kültür varlığına yeni işlev kararı verilirken toplumsal ihtiyaç, mimari ile uyum ve çevre yapıların işlevlerinin araştırılması gerektiği sonucuna varılmıştır. Aynı zamanda karar verilen yeni işlevin yapının mimari ve yapısal özelliklerine fazladan yük getirmemesi, sürekli bakım ve onarımına imkan vermesi, ekonomiye katkı sağlaması, sosyokültürel değerlere uyum sağlaması ve eğer bir ek yapı gerekliyse bunun çağdaş olması ve minimum düzeyde olması gerektiği sonuçlarına ulaşılmıştır (Gürlevik, 2022).

2.3. Tarihi Yapılarda Yeniden İşlevlendirmeyi Gerektiren Sebepler

Toplumlar; demografik, ekonomik, sosyal ve kültürel değişimler sonucunda değişime uğrayabilmektedir (Yaldız, 2003). Toplum içinde meydana gelen tüm değişimler toplumun yaşadığı kentlere ve yapılara da yansır. Bu yapılar gerçekleşen tüm değişimlere uyum sağlamayıp kendi işlevinden uzaklaşabilir. Kendi inşa edilme sebebindeki işlevden uzaklaştıkça da kent içerisinde atıl bir durumda kalır. Bu durum geçmişimizi özümseyip günümüze yansıtılabilmek açısından olumsuzluklara sebebiyet verir ve bu olumsuzlukları en aza indirgeyebilmek için atıl durumda olan yapılara ihtiyaçlar doğrultusunda yeni işlevler yüklenir. Yeniden işlevlendirmenin gereklilikleri, toplumsal ve tarihsel faktörler, çevresel faktörler ve ekonomik faktörler olmak üzere üç başlık altında incelenebilir (Kaşlı, 2009).

2.3.1. Çevresel Sebepler

Tarihi yapılar oluşturulurken aslında çevresiyle bağlam çerçevesinde oluşturulur. Yani çevresinde meydana gelen her değişim aslında yapıyı etkiler. Yapı ile çevresi arasındaki bağ ne kadar iyi olursa yapı aslında o kadar kente ve kullanıcıların ihtiyaçlarına cevap vermiş olur (Kılıç, 2015).

Tarihi yapılarda yeniden işlevlendirme, inşaat faaliyetlerine bağlı çevre kirliliğini azaltabilir. Yıkım ve inşaat sırasında ortaya çıkan toz, gürültü ve atıkların miktarını azaltarak, çevresel etkileri minimize edebilir. Yeniden işlevlendirme, yeni yapı malzemeleri üretmek için gerekli olan doğal kaynakları korur. Bu, ağaç kesimini, maden çıkartılmasını ve enerji yoğun malzemelerin üretimini azaltarak ekosistemlere olan baskıyı azaltabilir (Selçuk, 2006).

Tarihi yapılarda yeniden işlevlendirme atıl olan binanın yıkılıp yerine yeni bir yapı inşa edilmesinden bu ihtiyacı ortadan kaldırıp malzeme ve enerji tasarrufu sağlar. Yeni yapının inşasında kullanılacak her malzeme için üretimi, taşınabilirliği ve ekonomi açısından fayda sağlar.

2.3.2. Ekonomik Sebepler

Tarihi yapılar fiziksel koşulları iyi olmalarına rağmen mevcut işlevlerini karşılamakta yetersiz kalabilirler. Bu durumda bu yapının yıkılıp yenisinin inşa edilmesi ekonomik olarak olumsuz sonuçlar doğurur. Olumsuz sonuçları azaltabilmek için yapı uygun işlevle işlevlendirilmelidir. Genellikle eski yapıların yeniden işlevlendirilmesi yapının yıkılıp yeniden inşa edilmesinden yaklaşık %80 daha kar sağlanmaktadır (Highfield, 1987).

Yeniden işlevlendirme, tarihi ve kültürel açıdan önemli binaların korunmasını sağlayıp, geçmişin izlerini sürdürmek ve bu izleri gelecek nesillere aktarmak için önemlidir. Yeniden işlevlendirme, eski veya atıl durumdaki binaları canlandırarak ekonomik faaliyeti artırabilir. Yeniden işlevlendirilen alanlar, yeni iş fırsatları ve ticaret potansiyeli yaratabilir (Altınoluk, 1998).

2.3.3. Tarihsel Ve Toplumsal Sebepler

Bir yapı inşa edilirken o döneme ve dönemdeki kullanıcı ihtiyaçlarına göre inşa edilir. Yapıldıkları dönemin kültürünü, tarihini, yaşam biçimini yansıtır. Böyle yapılar aslında tarihi bir belge niteliğindedir. Bu yapılar kentlerin ve insanların yaşadığı değişimlerden etkilenmektedir. Bu etkiler sonucunda işlevini yitiren yapılar kent içerisinde atıl duruma düşer ve çoğu zaman bu tarihi yapılar yıkılmaya mahkum olurlar. Geçmişimizin izlerini taşıyan tarihi yapıların yıkılması tarihin sürdürülebilirliğine, kent kimliğine, kent tarihine zarar verir. Bu zararı en aza indirgeyebilmek ve kültürel mirasımızı koruyabilmek içinde mevcutta bulunan bu yapılara yeni bir işlev kazandırılması gerekmektedir (Uçar, 2013).

2.4. Tarihi Yapıya Uygun İşlev Seçimi ve Bileşenleri

Tarihi yapılara yeni işlevler yüklenirken bazı değerler ele alınmalı ve yapıya en uygun olan işlev belirlenmelidir. Bu değerlendirmelerin sadece tek bir unsura göre olması yanıltabilir ve yapının tekrar işlev kaybetmesine sebep olabilir. Mevcutta bulunan bir yapının yeniden işlevlendirilmesinin en zor yanı, yapının önceden sahip olduğu bir işlevinin bulunması, bu işleve uygun bir hacme sahip olması ve bu işleve uygun bir alan içerisinde konumlandırılmış olmasıdır. Mekan ve hacim etkenlerinin yanı sıra mevcut yapının bulunduğu alanın sosyal ve ekonomik koşulları, bölgedeki kullanıcıların ihtiyaç ve gerekliliklerine göre yeni bir işlev seçilmelidir (Turanlı,2022).

Bu kullanıcı gereklilikleri:

Çevre Gereklilikleri: Yapı kendi içerisinde ve genel yerleşim düzeni ile bağlam içerisinde kalıp bulunduğu bölgenin ihtiyaçlarını karşılayabilecek şekilde kullanılmalıdır.

Mekansal Gereklilik: Tarihi yapıya yüklenecek olan yeni işlev için oluşturulan mekanlar, mekanın biçimi, boyutsal kriterleri ve mekanlar arası ilişkileri sağlayabilecek nitelikte olmalıdır.

Kullanım ve Harekete Ait Gereklilik: Yeniden işlevlendirilen yapı bazı kullanım ihtiyaçlarını karşılayabilecek nitelikte olmalıdır. Bunlar kültürel, toplumsal ve yönlendirme gibi ihtiyaçlardır.

Teknik Gereklilikler: Yeniden işlevlendirilen yapı fiziki çevre şartlarının yapay olarak oluşturulması adına gereken sistemleri için yapılması müdahaleler minimum düzeyde olmak zorundadır (Karapınar 1997).

Bu gerekliliklere bağlı olarak uygun işlev bileşenlerini konum, mekansal ve hacimsel kurgu ile işlevsel kurgu, yapı tescilli ise korunması gereken statüsü olarak dört ana başlıkta toplanabilmektedir (Kaşlı, 2009).

2.4.1. Yapının Korunma Statüsü

Yapılara işlev verilirken ilk olarak yapının hangi anıt grubu içerisinde yer aldığı ve anıt değerine bakılmalıdır. Yapıların yasal statüsü yapıya yapılacak olan müdahaleleri belirlediği için koruma derecesine bakılmalıdır (Yaldız, 2003).

KTVKYK'nun "Taşınmaz Kültür Varlıklarının Gruplandırılması Bakım ve Onarımları ile ilgili 5.11.1999 tarihli 660.5.11.1999 sayılı karar göre;

Yapı grupları iki grup yapı çeşidine ayrılmıştır. Bu ayırım yapılırken yapıları tek başlarına estetik ve tarihi değer taşımaları ve kentsel bağlamda kentlerin tarihi kimliğini meydana getiren sokaklar, silüetler ve kentsel sitler olarak ayrılmıştır.

1.Grup Yapılar

Toplumun somut tarihini meydana getiren kültürel verileri içerisinde simgesel, tarihsel ve estetik nitelikleriyle korunmasının zorunlu olduğu yapılardır’’

2.Grup Yapılar

Bulunduğu yörenin kültürüne ait yaşam şeklini yansıtan aynı zamanda kente ve çevresine katkıda bulunan kültür varlığı niteliğinde olan yapılardır.

1.Grup yapılar üstün değerlere sahip olan yapılardır. Bu yapıların içi ve dışı olduğu gibi saklanmalıdır. Bu yapılar yüklenecek olan yeni fonksiyonun getirdiği mekansal özellikleri karşılayamadığı durumlarda müdahaleyi pek kabul etmezler. Bu yapıları ya ilk günkü işlevi ile korumak gerekir ya da yapıya en uygun işlevi seçmek gerekir (Yaldız, 2003).

2.4.2. Yapının Konumu

Yeni işlev yüklenecek yapıları, çevresi, plan şemaları, mimari tarzları, mekansal özellikleri, yapım teknikleri ile birlikte bir bütün olarak ele almak gerekir. Yapıya ve yapının çevresi ile uyumlu olacak şekilde yapılacak düzenlemeler, çevrenin yapının yüklendiği yeni işleve göre çözümlenmesi, yapının çevresi ile birlikte sürdürülebilirliğini sağlanması, yapının çevresi ile bir bağlam oluşturarak zamana direnmesini sağlayacaktır (Selçuk, 2006). Onay’a göre konuya kentsel ölçekte de değinmek önemlidir. Çünkü mimariyi oluşturan en önemli değerlerden biri kentsel mekandır. Yapının etrafını çevreleyen kent mekanıyla olan ilişkisi değerlendirilirken yapının etrafındaki hakim yollara, yapı etrafındaki yoğunluğa, çevresinde bulunan yapılara ve yapıların durumlarına ayrıca kent simgelerine de bakmak gereklidir (Onay, 2015).

Tarihi yapılara yeni bir işlev belirleme aşamasında yapının bulunduğu çevrenin coğrafi ve fiziki özellikleri göz ardı edilemez. Bu özelliklerin avantajları ve yapının çevresi ile olan ilişkisinden ortaya çıkan ihtiyaçlar işlev seçiminde önemli etkenlerdir. Örnekleme gerekirse şehir merkezinde bulunan bir cami, medrese hizmet edeceği yerle ilişkili ve çevresel ihtiyaca göre yer alabilir (Turanlı, 2022).

Tarihi yapının konumuna bağlı olarak işlev yüklenirken diğer bir etken yapının çevresinde bulunan diğer yapılarının durumudur. Yeni işlevin çevrenin tarihi dokusu ve yapı grupları ile uyumlu olması önemlidir (Turanlı, 2022).

Tarihi yapının hangi amaç üzerine kullanılacağı konusunda en önemli etkenlerden biride kent dokusu içerisindeki ekonomik ortamdır. Bu sebepten dolayı yapıya yüklenecek yeni fonksiyon yapının bulunduğu çevrenin gelir düzeyine, ekonomik gerçeklerine ve isteklerine uygun seçilmelidir (Selçuk, 2006). Bunun dışında çevrede bulunan bölgenin sosyokültürel koşullarını da önemsemek gerekiyor. Ticaretin yoğun olduğu bir yerdeki tarihi yapıya kültürel fonksiyon yüklenmesi yapıyı kullanılamaz hale getirebilir (Kona, 2015).

Bu yapıların bulunduğu bölgedeki insanların gelir düzeyleri, aile yapısı, tarihi yapıya verdikleri değer, inançları gibi pek çok sebep yeni işlevin belirlenmesinde önemli etkenlerdir. Geliri daha düşük olan, kültürel değerleri daha zayıf olan bir alanda tarihi bir yapı müze olarak değil de buradaki halkın kültürel düzeyini yükseltilmesi için bir sanat merkezi olarak kullanılması önerilenebilir (Uğursal, 2011).

Tüm bu özellikler göz önünde bulundurularak mevcut yapıya ve çevrenin potansiyeline cevap verebilecek işlevler tanımlandığı zaman yapılan yeniden işlevlendirme daha başarılı olabilir ve yapının devamlılığı sağlanabilir.

2.4.3. Yapının İşlevsel Kurgusu

Tarihi yapıya yeni bir işlev verilirken yapının içerisinde bulunan mekanlar, yeni işleve ait eylemlere ve kullanıcı isteklerine uyumlu olacak bir biçimde düzenlenmelidir. Yapıda bulunan her mekanın kendi içerisinde ve mekanlar arasındaki bağlantıların işitsel, görsel ve iletişimsel özellikleri göz önünde bulundurularak yapıya yeni bir işlev yüklenmelidir (Yaldız, 2003).

Tarihi yapının kendi işlevine göre oluşmuş olan işlevsel sirkülasyon ile yapıya yüklenecek yeni işlevin sirkülasyonu arasında da uyum sağlanması gerekmektedir. Bu uyum sağlanmazsa işlevsel kurguda kopukluklar olabilir. Örneğin konaklamak için medreselerin yeniden işlevlendirilmesinde mekanda sirkülasyonda zorlanmalar olacaktır. Odadan çıkmak isteyen biri danışmaya uğramak istediğinde zorunlu olarak avludan geçecektir. Bu durum bazen sorunlar oluşturabilir (Yaldız, 2003). Soğuk iklimin hakim olduğu yağışın çok gözlemlendiği bölgelerde daha çok sirkülasyon problemleri yaşanacaktır.

Belirtilen nedenlerin tamamına dikkat edildiğinde korunması gereken yapıların mekansal durumları yeni işlevle ne kadar bağlantılı olursa alınabilecek verim de o derece artabilecektir.

2.4.4. Yapının Mekânsal Oluşumu ve Hacim Boyutları

Tarihi yapıya yeni bir işlev yüklenirken yapının tasarlandığı zaman yüklendiği işlevine en yakın plan şeması seçilmelidir. Böylelikle yapının mekansal kurgusundaki müdahaleler en aza indirgenecektir. Örneklendirmek gerekirse ilk işlevi okul olan bir yapıyı yeniden işlevlendirirken eski işlevindeki gibi tekrar eden hacimli bir şemayla değerlendirmek daha çok verim alınmasını sağlayacaktır.

Bununla birlikte oluşturulan yapı:

- * Tek bir hacimden oluşabilir,
- * Tekrarlanan hacimlerden oluşabilir,
- * Karmaşık bir plan şeması gösterebilir.

Yapıya verilecek olan yeni işlevle doğrudan bağlantısı olan etken yapının mekansal oluşum şemasıdır (Altınoluk, 1991).

Tek hacimli bir yapı ile tekrarlanan hacimlerden oluşan bir yapı için düşünülerek işlevler birbirinde farklı olacaktır. Tek hacimli yapıya özgü belirlenecek bir işlev yine tek hacimli mekanda gerçekleştirilebilecek bir işlev olmalıdır. Özellikle işlev yüklenecek yapının tescilli olması halinde yapı içerisinde ilave bölücü duvarlar eklemek yerine tek hacimli olan tiyatro salonu, sergi salonu vb işlevler yüklemek daha verimli olacaktır (Yaldız, 2003).

Tarihi yapıya farklı birimlerden oluşan yeni bir işlev verilirken yüklenen fonksiyondaki ana elemanın ilk olarak ele alıp değerlendirilmesi ve bu birime ait ihtiyaç olan elemanların etüt edilmesi gerekmektedir. Buna göre mevcut binanın mekan ve hacim olarak yeterli olup olmayacağı belirlenmelidir. Mekan boyutları yeni işlev için gereksiz kaldığı durumlarda yapı içerisinde eklemeler veya bölünmeler olabilir. Bu çözüm tescilli yapılarda mekansal özellikleri olumsuz etkileyeceğinden dolayı bu tarz uygulamaların yapılmaması daha doğrudur (Altınoluk, 1998).

2.5. Yeniden İşlevlendirilen Tarihi Yapılar

Geçmişten günümüze kadar var olup yeniden işlevlendirilerek varlıklarını devam ettirmek isteyen bir kaç tarihi yapı örneklendirilmiştir.

112 yıl boyunca İstanbul/Kadıköy çevresine gaz imkanı sağlayan önemli bir endüstri yapılarından olan Tarihi Hasanpaşa Gazhanesi başarılı bir işlevlendirme ile müzeye dönüştürülmüştür. Mevcut yapıların korunarak, gerekli çağdaş onarımları yapılarak başarılı bir dönüşüm gerçekleştirilmiştir (Ayvaz, E, Halaç., H, H, 2023) (Şekil 2. 1.).

Şekil 2. 1. Hasan Paşa Gazhanesi İşlevlendirme Sonrası Müze Görünüm (URL-1)

Samsun Tütün Fabrikası tarihi yapısı korunarak Bulvar Avm'ye dönüştürülmüştür. Yapıyı korumak ve yeniden kazanmak amacıyla yapılan kentin önemli kültürel yapılarından olan Samsun Tütün Fabrikası yapıya hareketlilik kazandırıp çevreye olumlu bir etki sağlamış olsa da yapının tarihi niteliğini silikleştirilmiştir (Us, 2014) (Şekil 2. 2.).

Şekil 2. 2. Samsun Tütün Fabrikası İşlevlendirme Sonrası Avm Görünümü (URL-2)

İzmit Seka Kağıt Fabrikası modern koruma yaklaşımlarıyla Seka Kağıt Müzesi ve Bilim Merkezi olarak yeniden kullanıma açılmıştır. Yeniden işlevlendirilen tarihi yapı kent için önemli bir kültürel kazanım olmuştur (Keleş Taylak, 2019) (Şekil 2.3.).

Şekil 2. 3. Seka Kağıt Fabrikası Kağıt Müzesi ve Bilim Merkezi (URL-3)

Silahtar Mustafa Paşa Kervansarayı tarihi ticari ve askeri olarak çok önemli bir yapıdır. Günümüzde bir kısmı resim, ebru, çini, hat, seramik gibi çeşitli atölye olarak kullanılırken bir kısmı gelenek ve göreneklerimize ait değerli eşyaların sergilendiği müze olarak kullanılmaktadır. (Levent, 2022) (Şekil 2. 4.).

Şekil 2. 4. Malatya Silahtar Mustafa Paşa Kervansarayı (URL-4)

2.6. Tarihi Yapılarda Yeniden İşlevlendirme Sorunları

Tarihi bir yapıya uygun bir fonksiyon belirleme aşamasında, tarihi yapı ölçeğinden yapının bulunduğu alan ölçeğine kadar olan ihtiyaçların analizinden sonra kullanıcı istek ihtiyaçlarının da göz önünde bulundurularak yapıya farklı müdahaleler yapılması gerekmektedir. Bina ölçeğinde tarihi yapıya yapılacak müdahaleler aşağıda başlıklar halinde sıralanmıştır (Yaldız, 2003);

2.6.1. Plan Şemasına Yapılan Müdahaleler

Tarihi yapılar kendilerine ait ihtiyaçları doğrultusunda tasarlanan plan şemalarına sahiptir. Tarihi yapılarda yeniden işlevlendirme sonrasında bu işlevlendirme ile birlikte binanın plan şemasının bozulmamasına dikkat edilmelidir. Bu yapılara yeni işlevler uygulandığında yapı plan şemasının tekrar etmesi beklenemez çünkü yüklenecek yeni işlevin gereksinimleri daha farklıdır (Uçar, 2013).

Yeniden işlevlendirme gerçekleştirilirken yapının mekansal kurgusuna yönelik olabilecek en az müdahalelerde bulunmak gerekmektedir. Bu orantıyı sağlayabilmek çok önemlidir. Yani mevcut durumdaki yapıya bu işlev yüklenirken yeniden işlevin entegresinde ve yeni işlevin ihtiyaçları doğrultusunda yapının planına müdahaleler yapılmaktadır. Mekan içerisinde duvarlar ekleme, ara kat ekleme, yapının mahallerini kapatma, ilave eklentiler vb. gibi plansal değişimler yapılır ve ilk planlamasından ödün verilerek başka bir boyut kazandırılır (Gökdağ, 2014).

2.6.2. Strüktürel Sisteme Yapılan Müdahaleler

Tarihi yapılar buldukları zamanın malzemesine, zamanın da yüklenebileceği taşıyıcıya göre planlanmıştır. Yapının günümüzde de yeni mevzuatlara uygun hale getirilmesi, yapının güçlendirilmesi, yeni yapıların eklenmesi, planlamalarında yapılan etkiler gibi pek çok sebep ile yapının strüktüründe değişiklikler olabilmektedir. Taşıyıcı duvarlarda, gergi tavanlarda, üst örtüsünde, kolon kirişlerinde müdahale gerektirebilmektedir. En az düzeyde yapılması gereken bu müdahaleler günümüzde pek çok teknik kullanılarak yapılmaktadır. Fakat bu teknikler ile yeniden kullanım esnasında yapının strüktürüne mekânsal kurguyu değiştirmek için eklemeler veya çıkarmalar yapmak yapının özgünlüğünü bozmaktadır (Kocabıyık, 2014).

Tuğla ve taş duvarlar, çatı makasları, kemerler, kolon ve kirişler gibi yapısal unsurlar, tarihi ve kültürel yapıların karakterini belirleyen önemli faktörlerdir. Dönüştürülen tarihi binaların yapısı yeni işlevin gereklerini karşılayacak şekilde tasarlanmalıdır. Yapı elemanlarının değiştirilmesi ve yeni elemanların eklenmesiyle bina yapısında farklılıklar ortaya çıkar. Bu değişiklik ve yenilemeler, orijinal malzemelere ve yapısal sistemlere mümkün olduğunca az müdahale etmelidir. Tarihi yapılara yeni işlevler kazandırılırken, yapının özgünlüğünü belirleyen iç mekan, planı, malzemeleri ve yapı elemanlarını olumsuz yönde etkileyecek müdahaleler yapılmamalıdır (Yaldız, 2003). Binanın karakterinin bozulmasından kaçınılmalı, orijinal malzeme ve dekorasyonlara saygı gösterilmelidir. Ancak işlevsel olarak yenilenen binalarda bu durumun ne ölçüde dikkate alındığı merak konusu olabilir.

2.6.3. Tesisat Sistemlerine Yapılan Müdahaleler

Tarihi yapıların yüklendikleri yeni işlevde zaman farkının getirdiği teknolojik yük birikimi, ekonomik olarak yapıyı bu zamanda kullanılabilir hale getirmeye çalışırken yapının özgünlüğüne zarar vermektedir (Gökdağ, 2014).

Yeniden işlevlendirilecek olan yapının geçmiş zamandaki işlevine uygun ve o zamanın teknik imkanları doğrultusunda yapılan tesisat sisteminin ve teknik alt yapı gereksinimlerinin günümüzdeki teknolojiye uyum sağlayamadığı durumlarda sistemlerin yenilenmesi gerekmektedir. Tesisat sistemine yapılacak her müdahale aslında yapının mekansal kurgusuna ve strüktürüne yapılacak müdahaledir. Bu gerçekleştirilirken günümüzün teknolojisinin verdiği yenilikler farklı teknikler eşliğinde kullanılmaktadır. Ancak günümüz zamanının teknolojisine uyum sağlamaya çalışılırken yapının geçmişi ve özgün kimliği zarar görebilmektedir (Turanlı, 2022).

2.6.4. Cepheye Yapılan Müdahaleler

Tarihi yapıları yeniden işlevlendirilirken koruma ve restorasyon projelerinin yapının özgünlüğüne doku, malzeme ve mimarisi açısından uyum sağlamaması yeni işlevin yapının özgün kimliğinde sorun teşkil etmesine sebep olmaktadır. Yeniden işlevlendirme yapılırken yapıyı yeni işlevine uyarlama esnasında yapının cephesinde bazı oynamalar yapılmaktadır. Mesela tarihi yapıların kendi yörelerine özgün taşlarla inşa edilmiş cephelerinde malzeme üzerleri boya vb malzemelerle kapatılarak yapının özgün kimliğini kaybettirmektedir. Cephe üzerindeki açıklıklar kullanıcılar tarafından kapatılmaktadır. Tüm bu cepheye yapılan müdahaleler yapının özgün, karakteristik özelliklerine zarar verir nitelikteki uygulamalardır (Kocabıyık, 2014).

Tarihi yapıların yeniden işlevlendirilmesi sonrası tahsis edildikleri kullanıcıların tarihi bir kültür mirasını koruma bilincinde olmayıp yapıyı özgünlüğüne aykırı şekilde kullanımları da yapının yeniden işlevlendirilmesinde sorunlar oluşturmaktadır (Uçar, 2013).

Tarihi yapıların cepheleri; inşa edildikleri dönemin ekonomik koşulları, sanat anlayışı ve teknolojik imkanları hakkında çeşitli bilgiler aktarmaları nedeniyle önemlidir. Kısaca cepheler o dönemle ilgili pek çok mesajı taşımaktadır. Tarihi yapıların cephelerinde de yapılacak değişiklikler, bu verilerin geleceğe yanlış aktarılmasına neden olacağından koruma anlayışından vazgeçilmemeli ve yapıya yapılacak müdahaleler cephenin tarihi dokusunu bozmayacak şekilde minimumda tutulmalıdır (Uçar, 2013).

2.6.5. Yakın Çevreye Yapılan Müdahaleler

Tarihi yapının konumu yeni işlevini belirleyebilmek açısından önemlidir. Tarihi yapının kent merkezinde olması veya sahil kenarında olması yapının yeni işlevini belirleyen faktör ise, o zaman çevredeki bireylerin beklenti ve ihtiyaçları da yeni işlevi belirler. Yapının işleviyle doğrudan bağlantılı olan unsurlardan biri de yapının konumudur. Yapıya verilen yeni işlevi çevresiyle uyumlu değilse değil ise, işlev, mekansal düzenleme ve kütleli açıdan mükemmel olsa bile bina yeniden kullanım hedefine ulaşamaz. Bir yapının yeni işlevine karar verirken bölgenin coğrafi ve fiziksel özellikleri yanı sıra çevrede yaşayan insanların ekonomik gerçeklerini, kültürel ve sosyal koşullarını da dikkate almak önemlidir (Kocabıyık, 2014).

2.7. Medrese Kavramı ve Medrese Mimarisinin Gelişimi

Medrese İslam toplumunda kullanılan bir terim olup eğitim öğretim amacıyla kullanılan okul veya eğitim yeridir. İslam dünyasında genellikle dini bilimler, İslam

hukuku, felsefe, matematik gibi konularda eğitim veren kurumlardır. Eski dönemlerde medreseler bilim kültür din eğitimi merkezler olarak önemli görevler üstlenmiştir ama zamanla değişen eğitim sistemiyle medreseler yerlerini okullara bırakmış çoğu yerde kullanımı azalmıştır (Bozkurt, 2003).

Mescit ve cami içlerinde eğitim ve öğretim yapılması amacıyla öğrencilere ait odalar bulunurken zaman içerisinde bu odaların bu işlev için yeterli olmamasından dolayı ayrı bir yapılaşmaya gidilmiştir. Camilerden daha farklı bir mekan anlayışı içerisinde bu açık ve kapalı avlu plan tipolojisinde, yüklendiği işleve göre mekanların farklılaştığı yeni bir mimari yapı meydana gelmiştir. Buradan hareketle medreselerin eğitim, barınma ve ibadet ihtiyacını karşıladığı söylenebilir (Furat, 2004). Bu durum cami içerisindeki eğitimleri son bulduracak bir eylem olmamıştır aksine cami ve medreseler aynı avlu içerisinde paralel şekilde öğretime devam etmişlerdir (Kuran, 1964).

Medrese kelimesinin XI.yy da ne anlam ifade ettiği tam olarak bilinmemektedir. İlk olarak Maveraünnehir ve Horosan bölgelerinde ortaya çıkan medrese yüksekokul yanında ilkokul darül kuraları içerisinde bulunduran bir yapı olarak geçmektedir. Bu bölgelerde özellikle Nişapurda X.yy ı ikinci yarısında faaliyet haline geçen medreseler Karami tarikatına karşı koymak amacıyla Şafiiler tarafından inşa edilmiştir.

İslam aleminde suniliği yaymak amacıyla yapılan ilk yapılar Selçuklu Döneminde ortaya çıkmıştır, Selçuklu Sultanı Alp Arslan ve Melikşah'ın veziri Nizam ül-Mülkü İslam yazarları medreselerin kurucu olarak kabul etmiştir ancak devlet tarafından yardım gören vakfiye medreselerinin nizam-ül mülkten önce mevcut olduğu bilinmektedir. Nizam-ül Mülk medrese kurucusu değil dağınık eğitim olayını sistemli bir devlet teşekkülü haline getiren kişidir. Medreselere de Nizamiye adını vermiştir. Nizamiye medreseleri günümüze ulaşamadığı için mimarileri hakkında pek fazla bilgi bulunmamaktadır (Kuran,1964). Andre Godard'ın Hargrid Nizamiyesi'nde yaptığı kazı sonucunda çıkardığı plana istinaden medrese plan şeması olarak kare biçimli bir avluya açılan 4 eyvanı bulunan bir yapıdır. Bu medrese 4 eyvan ve bunların arasında dizilmiş odalardan oluşan bir medreseydi. Creswelle göre ise ilk haçvari planlı 4 eyvanlı Kahire de inşa edilmiştir ve Mısır dışında görülmemiştir (Kuran, 1964).

İlk medreselerin ne zaman inşa edildiği konusunda farklı farklı görüşler vardır. İlk medreseler Belh ve Buhara'dır. Medreselerin Orta Asya'nın Müslüman şehirlerinde ortaya çıktığı kabul edilmektedir. İlkokullar devlet eliyle Karahanlılar döneminde açılmıştır. Türk-Müslüman soyundan gelen Karahanlılar medreselerin yapımını

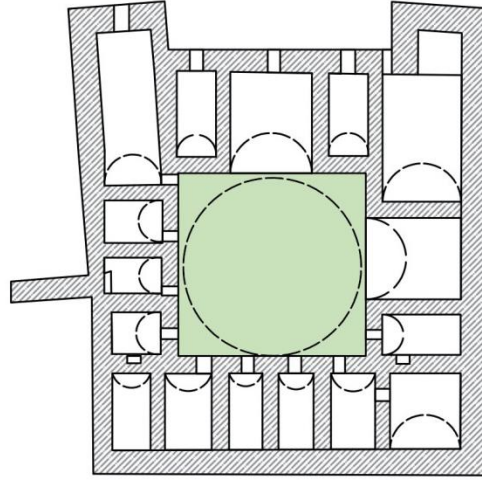
hızlandırarak Semerkand, Buhara, Taşkent, Bala Sagun ve Kaşgar gibi şehirlere yaymışlardır. Karahanlı hükümdarlarının bilime verdikleri önem sayesinde medreseler veya eğitim kurumları sosyal hayatta merkezi bir yer edinmiştir (Baltacı, 1976).

Bu zamana kadar medreselerin açık avlulu mimari plan tipine sahip olarak oluştuğu kapalı avlulu üst örtüsü kubbeli medreselerinde bu medresenin bir çeşidi olduğu düşünülmüştür. Yani medrese avlusunun kapalı olarak ortaya çıktığı, medresenin ve avlusunun büyüklüğü imkanlarının el vermediği süre zamanında da açık avlulu olarak planlandığı düşünülmüştür. Kubbenin kaldırılması medresenin daha büyük inşa edilmesine ve mimarının de rahatlamasına fayda sağlamıştır. Daha fazla hücre sıralanmasına imkan vermiştir (Kuran, 1964).

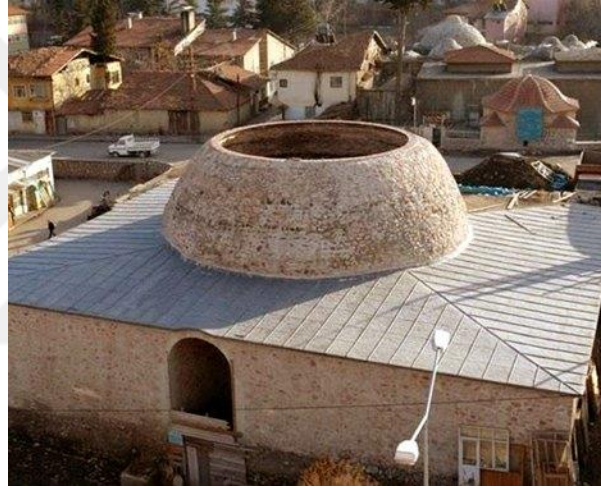
Kuzey İran ve Orta Asya'da İslamiyet'ten önceki dönemlerde inşa edilen ev tiplerinde merkezi planlı eyvanları orta hole açılan planlar Anadolu'daki kapalı medreselerin esinlenme noktası kabul edilmiştir. Bu planlar Orta Asya'da bulunan Budist Manastırdaki gibi, avlu etrafında öğrenciler için düzenlenmiş odalara eyvan eklenmesiyle medrese kavramı gerçekleşmeye başladığı düşünülmüştür (Usta, 1994).

Anadolu'nun doğusunda Anadolu Selçukluları'na tabi olarak yaşayan Danişmendliler hakimiyet sürdükleri topraklarda pek çok medrese yapısı bırakmıştır. Bugün hala mevcut olan en eski medreselerden ikisi Tokat Niksar Yağı Basan ve Tokat Yağı Basan Medresesi Danişmendlilere aittir. Merkezi kubbeye sahip olan Danişmendli medreseleri yepyeni bir mimarının habercisidir. Bu iki merkezi kubbeli medrese tipolojisinin rastgele çıkmadığını geleneksel bir bina tipinin ihtiyaçlar doğrultusunda şekillenerek oluşan şuurlu bir mimari eserdir (Kuran, 1964).

Yağı Basan Medresesi 2 taraftan arazisinden dolayı eğrileşmeye gitmiş ama dört köşeli bir medresedir. Avlu günümüzde açık avluludur. 2 eyvana sahiptir. Avlunun etrafı sıralı odalardan oluşmaktadır (Şekil.2.5.).

Şekil 2. 5.Yağı Basan Medresesi-(Kuran,1964)
Yazar Tarafından Şematize Edilmiştir.

Şekil 2. 6.Yağı Basan Medresesi-(Url-5)

Türkiye'nin güneydoğu bölgesinde yer alan medreselerin mimari biçimlenişleri diğer bölgelere göre farklılık göstermektedir. Bunun sebebi Suriye tarafından gelen formlardan etkilenmiş olmasıdır (Kuran, 1964).

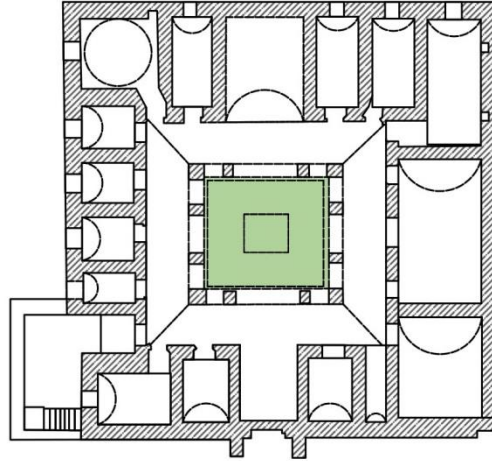
Artuklu medreselerinde kapalı avlu tipolojisine pek rastlanılmamıştır. Yapıların konumlandığı yerlerin coğrafi özellikleri bu mimarinin şekillenmesine sebep olmuştur (Altun, 2006).

Artuklu medreselerinde diğer bir değişim 1 veya 2 eyvanlı olup esas önemli öğenin mescit kısmı olmasıdır. Danişmendli ve Selçuklu medreselerinden farklı olarak mescit kısmı büyük bir hacim kaplamaktadır. Erken Artuklu medreselerinde diğer uygarlıklara göre çift katlı medreselere rastlanılmaktadır (Kuran, 1964).

Şekil 2.7. de görülen Zinciriye Medresesi dört köşe avlulu bir binadır. Avlunun etrafına sıralı odalar dizilmiştir. Avlunun batısında bulunan 3 açıklı odanın mescit olduğu tahmin edilmektedir (Kuran, 1964).

Şekil.2.7. Zinciriye Medresesi (URL-6)

Şekil 2.8. Zinciriye Medresesi (Kuran,1964).
Yazar Tarafından Şematize Edilmiştir.

Doğu Anadolu'nun kuzeyinde, Danişmendliler plan tipi olarak kapalı avlulu medreseler, güneyinde Artuklular ise açık avlulu tipolojisinde medreseler inşa etmişlerdir. Anadolu Selçukluları ise her iki medrese tipolojisini de kullanarak geliştirmişlerdir. Anadolu Selçuklu medreseleri genellikle tek katlıdır. 2 katlı örnekleri de mevcuttur. Büyük Selçuklu medreselerinde olduğu düşünülen eyvanlar Anadolu Selçukluları'nda ana elaman olarak görülmemiştir. Eyvanlar genellikle sivri beşik tonozla örtülü, ana eyvanın yanında bulunan odalar ise genellikle kubbelidirler. Bunlarda kışlık dersane ya da türbe gibi önemli mahallerdir (Kuran, 1964).

Anadolu Selçuklu medreselerinin dışı her zaman simetrik bir forma sahip değildir çünkü dıştan değil içten dışa doğru bir düzen oluşturulmuştur. Medreseler genellikle dikdörtgen, kare ya da u plan şemasına sahiptir (Cebeci, 2019).

Selçuklu zamanındaki medreseleri inceleyen Sözen (1970), medreseleri açık ve kapalı avlulu medreseler olmak üzere ikiye ayırmıştır. Tek veya iki eyvanlı ve üç veya dört eyvanlı olmak üzere, açık avlulu medreseleri de iki başlık altında ayırarak eyvanlı ve kubbeli olmak üzere incelemiştir (Aslanapa, 2004). Buna bağlı olarak Osmanlı dönemi öncesi Anadolu medreselerinin plan tipolojilerine göre sınıflandırılmasının eyvan ve avlu üzerinden yapıldığı görülmektedir (Kazaz, 2020).

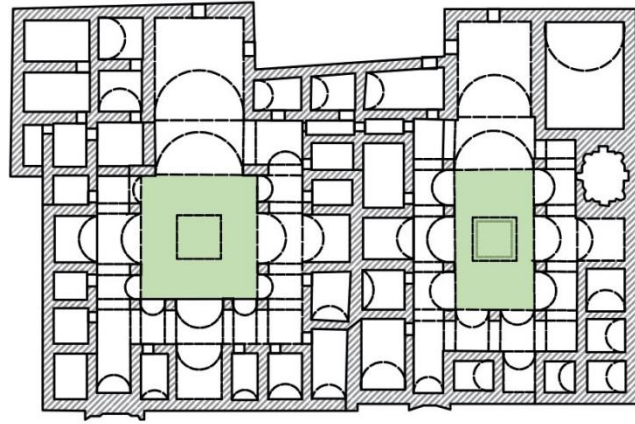
Anadolu medreselerinde genellikle moloz taş ve kesme taş kullanılmıştır. (Kurşun, 2008). Bu medreselerde cephede yapılan tasarım ve süsleme öne çıkmıştır. Medreselerin ön cephelerinde anıtsal ve yüksek taç kapılar, bezemeler ve geometrik süslemeler bulunur (Kurşun, 2008).

Şekil 2.9. da görülen Selçuklu döneminde inşa edilen medreseler yalnızca dini eğitim vermek amacıyla kurulmamıştır. Kayseri Çifte Medresesi örnek olarak alındığında, yapılardan birinin darüşşifa, diğerinin ise tıp medresesi olduğu görülmektedir (Aytekin, 2022).

Şekil 2.9. Kayseri Çifte Medrese (URL-7)

Açık avlu etrafında dört eyvanlı dikdörtgen plan şemalı planlanmıştır. Avlu etrafında ve eyvanların yanlarında sıralı odalar bulunmaktadır (Kuran,1964)(Şekil 2.10.).

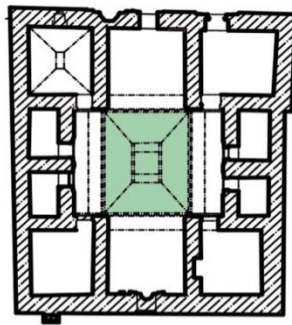

Şekil 2.10. Kayseri Çifte Medrese Planı (Kuran, 1964).
Yazar Tarafından Şematize Edilmiştir.

1243 yılında meydana gelen Köseadağ Savaşı ile birlikte İlhanlılar Anadolu'yu nüfuzları altına alıp özellikle doğu bölgesinde pek çok eser bırakmışlardır. Erzurum Çifte Minareli Medrese, Yakutiye Medresesi, Ahmediye Medresesi İlhanlı dönemi eserleridir (Özkan, 2007).

İlhanlılar döneminden günümüze ulaşan pek çok medrese yapısı bulunmaktadır. Sivas, Erzurum, Amasya, ve Kırşehir de bulunan medreseler açık ve kapalı olmak üzere iki ve dört eyvanlı plan şemalarıyla Selçuklu Medrese geleneğini sürdürmüştür (Aytaç, 2017).

Ahmediye Medresesi tek katlı, dikdörtgen plan tipinde, iki eyvanlı ve kapalı avlulu medreselerimizdendir. Ahmediye Medresesi de diğer medreselerden farklı olarak revaksız, düz sade bir medresedir (Kuran, 1964)(Şekil 2.11.).

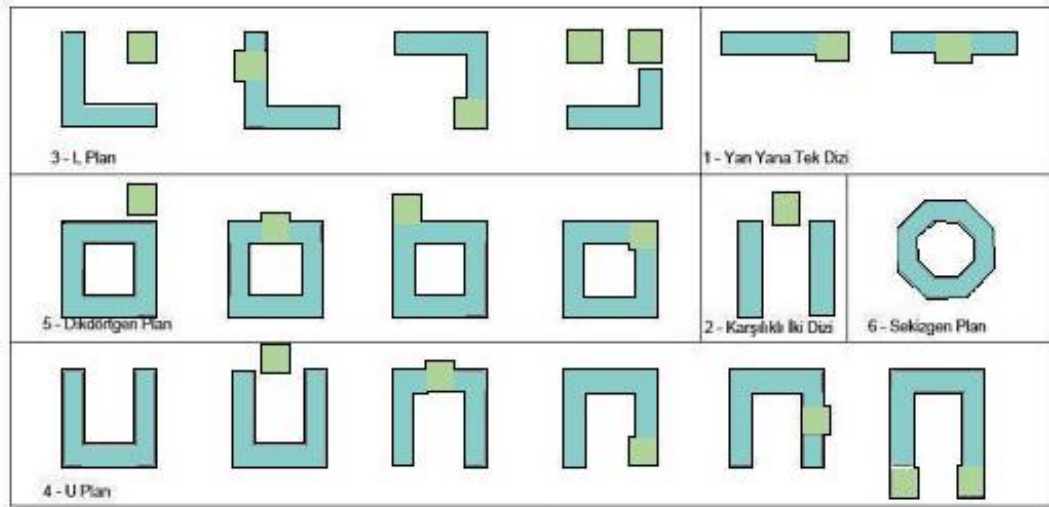
Şekil 2.11. Ahmediye Medresesi Planı-Erzurum Vakıflar Bölge Müdürlüğü-
Yazar Tarafından Şematize edilmiştir.

Osmanlı dönemi medreselerinde Selçuklu mimarisinin etkisi devam etmiştir. Medrese planları kare, dikdörtgen ve sekizgen plan şemasına sahiptir. Osmanlı medreseleri genellikle tek katlıdır (Kuban, 2007).

Bu dönemin ilk medresesi İznik Süleymaniye Paşa Medresesidir. U plan şemasına sahiptir. Bu dönem zarfında u plan şeması uygulanmış daha sonra da plan şemalarında farklılıklara gidilmiştir (Ahunbay, 1988).

Medreselerin plan tipolojileri dersliklerin konumuna ve hücre dizilimine göre şekillenmiştir (Köşklü, 1999).

- U plan
- L plan
- Dikdörtgen plan
- Karşılıklı iki sıra hücre odalı plan
- Tek sıra hücre odalı plan
- 2 katlı hücrelerden oluşan plan

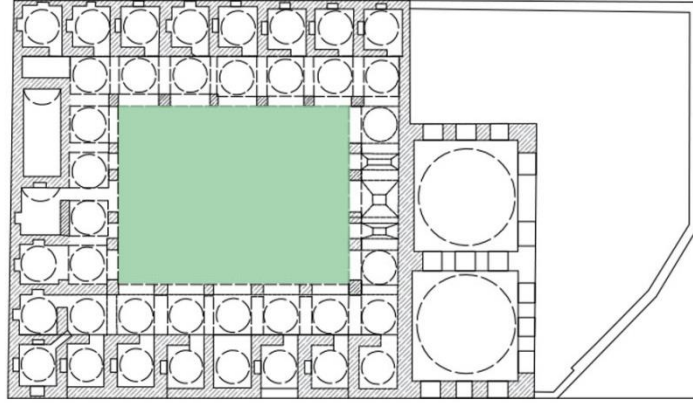
Şekil 2.12. Hücrelerin Dizilişleri Ve Dershane İle Olan İlişkilerine Bağlı Olarak Medrese Plan Düzenleri (Ahunbay, 1993)
Yazar Tarafından Şematize Edilmiştir.

Osmanlı dönemi medreselerinin cephelerinde genellikle kesme taş, moloz taş, sırasıyla tek sıra taş ve iki sıra tuğla kullanılır. Medreselerin cepheleri genelde sade ve sağır yapıdadır.

Yapıları farklılaştıran ve yapıya hareket katan kısımları yapı elemanlarının bir araya gelişile birlikte oluşturduğu kompozisyonudur. Medreselerde kullanılan

süslemeler revaklarda yapılan kilit taşları, mihrap motifleri ve kalem işi bezemelerden ibarettir (Köşklü, 1999).

Şekil 2.13. de görülen Emekçizade Ahmet Paşa Medresesi dikdörtgen plan şemasına sahip olup avlusunun 3 tarafına medrese hücreleri dizilmiştir. Giriş kısmının sağ tarafında 2 büyük kütle bulunmaktadır ve bunlardan birinin türbe olduğu düşünülmektedir. Kubbealtı revaklı açık avlulu medrese örneklerindedir.

Şekil 2.13. Emekçizade Medresesi Planı- A.Turan Alkan Yazar tarafından şematize edilmiştir.

Şekil 2.14. Emekçizade Ahmet Paşa Medresesi-(Url-8)

2.7.1. Medrese Mimarisini Oluşturan Temel Unsurlar

Medreseyi oluşturan birimler; taç kapı(portal), avlu, kütüphane, eyvan, dersane, öğrenci hücreleri, mescit, müderris odası, helalar, revak, su ögesi gibi mekanlardır (Furat, 2013).

Taç Kapı (Portal): Taç kapı portal olarak da bilinmektedir ve medrese planlarında genellikle ana eyvanın karşısında bulunan ve bulunduğu cephede çıkıntı oluşturarak, medresenin girişinin yapıldığı, bulunduğu döneme ait süslemeleriyle anıtsal değer kazanan, malzeme olarak çoğunlukla kesme taştan yapılan mimariyi oluşturan öge olarak tanımlanmaktadır (Kuban, 2002).

Avlu: Bir yapı ya da yapı grubunun ortasında kalan duvar ya da revaklarla çevrili alana verilen addır (Yaldız, 2003).

Çoğunluğu üstü açık olup kapalı örneklerine az rastladığımız dikdörtgen, kare gibi farklı şekillerde biçimlenebilen avlu elemanı medreseyi oluşturan birimlerin açıldığı ana mekandır ve avlu medreselerin tek bir yapı halinde algılanmasını sağlamaktadır. Aynı zamanda toplayıcı ve dağıtıcı özelliği ile yapıyı sınırlandırabilir. Medreselerin biçimlenişleri avlu tipine göre olması bu mekanın önemini göstermektedir. Avlunun biçimleniş şekilleri öğrenci hücre dizilimlerine göre ve bu alanların sayısına göre değişebilmektedir (Gönül, 2020).

Eyvan: Üç tarafı kapalı bir tarafı açık, üst örtüsü tonoz ya da kubbe ile örtülen avluya açılan, avludan birkaç basamak yükseltilmiş olan, çalışma ve dinlenme yeri olarak kullanılan birimlerdir (Yaldız, 2003).

Medrese yapılarında eyvan 3 şekildedir. Bu eyvanlar ana eyvan, giriş eyvanı ve yan eyvanlardır (Yüce, 1980). Eyvan tüm medrese yapılarında görülmediği gibi bulunduğu medreselerde sayısı 1 ve 5 arasında değişmektedir (Öklü, 2005). Medrese yapılarını 2, 3 ve 4 eyvanlı olarak gruplandırılan Kuran'a göre, tek eyvanlı medreselerde, eyvan giriş açıklığının karşısında dikey ekseninde, iki eyvanlı medreselerde ise karşılıklı olarak dikey veya yatay ve dikey eksen uçlarında bulunmaktadır (Kuran, 1969).

Revak: Direkler ya da kemerli sütunlarla taşınan avlu ile kapalı birimler arasında kalan üzeri kubbe veya tonoz ile örtülen yarı açık alanlardır. Bu alanlar avlu ve hücreler arasında oluşan ortak kullanım alanlarıdır. Medreselerde dersane ve hücre önünde revak kullanımı yaygındır fakat revaksız kullanımlara da rastlanılmaktadır (Ahunbay, 1980).

Dershane: Medreselerde derslerin işlendiği yere dershane denilmektedir. Bazı dershanelerin içinde mihrap bulunur ve yönü kibleye dönüktür. Bu durum dershanelerin mescit olarak da kullanılabilirdiğini göstermektedir (Hızlı, 1997). Sıcak havalarda dersler eyvanlarda işlenirken kışın dershaneler kapalı mekan olduğu için burada işlenmiştir (Kazıcı, 1997).

Türbe(Mescit):Türbe kubbe örtüsüne sahip olan bir mekandır. Ana eyvanın iki yanında bulunan kışlık dershanelerden biri türbe olarak kullanılmıştır giriş eyvanının yan köşelerinden birinin türbe olarak kullanıldığı da görülmüştür. Medreselerdeki türbelere medreseyi yaptıran banilerin kendileri gömülmüştür (Yaldız, 2003).

Hücre (Öğrenci Odaları): Hücreler talebelerin ders çalışmaları ve barınmaları için oluşturulmuş, tek girişi avluya açılan hücrenin içerisinde niş ve ocağın bulunduğu mekanlardır. Odalarda öğrenciler için niş ve pencere bulunur (Gönül, 2020).

2.7.2. Yapı İtibariyle Medrese Çeşitleri

Medrese yapıları yapının en önemli ögesi olan avlunun üzerinin açık ve kapalı olması durumuna göre açık avlulu medreseler ve kapalı avlu medreseler olarak iki plan şeması üzerinden incelenmiştir. Medrese avlularının bu şekilde şemalanmasının yapıların bulunduğu iklime bağlı olarak oluştuğu fakat bu iki plan şemasının benzer iklimlerde de görülebildiği bazı kaynaklarda belirtilmiştir (Atçeken, 1998).

2.7.2.1. Kapalı Avlulu Medreseler

İncelenen Anadolu Selçuklu Medreselerinde bulunan avlunun kubbe veya tonoz ile örtüldüğü görülmektedir. Kapalı avlu medreseleri daha çok Danişmendli, erken Selçuklu ve geç Selçuklu tipi olarak üç grupta toplanmaktadır (Kuran,1969). Kapalı avlulu medrese tipine Osmanlı döneminde daha az rastlanılmaktadır. (Köşklü, 1999).

Kapalı avlulu medrese tipinde açık avlunun yerinde havuz bulunan kubbeli kısım ile, ona bitişik olan dersanelerden ve oturma odalarından oluşur. Orta alan kubbe ile örtülüdür. Bu nedenden dolayı plan şeması kare ya da kareye yakın bir dikdörtgen plan şemasına sahiptir. Konya'daki Karatay Medresesi, İnce Minareli Medrese, Kırşehir'deki Cacabey Medresesi aydınlıklı kubbeyle örtülü anıtsal nitelikteki eserlerdir (Demir, 2018).

Kapalı avlulu medreselerde, avlunun üst kısmını örten kubbe, hücre duvarları üzerine ya da avlunun etrafındaki revak mahalinin taşıyıcı ayaklarının üzerine oturmaktadır. Kubbelerin ortası, avluya ışık ve hava sağlamak için açık bırakılmıştır (S., Korkmaz, 2019)

3 Veya 4 Eyvanlı Kapalı Avlulu Medreseler

Tek Katlı Medreseler

Erzurum Yakutiye Medresesi(Kubbealtı Revaklı)

2 Katlı Medreseler

Karaman İbrahim Bey Medresesi(Kubbealtı Revaksız)

Bir Veya 2 Eyvanlı Kapalı Avlulu Medreseler

Tek Katlı Medreseler

Konya Ali Gav Medresesi(Kubbealtı Revaklı)
Konya Karatay Medresesi(Kubbealtı Revaksız)

2.7.2.1. Açık Avlulu Medreseler

Açık Avlulu Medreseler: Bu medrese biçimlenişinin ilk şekillenişinin Budist tapınaklarından olduğu düşünülmektedir (Kuran, 1969). Bu yapıdaki medreselerin üst örtüsü olmadığı için planlama olarak sınırlandırılmamıştır. Böylece medrese plan tipleri çeşitlenmiştir. Osmanlı dönemi medreseleri genellikle açık avluludur (Köşklü, 1999).

Açık avlulu medreselerin merkez kısımlarında büyük bir hacim bulunmakta medresenin kenar kısımlarında ise bu hacme bakan kubbeli ve revaklı hacimler bulunmaktadır. Bu küçük hacimler öğrencilerin barınma ve çalışmalarını için tasarlanmıştır (Hızlı, 1998).

Açık avlulu medreseler giriş ekseni boyunca dikdörtgen yapıdadır tek veya iki katlı olarak inşa edilebilir. Eyvanlar sivri ya da beşik tonozla örtülü, ana eyvanın yanındaki odaların üst örtüsü kubbedir (Yaldız, 2003).

Üç veya 4 Eyvanlı Açık Avlulu Medreseler

Tek Katlı Medreseler

Diyarbakır Zinciriye

İki Katlı Medreseler

Konya Sırçalı Medresesi

Buruciye Medresesi

Sivas Gök Medrese

2.8. Medreselerin İşlevlerini Kaybetme Nedenleri

Bilim ve ilim öğretim yeri olan medreselerin yükseliş ve düşüş dönemleri olmuştur. 8.yy'ın başlarında kurulan medreseler, 12.yy'ın başlarına kadar bilime fayda sağlamıştır. 16.yy'a kadar iyi giden medreseler bu dönemden sonra düşmeye başlamıştır.

Hızlanan bu bozulmalar ile devlet tarafından medreselerin ıslahı için fermanlar yayınlanmaya başlamıştır. II. Meşrutiyet Döneminde ise 1914 yılında Islah-ı Medaris Nizamnamesi ile medreselerde yenilenme başlamıştır. 19.yy'ın sonlarına doğru ise medreselerin durumu kötüleşmeye başlamıştır (Yaldız, 2003).

16. yüzyılın sonlarına doğru medrese eğitiminde aksamalar ve bozulmalar meydana gelmeye başlamıştır. Bu sebeple bu soruna yönelik çözüm yolları aranmaya başlanmıştır. Buna istinaden 18. yüzyılda batı tipine göre yükseköğretim kurumları kurulmaya başlamıştır. 19. yüzyılın sonlarında ise bu durum daha bir kötü hal alıp eğitim sistemi çöküşe geçmiştir (Tetik, 2018).

TBMM kurulduktan sonra 3 Mart 1924'te Tevhidi-i Tedrisat kanununun yürürlüğe girmesi ile eğitim anlayışında değişiklikler yapılmıştır. Bu değişim medreselerin kapatılmasına sebep olmuştur. İlköğretim yapısına uygun plan şemasına sahip olan medreseler, yeni eğitim sistemi ile kullanılmaya devam etmiştir. Mekansal olarak uygun olmayan medreseler ise satışa çıkarılmıştır. Elde edilen gelirler eğitim ihtiyaçları için harcanmıştır (Gürlevik, 2022).

2.9. Yeniden İşlevlendirilen Medreseler

Medreseler köklü bir geçmişe sahip olup ülkemizin pek çok yerinde bulunmaktadır. Zamanla restore edilip, yeniden işlevlendirilen medreseler mevcuttur.

Cacabey Medresesi, Kırşehir ilinin merkez ilçesinde bulunmaktadır; Artan nüfus oranı, değişen kültürel değerler ve gelişen teknoloji gibi nedenlerden dolayı eski işlevini kaybetmiş ve kendisine belirlenen cami işleviyle yeniden ziyarete açılmıştır. Medrese, yeni fonksiyonun mekansal gereksinimlerini karşılıyorsa, kullanıcının ihtiyaçlarına göre kullanılmasına da olanak tanıyordur. Yapı mimari özgünlüğünü ve antik kimliğini kaybetmemiş olup ibadethane işleviyle cami olarak da kullanılmaktadır. Bu statüsü sayesinde uzun yıllar korunarak topluma hizmet etmeye devam etmektedir (Başgül ve İlerisoy, 2021) (Şekil 2.15.).

Şekil 2.15. Kırşehir Cacabey Medresesi İşlevlendirme Sonrası Dış Ve İç Mekan Görünümü (URL-9)
Günümüzde kütüphane olarak hizmet veren Şemsi Paşa Medresesi yeni işlevine uyum sağlamıştır. Kazandığı yeni işlev, eğitim yapısının kimliğiyle çelişmemiş,

geçirdiği restorasyon süreci sayesinde özgün halini koruyabilmiştir. Bölgede eğitim seviyesinin artması ve sosyokültürel düzeyde yaşam koşullarının iyileşmesi yeni görevinin avantajları arasında yer almaktadır. Ayrıca kullanılan malzemelerin yapıya zarar vermeyecek şekilde kullanılması, eski fonksiyonunun hala görülebilmesi ve görsel kirliliğe yol açmaması binanın yeni fonksiyonuyla fiziksel uyum içinde olduğunu göstermektedir (Başgöl ve İlerisoy, 2021) (Şekil 2.16.).

Şekil 2.16. Şemsi Paşa Medresesi Dış ve İç Görünüm (URL-10)

Çorlulu Ali Paşa Medresesi'nde cami, külliye, kütüphane ve medrese gibi alanlar bulunmaktadır. Medrese, İstanbul'un en işlek ve turistik yerlerinden biri olan ve birçok kişi tarafından ziyaret edilen Beyazıt'ta yer almaktadır. Medrese günümüzde çay bahçesi ve nargile olarak da kullanılmaktadır. Çorlulu Ali Paşa Medresesi'nin mevcut işlevi nedeniyle bina içindeki aşırı tesisat yükü ve ticari eşyalar, kültürel mirasın yok olduğu algısına neden olmuştur (Öztürk, 2017) (Şekil 2.17.).

Şekil 2.17. Çorlulu Ali Paşa Medresesi (URL-11, URL-12)

İstanbul'un Üsküdar ilçesinde bulunan Valide-i Atik Medresesi 1580 yılında tasarlanmıştır. Valide-i Atik Medresesi uzun bir süre kullanılmamıştır ve 2006 senesinde İlim Yayma Cemiyeti'ne verilmiştir. O günden bu yana İlimler ve Sanatlar Merkezi olarak faaliyetlerine devam etmektedir.

Medresenin bir hayır kurumu olması, ücretsiz hizmet veren bir vakıf olması, örgün din eğitimi vermesi, özel ritüeller ve yaygın eğitim yoluyla toplumsal yaşamın bir

parçası olması gibi özellikleriyle uyumludur. Dolayısıyla mevcut işlevi medrese olmaya uygundur. Fiziksel yapı açısından değerlendirildiğinde “iyi; “Medrese yapısının iç ve dış formu itibarıyla algılanabildiği, kendine özgü yapı elemanlarının korunduğu, fiziki müdahalenin minimum düzeyde olduğu bir durumdur (Gönül, 2020) (Şekil. 2.18.).

Şekil.2.18. Valide-i Atık Medresesi (URL-13, URL-14)

Kayseri Avgunlu Medresesi günümüzde yeniden işlevlendirilip kütüphane ve çay bahçesi olarak kullanılmaktadır (Gürlevik, 2022) (Şekil 2.19.).

Şekil 2.19. Kayseri Avgunlu Medresesi Yeniden işlevlendirme Sonrası İç Mekan Görünümü- (URL-15)

3.ALAN ÇALIŞMASI

Bu bölüm çalışma için hazırlanmış olan yöntemin seçilmiş örnekler üzerinde analizlerinin yapılmasını içermektedir. Örneklerin seçim kararları ile ilgili bilgilendirmeden sonra seçilmiş olan yapıların analizlerine yer verilmiştir. İlk olarak mekan dizimi yöntemi analizleri yapılmıştır. Bu analiz çalışmasında;

3.1. Erzurum'un Genel Özellikleri ve Tarihsel Gelişimi

Erzurum Kenti Türkiye'nin Doğu Anadolu ve Doğu Karadeniz bölgesi arasında yer alan Kuzeyinde Rize, Artvin, doğusunda Ağrı, Kars, Ardahan, güneyinde Muş, Bingöl batısında ise Erzincan ve Bayburt'un bulunduğu deniz seviyesinden yaklaşık 2000 m yüksekte konumlanmıştır. Palandöken Dağı'nın kuzey etekleri arasında Erzurum Ovası arasında kalan il su kaynakları açısından oldukça zengindir (Kayserili, 2011). Ovaya hakim işlek yol üzerinde bulunan Erzurum konumu sebebiyle askeri ve ticari yönden tarih boyunca önemli bir üs olmuştur (Sezen, 2013).

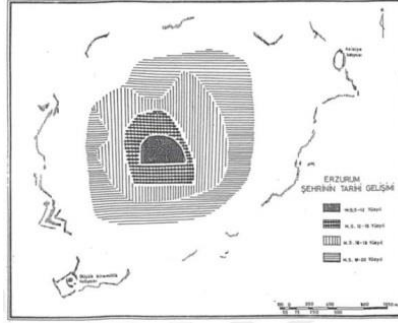
Şekil 3.1. Erzurum Haritası (URL-16)

Erzurum karasal iklime sahiptir. Deniz seviyesinden yüksekte kalan şehirde kışın sıcaklık dereceleri oldukça düşük seyretmektedir. Yazın sıcak ve kurak hava hakimdir. Bitki örtüsü çeşitlilik göstermektedir. Yüksek platolarında doğal otlak alanlarında hayvancılık gelişmiştir (Arslan, 2019).

Erzurum, Doğu Anadolu Bölgesinin en önemli illerden biridir. Bunun sebebi kentin pek çok uygarlığa ait tarihi eserleri ve kış turizmine verdiği önemle kentin kültürel turizmine katkı sağlamasıdır. Erzurum, özellikle 2011 yılında Kış Olimpiyatları yapılabilmesi için düzenlenen yeni tesisleri ve önemli bir kayak pisti olan Palandöken Dağı ile cazibe merkezi haline gelmiştir (Arslan, 2019).

Erzurum'un nüfusu 2020 yılı verilerine göre 762.062 kişi olup, nüfus yoğunluğu bakımından Türkiye'nin 29. büyük ilidir. Köylerden kentlere giderek artan göç nedeniyle nüfusun büyük bir kısmı kent merkezinde yaşamaktadır (URL-18).

Erzurum ili 6000 yıllık bir geçmişe sahip olup pek çok uygarlığa ev sahipliği yapan önemli bir kenttir. M.Ö. 4000'li yıllara dayanan yerleşim tarihi ile 13-14. yüzyıllarda kale çevresinde yerleşim dokusu oluşturmaya başlamıştır. 16-17. yüzyıllarda gelindiğinde bu doku kale etrafına taşmaya başlamıştır (Konyalı, 1960).

Şekil 3.2. Erzurum'un Tarihi Gelişimini Gösteren Çalışma (Karpuz 1988).

Erzurum tarih boyunca farklı isimlerle adlandırılmıştır. Doğu Romalılar 'Theodosiopolis', Araplar 'Kalikale', Bizanslılar 'Karintis, Türkler 'Erzen, 'Erzen-i Rum', ve Erz-i Rum demişlerdir. Daha sonra da günümüzde Erzurum denilmiştir (Küçük, 1995).

Şekil 3.3. Claude Aubriet'in 1717 Erzurum gravürü -Erzurum İl Ve Kültür Turizm Müdürlüğü, 2023

Erzurum tarihin her döneminde Anadolu'nun önemli yerleşim merkezlerinden biri olmuştur. Hurriler, Urartular, Kimmerler, İskitler, Medler, Persler, Partlar ve halefleri, Romalılar, Bizanslılar, Sasaniler, Araplar (Dört Halife Devri, Emeviler, Abbasiler), Saltukoğulları, Selçuklular, Moğollar, İlhanlılar ve halefleri, Karakoyunlular, Timurlular, Akkoyunlular, Safeviler, Osmanlılar ve Türkiye Cumhuriyeti devletinin egemenliğinde kalmıştır (Konyalı, 1960).

Bizanslılar Döneminde Erzurum

Jüstinyen dönemi Bizanslılar zamanında Erzurum'un en parlak dönemidir. Su kemerlerini, kaleyi ve büyük kiliseyi Jüstinyen yaptırmış, Erzurum'u çoğu yerini baştan imar ettirmiştir (Beygu, 1936).

Şekil 3.8. Bizans Döneminde Erzurum İç Kale Ve İlk Surları Haritası(Sağlam,2021)

Sasanilerle mücadele sırasında Bizans, Sasani saldırılarını önlemek ve gelebilecek herhangi bir tehlike sırasında burayı üs olarak kullanmayı amaçlamış ve ülkenin doğu tarafında yeni bir şehir kurmaya karar vermiştir. Anadolius daha sonra Doğu Anadolu'ya giderek araştırmaları sonucunda uygun bir yer bulmuştur. Kentin inşasına Erzurum Ovası'nda Karasu yatağına yakın, su kaynakları iyi, saldırı durumunda karşı savunma yapılmasına uygun bir tepe üzerinde başlanmıştır (Pamuk, 2006) (Şekil 3.9).

Şekil 3.9. Bizanslılar Döneminde Erzurum (URL-20)

Müslüman Araplar Döneminde Erzurum

Erzurum 652 yılında Müslümanlar tarafından fethedilmiştir. Şehir daha çok Araplar tarafından yönetildi. Erzurum kentine bilhassa gönüllü İslam mücahitleri yerleştirildi. Erzurum'un nüfus şekli buna bağlı olarak az da olsa değişmiştir. Özellikle

Türkistan'dan gelen İslam bilginleri Erzurum'da İslami vakıflar kurmuş ve şehrin kalkınmasına fayda sağlamıştır (Birinci, Sevindi ve Zaman, 2018).

Selçuklular Döneminde Erzurum

Erzurum'un nasıl Selçuklu egemenliğine girdiği belli değildir. 26 Ağustos 1071 Malazgirt Zaferi'ne kadar Selçukluların Theodosiopolis ve çevresine olan akınları geçiciydi. 1071 zaferiyle Theodosiopolis kapılarını yeni hükümdarlara açıldı. Sultan Alparslan doğu bölgesinde önem arz eden Erzurum'u ikta olarak Saltuk Bey'e vermiştir (Pamuk, 2006). Saltuklular döneminde şehir askeri ve dini olarak pek çok yapı inşa edilip şehir bir nevi yönetim merkezi olmuştur. Bu dönemde inşa edilen en önemli yapılardan bazıları da Üç Kümbetler, Ulu Cami(Atabey) ve Erzurum Kale Mescididir (Aslanboğa, 1991) (Şekil 3.10.) (Şekil 3.11.) (Şekil 3.12.).

Şekil 3.10. Üç Kümbetler Şekil 3.11. Erzurum Kale Mescidi Şekil 3.12. Ulu Cami
Yazarın Arşivinden-2024

Beylikler Döneminde Erzurum

XIII. 19. yüzyılda İran'ın ve Azerbaycan'ın sınırlarında Moğol hakimiyeti yerine geçen İlhaneliler, Selçukluların fiilen var olduğu Abaka Han döneminde Erzurum'u ele geçirmiştir. İlhaneli hükümeti Erzurum'dan yüksek vergiler almasına rağmen şehrin kalkınmasına yönelik hizmetler de sağlamıştır. O dönemin kültür merkezi haline gelen kentte İlhaneliler döneminde “Yakutiye, Ahmediye, Sultaniye ve ikiz kuleli medreseler” inşa edilmiştir (Şekil 3.13.) (Şekil 3.14.).

Şekil 3.13. Yakutiye Medresesi- Yazarın Arşivinden-2024

Şekil 3.14. Çifte Minareli Medresesi -Yazarın Arşivinden-2024

1335 yılında İlhanlı Devleti'nin yıkılmasıyla birlikte Erzurum'da bir huzursuzluk dönemi yaşanmış ve İlhanlı savaş ağalarından Sutay Nogay'ın oğlu Emir Hacı Togay tarafından Erzurum'un idaresi devralınmıştır. Fakat 1340 yılında Emir Çoban'ın yeğeni Şeyh Hasan ile İlhanlı yönetimi sona ermiştir (Kayserili, 2011).

Osmanlılar Döneminde Erzurum

Erzurum'un Osmanlı hakimiyeti altına ne zaman girdiği tam olarak bilinmemektedir. Tarihi kaynak araştırmalarından edinilen bilgilere göre Erzurum Kanuni Sultan Süleyman zamanında askeri, ilmi, idari yönden, imar ve ticaret bakımından çok gelişmiştir. Kanuni Sultan Süleyman zamanında kurulan Erzurum beylerbeyi imar anlamında çok ilerleme göstermiştir. O dönem beylik yapan Lala Mustafa Paşa ve Ayaz Paşa'nın yaptırmış olduğu yapıtlar günümüze kadar ulaşmış olup hizmet vermektedir (Yiğit, 2023) (Şekil 3.15.).

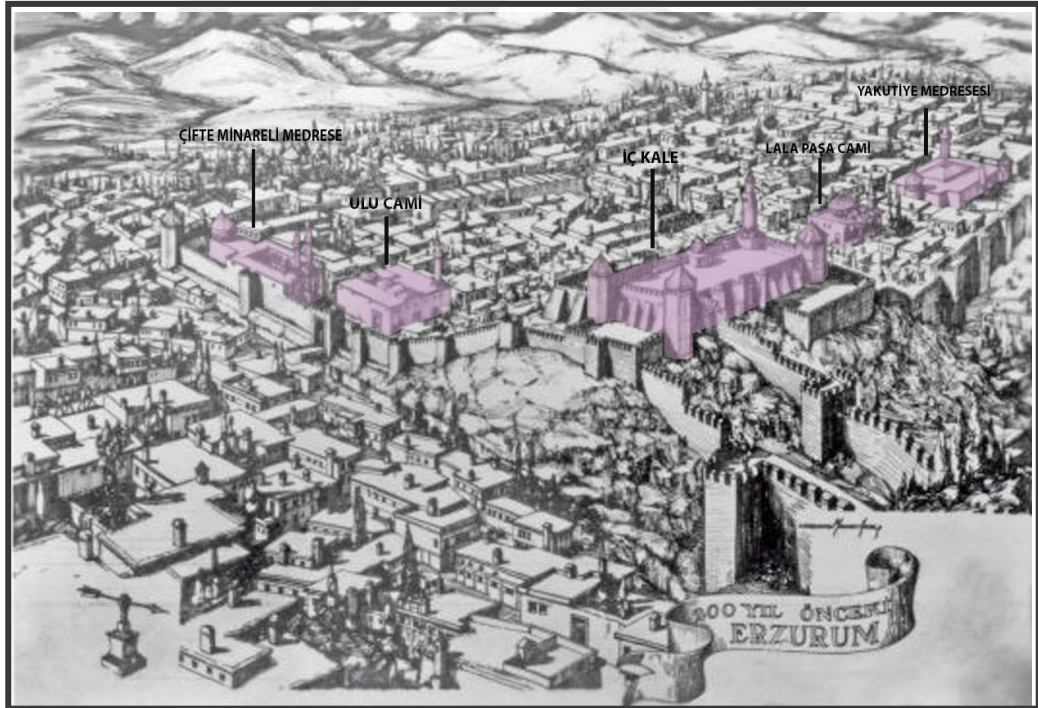
Şekil 3.15.Osmanlı Dönemi Erzurum Şehir Haritası (Erzurum Arşivi)

Erzurum'un ilk işgali 25 Haziran 1829 tarihinde Ruslar tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu işgaliye sırasında kale surları yıkım ve tahribat gibi zararlara uğramıştır. Kale savunmasının başarısız olmasının ardından Osmanlı Devleti'nin başka düşman saldırılarına karşı, korunaklı, mevzi ve siperli, ağır silahlar ile donatılmış askeri savunma bölgesi olan tabyaları yapmaya başlamıştır (Yiğit, 2023).

Şekil 3.16.Kafkasyalı Fuat Bey'in 1904 yılı Erzurum Haritası (Yurttaş, 2000)

Akok'un 2019 yılında yapmış olduğu araştırmalardan yola çıkarak hazırladığı rekonstrüksiyon çiziminde Erzurum'un tarihi kent merkezi, kale dış surları, iç kale ve sivil mimarlık yapıları yer almaktadır. Kent dokusu, sokak formu ve geleneksel Erzurum evlerinin mimarisi çizimden okunabilmektedir (Şekil 3.17.).

Şekil 3.17. Mahmut AKOK'un Erzurum Rekonstrüksiyon Çizimi Üzerinden – Yazar Tarafından İşlenerek

Şekil 3.18.te görülen Aziziye, Şekil 3.19. da görülen Mecidiye, Büyük ve Küçük Kiremitlik Tabyaları, Sivişli, Toprak Tabya, ve Tafta ve Karagöbek Tabyaları, Hamidiye Tabyaları, Toparlık ve Uzunahmet Tabyaları bu dönemde yapılmıştır (Kayserili, 2011).

Şekil 3.18. Mecidiye Tabyası (URL-21)

Şekil 3.19. Aziziye Tabyası (URL-22)

Kurtuluş Savaşı Döneminde Erzurum

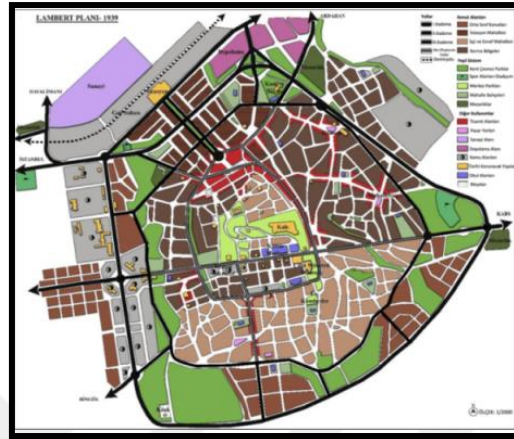
Osmanlı Devleti Birinci Dünya Savaşında yenilgiye uğramış ve 30 Ekim 1918 tarihinde İtilaf Devletleri ile Mondros Antlaşmasını imzalamıştır. Osmanlı Devleti'nin İtilaf Devletleri'ne karşı güç gösterememesi nedeniyle halk kendini koruyup savunabilmek adına çeşitli cemiyetler kurmaya başlamıştır. 23 Temmuz 1919 günü toplanan Erzurum Kongresi'nin amacı sadece doğu bölgesinin değil "Vatanın bütünlüğü" dür. Erzurum halkı kongre esnasında Erzurum da Atatürk'ün konuk olduğu evi ona hediye edip bağlılıklarını göstermişlerdir (Kayserili, 2011).

Türkiye Cumhuriyeti Döneminde Erzurum

Cumhuriyetin ilk yıllarında Türkiye kalkınma planları yapılmıştır. "Ulus devlet mekânının planlanması" ile "milli ekonominin inşa edilmesi" politikaları, o zamana ait kent planlama yöntemleri için belirleyici bir etken olmuştur. Tarihten günümüze kadar gelen sürede Erzurum'da meydana gelen savaşlar, tahribatlar kenti kullanışsız bir duruma getirmiştir. Tarihten kalan pek çok bina yıkılmış ve yakılmıştır. Şehirdeki yapılar, yollar, sosyal alanlar, ticari, dini vb alanlar çözümsüz bir hal almıştır. Ve Erzurum kentini geliştirmek ve kalkındırmak amacıyla 1939 yılında Fransız plancı J.H. Lambert tarafından Lambert Planı yapılmıştır (Yiğit, 2023).

Lambert Planı

Lambert Planı pek çok alanda düzenlemeler sunmuştur. Koruma alanları ve yeni kamusal alanlarda da merkezdeki tarihi yapıların korunmasını, kentin tarihi dokusuna uygun bakımsız yapıların restore edilmesini ve harap olanların yıkılıp yerine parklar düzenlenmesini önermiştir.

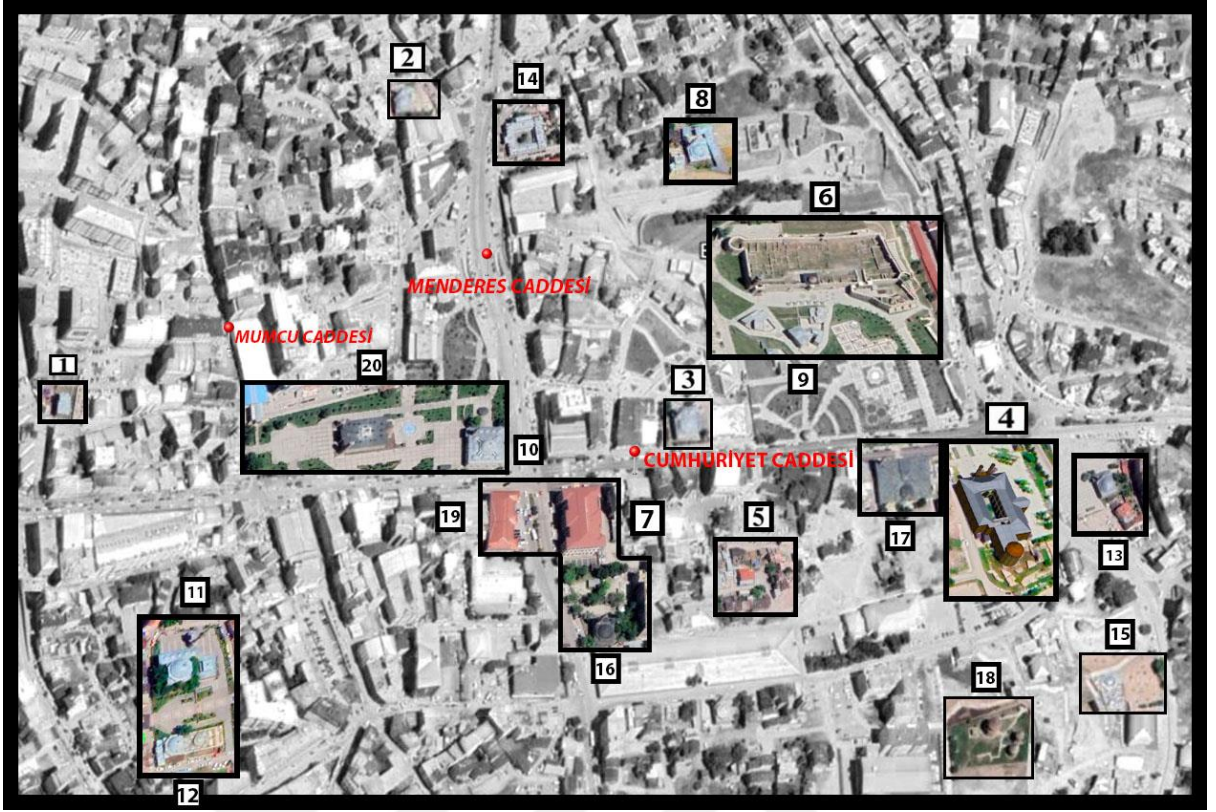

Şekil 3.20. Lambert Planı (Dursun, 2020)

Kentin merkezi alanındaki bütün tarihi yapılar için alınan plan kararları bu yapıların halihazırdaki hallerini korumanın yanına pek çok karar içermektedir. Lambert Planı, tarihi yapıları çevresiyle bütünleştirmek adına yapının çevresindeki harap binalardan arındırılıp bu alanlarda bahçeler oluşturulmasını önermektedir (Dursun, 2020). Bu planlar mevcut duruma bakıldığında gerçekleşen bir uygulama olmamıştır.

3.3. Erzurum Kent Merkezindeki Tarihi Yapılar

Erzurum Kent Merkezinde çeşitli uygarlıklar tarafından miras olarak bırakılmış pek çok tarihi yapılar bulunmaktadır. Kent merkezinde farklı işlevlere yönelik kamusal tarihi yapılar buldukları alana zenginlik katmaktadır. Kent merkezine ait hazırlanmış haritada tarihi yapıların konumları verilmiştir ve bu yapılar alfabetik olarak sıralanmıştır (Şekil 3.21.).

Şekil 3.21. Erzurum Kent Merkezindeki Tarihi Yapıların Konumları

1- Atatürk Evi: Erzurum İli, Yakutiye İlçesi, Yukarımumcu Mahallesi, 590 ada 51 parsel üzerinde bulunan Atatürk Evi Mustafa Kemal Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı yıllarında konakladığı sonra Erzurum halkının Atatürk'e hediye ettiği konak şu an müze olarak kullanılmaktadır. Bodrum ve 2 kata sahiptir. Kare tipi plana sahip olup zemin kattaki kapı ve pencereler kemerli yapıya sahiptir. Malzeme olarak bir kısmında kesme taş bir kısmında moloz taş kullanılmıştır (Atnur, 2005) (Şekil 3.22.).

2- Bakırcı Cami: Erzurum ili, Yakutiye ilçesi, Bakırcı Mahallesi, 611 ada 1 nolu parsel, 38 numaralı pafta üzerinde bulunan Bakırcı Cami Mustafa Efendi tarafından 1720 yılında yaptırılmıştır. Kare planlı olup son cemaat mahalli 4 sütunlu 3 kubbe örtüsü ile örtülmüştür (Konyalı, 1960) (Şekil 3.23).

3- Caferiye Cami: Erzurum ili, Yakutiye ilçesi, Caferiye Mahallesi, 639 ada 5 nolu parsel, 43 numaralı pafta üzerinde bulunan cami 1645 yılında Ebubekir oğlu Hacı Cafer tarafından yaptırılmıştır. Caminin son cemaat mahalli 4 sütun arasında 3 kubbeli örtüye sahiptir. Kare planlı olup kesme ve moloz taş kullanılmıştır (Özkan, 2015) (Şekil 3.24).

Şekil 3.22. Atatürk Evi

Şekil 3.23. Bakırcı Cami

Şekil 3.24. Caferiye Cami-

Yazar Arşivi-2024

4-Çifte Minareli Medrese: Erzurum, Yakutiye ilçesi, Camiikebir Mahallesi, 13266 ada 2 nolu parsel üzerinde bulunan Çifte Minareli Medrese İlhanlılara ait Medreselerdendir. 1285-1290 yılları arasında yapıldığı düşünülmektedir. Dikdörtgen oturma planına sahip olan medrese 2 katlı açık avlulu ve avlusu her taraftan revaklarla çevrili medrese örneğidir. Günümüzde müze olarak kullanılmaktadır (Gündoğdu ve Uçan, 2017)(Şekil 3.25.).

5- Tarihi Erzurum Evi: Erzurum ili, Yakutiye ilçesi, Camiikebir Mahallesi, 570 ada 36 nolu parsel, 42 nolu pafta üzerinde bulunan Erzurum evi şu anda evlerdeki geçmiş yaşantıların yansıtıldığı bir müze ve restoran olarak kullanılmaktadır. Erzurumdaki tarihi evler soğuk iklim şartlarından dolayı taş ve ahşap malzeme kullanılarak inşa edilmiştir. Mimari yapısı avlulu olup cumbalı Türk evi özellikleri göstermektedir. Yüksek tavanlı, yaklaşık 60 m2 büyüklüğünde olup Erzurum evlerinde tandır odaları mevcuttur. Sekili odalar misafire ayrılmıştır. Çok fazla odalı yapısı bulunmamaktadır (Kayserili, 2011) (Şekil 3.26.).

6-Erzurum Kalesi: Erzurum ili, Yakutiye ilçesi, Mirzamehmet Mahallesi, 637 ada 4 nolu parsel üzerinde bulunan Erzurum Kalesinin ilk inşa tarihi bilinmemekle beraber M.S.5.yüzyılın ilk yarısında Bizanslılar tarafından yaptırıldığı tahmin edilmektedir. Doğu batı yönlü dikdörtgen plana sahip olan Erzurum Kalesi'ne iki taraftan giriş vardır bir giriş açık olup kale müze olarak kullanılmaktadır. Günümüzde kaleden geriye sadece tepsi minare ve kale mescidi kalmıştır. Kale dışarıdan payandalar ile desteklenmektedir. Malzeme olarak kesme taş kullanılmıştır (Şekil 3.27.) (Küçükkuşurlu; Çelik, 2013).

Şekil 3.25. Çifte Minareli Medrese

Şekil 3.26. Erzurum Evleri
Yazar Arşivinden-2024

Şekil 3.27. Erzurum Kalesi

7-İdari Mahkeme Binası: Erzurum ili, Yakutiye ilçesi, İbrahimpaşa Mahallesi, 575 ada 1 nolu parsel, 44 numaralı pafta üzerinde bulunan Eski Erzurum hükümet konağı olarak bilinen yapı 1827 yılında Erzurum Valisi Sait Galip Paşa tarafından yaptırılmıştır. Kuzey Güney doğrultusunda dikdörtgen plana sahiptir. 3 katlı bina cephelerde ileri çıkma hareketi kullanılarak düz form uygulanmıştır. Pencere kenarlarında siyah kesme taş, köşelerinde bolajlı taş kullanılmıştır (Erzurum İl Kültür Turizm Müdürlüğü Yayınları, 2023) (Şekil 3.28.).

8-Kurşunlu Cami: Erzurum ili, Yakutiye ilçesi, Mirzamehmet Mahallesi, 581 ada 1 nolu parsel, 41 nolu pafta üzerinde bulunan Şeyhülislam Feyzullah Efendi tarafından 1701 yılında yaptırılmıştır. Kare plan şemasına sahip olan yapı sekiz kasnak üzerine oturan kubbe ile örtülüdür. Son cemaat mahalli 4 sütun 3 kubbelidir. Malzeme olarak kesme taş kullanılmaktadır (Konyalı, 1960) (Şekil 3.29.).

9-Kültür ve Sanat Evi: Erzurum ili, Yakutiye ilçesi, Caferiye Mahallesi, 12946 ada 6 nolu parsel üzerinde, Erzurum Kalesi'nin ön bahçesinde bulunan sanat evleri eskinin geleneksel cumbalı, avlulu, tandır odalı (Erzurum'un ikliminden dolayı daha çok kullanılan oda), haremlik selamlık odaları bulunan Türk evleridir. Kesme taştan yapılmıştır (Erzurum İl Kültür Turizm Müdürlüğü Yayınları, 2023) (Şekil 3.30.).

Şekil 3.28. İdari Mahkeme Binası- Şekil 3.29. Kurşunlu Cami- Şekil 3.30. Kültür ve Sanat Evi
Yazar Arşivinden-2024

10-Lala Paşa Cami: Erzurum ili, Yakutiye ilçesi, Lalapaşa Mahallesi, 646 ada 2 nolu parsel, 36 nolu pafta üzerinde, Osmanlı Döneminde sadrazam Lala Mustafa Paşa tarafından yapılmıştır. Bu dönemde yapılan ilk cami özelliğini taşımaktadır. Merkezi kubbesi dört paye üzerinde taşınmakta olup köşelerine dört kubbeden oluşan merkez planlı örtüye sahiptir (Konyalı, 1960) (Şekil 3.31.).

11- Murat Paşa Cami: Erzurum ili, Yakutiye ilçesi, Muratpaşa Mahallesi, 5590 ada 1 nolu parsel, 19.L nolu pafta üzerinde bulunan cami 1573 yılında Murat Paşa tarafından yapılmıştır. Ahmediye Medresesi ve Ana Hatun Türbesi ile bütünlük oluşturmaktadır. Son cemaat mahalli 3 kubbe ile örtülmüştür cami de kare plana sahip

olup tek kubbe ile çevrilidir. Malzeme olarak kesme taş ve kırmızı kamber taşı kullanılmıştır (Konyalı, 1960) (Şekil 3.32.).

12- Murat Paşa Hamamı: Erzurum ili, Yakutiye ilçesi, Muratpaşa Mahallesi, 247 ada 9 nolu parsel, 8 nolu pafta üzerinde bulunan hamam Kuyucu Murat Paşa tarafından yaptırılmıştır. Kubbeli soğukluğa sahip hamamda enine düzenlenmiş bir ılıklik, dört eyvan ve orta sıcaklıkta kubbe bulunur (Şekil 3.33.) (Köşklü, 2010).

Şekil 3.31. Mustafa Lala Paşa Camii Şekil 3.32. Murat Paşa Camii- Şekil 3.33. Murat Paşa Hamamı
Yazar Arşivinden-2024

13- Narmanlı Camii: Erzurum ili, Yakutiye ilçesi, Narmanlı Mahallesi, 553 ada 5 nolu parsel, 111 nolu pafta üzerinde bulunan cami üstündeki kitabeye göre 1738 yılında Narmanlı Hacı Yusuf tarafından yapılmıştır. Kare planlı tek kubbeli olup son cemaat mahalli 6 sütun üzerinde 4 kubbe örtüsü ile örtülmüştür. Malzeme olarak düzgün kesme taş kullanılmaktadır (Konyalı, 1960) (Şekil 3.34.).

14-Rüstem Paşa Kervansarayı: Erzurum ili, Yakutiye ilçesi, Ayazpaşa Mahallesi, 622 ada 8 nolu parsel, 39 nolu pafta üzerinde bulunan Taşhan olarak adlandırılan Rüstem Paşa Kervansarayı kapısındaki kitabeye göre Kanuni Sultan Süleyman Döneminde Yemen Fatihisi Rüstem Paşa tarafından yapılmıştır. Kesme taştan yapılan iki katlı yapıda dikdörtgen yapıda iç avlulu, avlu etrafı revaklarla çevrili odalardan oluşmaktadır. Geçmişteki mescit, dinlenme yeri, hayvanların bağlandığı bölümlerin çoğu günümüze ulaşmamıştır. Günümüzde Erzurum'un yöresel oltu taşının satıldığı ticarethane olarak kullanılmaktadır (Kocabıyık, 2014) (Şekil 3.35.).

15-Saray Hamamı: Erzurum ili, Yakutiye ilçesi, Hasanibasri Mahallesi, 12437 ada 1 nolu parsel üzerinde bulunan kapı üstünde bulunan kitabeye göre 1707 yılında yaptırılmıştır. Saray hamamı külhan, ılıklik, sıcaklık ve soyunmalık bölümlerinden oluşmaktadır. Bölümlerin üzeri kubbe ile örtülüdür. Yapı günümüzde de kullanılmaktadır. 15.yy zamanında yapıldığı tahmin edilmektedir. İçten sekiz dışardan on altıgen planlı tek katlı konik çatı örtüsü ile örtülüdür. İçerisinde üç sanduka bulunmaktadır. Malzeme olarak kesme taş kullanılmaktadır (Erzurum İl Kültür Turizm Müdürlüğü Yayınları, 2023) (Şekil 3.36.).

Şekil 3.34. Narmanlı Cami Şekil 3.35.-Rüstem Paşa Kervansarayı Şekil 3.36. Saray Hamamı
Yazar Arşivinden-2024

16- İbrahim Paşa Cami: Erzurum ili, Yakutiye ilçesi, İbrahim Paşa Mahallesi, 575 ada 2 nolu parsel üzerinde bulunan Erzurum Valisi Yazıcızade İbrahim Ethem Paşa tarafından 1748 yılında yaptırılmıştır. Kare plan üzerine yapılmış olup tek kubbelidir. Malzeme olarak kesme taş kullanılmıştır (Konyalı, 1960) (Şekil 3.37.).

17-Ulu Cami: Erzurum ili, Yakutiye ilçesi, Camiikebir Mahallesi, 573 ada 1 nolu parsel üzerinde bulunan Cami dikdörtgen planlı olup çok ayaklı camiler grubunda yer almaktadır (Sağlam, 2021) (Şekil 3.38.).

18-Üç Kümbetler: Erzurum ili, Yakutiye ilçesi, Hasanibasri Mahallesi, 12441 ada 1 nolu parsel üzerinde bulunan Üç Kümbetler anıt mezarlardır. Sekizgen plan tipli, yüksek gövdeli üst örtüsü de konik ve kubbe karışımı şeklinde konik bir yapıya sahiptir. Malzeme olarak kesme taş kullanılmıştır (Sağsöz., Özgen, 2005) (Şekil 3.39.).

Şekil 3.37. Şeyhler Cami

Şekil 3.38. Ulu Cami
Yazar Arşivinden-2024

Şekil 3.39. Üç Kümbetler

19-Yakutiye Belediyesi: Erzurum ili, Yakutiye ilçesi, Küloğlu Mahallesi, 677 ada 10 nolu parsel, 45 nolu pafta üzerinde bulunan belediye 1900'li yılların başında 2 katlı bina olarak inşa edilmiştir. Mevki komutanlığı ve adliye olarak kullanılmıştır. Daha sonra bir kat daha ilave edilerek günümüzde belediye olarak kullanılmaktadır (Erzurum İl Kültür Turizm Müdürlüğü Yayınları, 2023) (Şekil 3.40.).

20-Yakutiye Medresesi: Erzurum ili, Yakutiye ilçesi, Karaköse Mahallesi, 6480 ada 5 nolu parsel, 37 nolu pafta üzerinde bulunan Yakutiye Medresesi kapısındaki kitabeye göre İlhanlı Hükümdarı Sultan Olcoyto zamanında şehrin askeri valisi hoca Cemaleddin Yakut tarafından 1310 yılında yaptırılmıştır. Şu anda Türk İslam Eserleri

ve Etnografya Müzesi olarak kullanılmaktadır. Tarihi yapının taç kapısı giriş cephesinden dışa taşmaktadır. Dikdörtgen plan tipine sahip olup 4 eyvanın ortasına mukarnaslı kubbe diğer kısımlarda ise beşik tonozlarla mevcuttur. Medresenin minaresi ve kapısı süs bezemeleriyle dikkat çekmektedir (Akçay, 1965) (Şekil 3.41.).

Şekil 3.40. Yakutiye Belediyesi

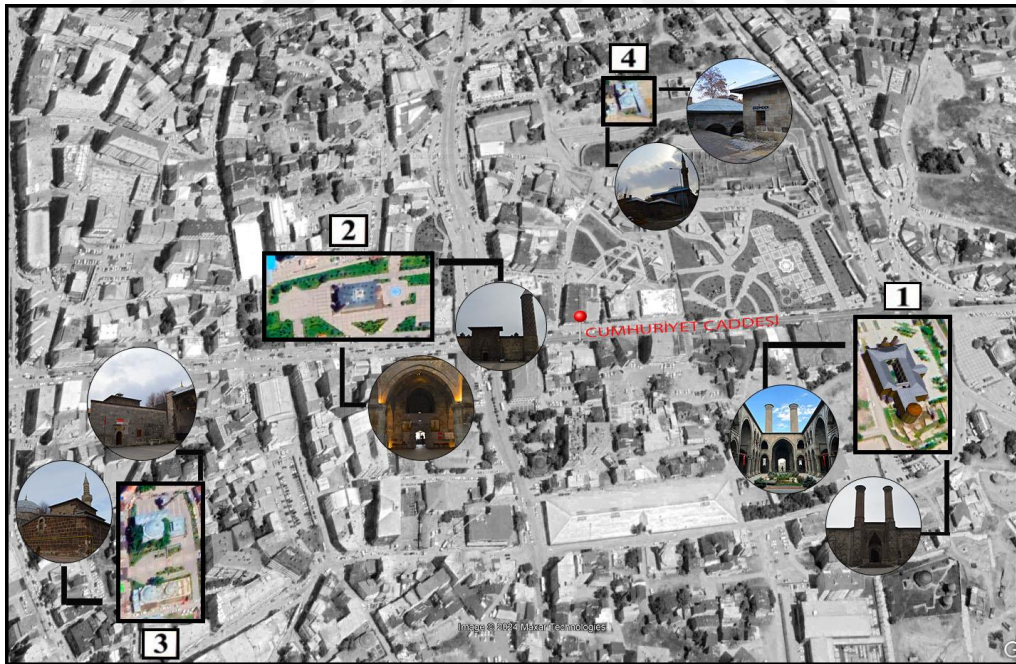

Şekil 3.41. Yakutiye Medresesi

Yazar Arşivinden-2024

3.4. Çalışma Alanının Belirlenmesi

Çalışma kapsamında uygulama alanı olarak Erzurum kent merkezindeki şekil 3.42 de gösterilen 1 numaralı konumda yer alan Çifte Minareli Medrese, 2 numaralı konumda yer alan Yakutiye Medresesi, 3 numaralı konumda yer alan Ahmediye Medresesi ve 4 numaralı konumda yer alan Kurşunlu Medresesi seçilmiştir.

Şekil 3.42. Çalışma Alanı İçin Örneklenen Medreseler

Erzurum kent merkezinde güncel işlevini kaybedip yeniden işlevlendirilen medreseler seçilmiştir. Medreseler yeniden işlevlendirilen medreseler olarak gruplandırılmıştır.

Bu medreselerin seçilmesinde;

Yapıların kent merkezindeki konumları, tarihi doku zenginliği, kullanıcılarının çokluğu, işlevsellik çeşitliği yer almıştır.

Türkiye'nin kültür ve sanatının evrimine dair bilgiler sunmasıyla birlikte, Türk mimarisinin geçmişine ışık tutmaları etkili olmuştur.

Türkiye'nin zengin kültürel miraslarıdır. Türk medeniyetinin ve Erzurum'un uzun süreli geçmişine dair bir anıt niteliğindedir. Bu medreselerin, Osmanlı dönemi başta olmak üzere, Türk medeniyetinin uzun geçmişine dair bir anıt niteliği taşımaları,

Türkiye'nin ve Erzurum'un turizm potansiyelini artırıcı nitelikte yapılar olup Türkiye'nin kültürel, tarihî ve turistik kimliğini oluşturan bir sembol olmaları etkili olmuştur.

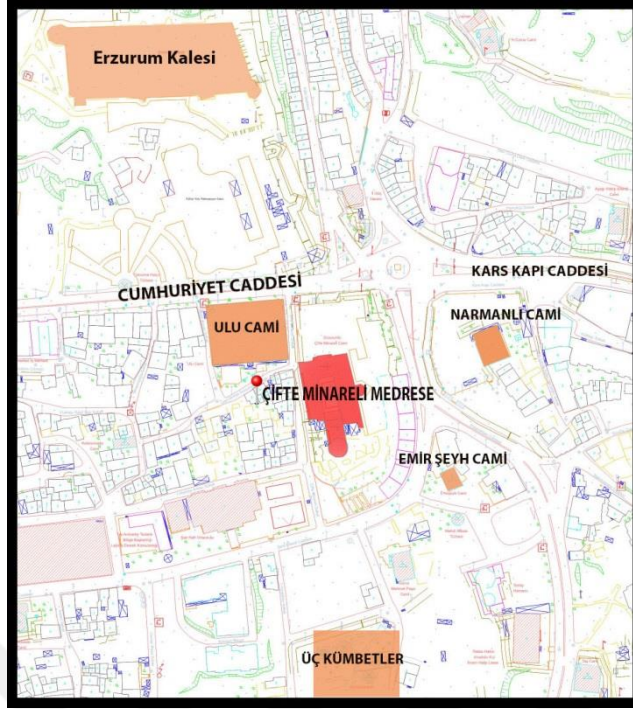
Bu sebeplerle Erzurum kent merkezinde yer alan bu dört medrese çalışma kapsamında seçilip mimari plan şemaları ve görseller üzerinden değerlendirilip mekan dizim yöntemleri kullanılarak karşılaştırmalı analizleri yapılacaktır.

3.5. Erzurum Kent Merkezinde Yer Alan Medreseler

Erzurum kent merkezinde tarihin en büyük tanıklarından olan, kültürel miras niteliğinde beş medrese bulunmaktadır. Bu medreseler kronolojik sıraya göre analizi yapılan Çifte Minareli Medrese, Yakutiye Medresesi, Ahmediye Medresesi, Kurşunlu Medresesi ve Şeyhler Medresesidir. Çalışma kapsamında ise Şeyhler Medresesinin güncel bir işlevi olmaması sebebiyle yeniden işlevlendirilen diğer medreseler çalışılacaktır.

3.5.1. Çifte Minareli Medrese

Erzurum ili, Yakutiye ilçesi, Camiikebir Mahallesi, 13266 ada 2 nolu parsel üzerinde kentin en yoğun caddesi olan Cumhuriyet Caddesi ve Tebriz Kapı Senti'nin birleşim noktasında bulunmaktadır. Batısında Ulu Cami, doğusunda Narmanlı Camii, kuzey cephesinde Erzurum Kalesi, Üç Kümbetlerinde güneyinde kalmaktadır (Şekil 3.43.).

Şekil 3.43. Erzurum Kenti Halihazır Planı (Yakutiye Belediyesi İmar Arşivi)
Yazar Tarafından İşlenerek

Şekil 3.44. Çifte Minareli Medrese –(URL-23)
Yazar Tarafından İşlenerek

Yapının Tarihi

1243 yılında Köseadağ savaşı kazanarak Anadolu'yu egemenliği altına alan İlhanlı Devleti döneminde Doğu Anadolu ve çevresinde pek çok eser bırakmıştır. Erzurum Çifte Minareli Medrese de İlhanlı dönemi eserlerindedir. Anadolu'nun en büyük medreselerinden olan Çifte Minareli Medrese sanat tarihçilerini çok uzun süre meşgul eden ve kesin bir görüşe varılamamış bir konudur. Bunun sebebi yapının üzerinde herhangi bir kitabesinin bulunmamasıdır (Kuban, 1969). Medrese, 1253 yılında ve Alaaddin Keykubad'ın kızı Huand Hatuna verilmiştir. Bu yüzden yapı Hatuniye Medresesi olarak da bilinmektedir. (Konak, 2022) (Şekil 3.45.).

Şekil 3.45. Çifte Minareli Medrese Eski Fotoğrafları-(URL-24)

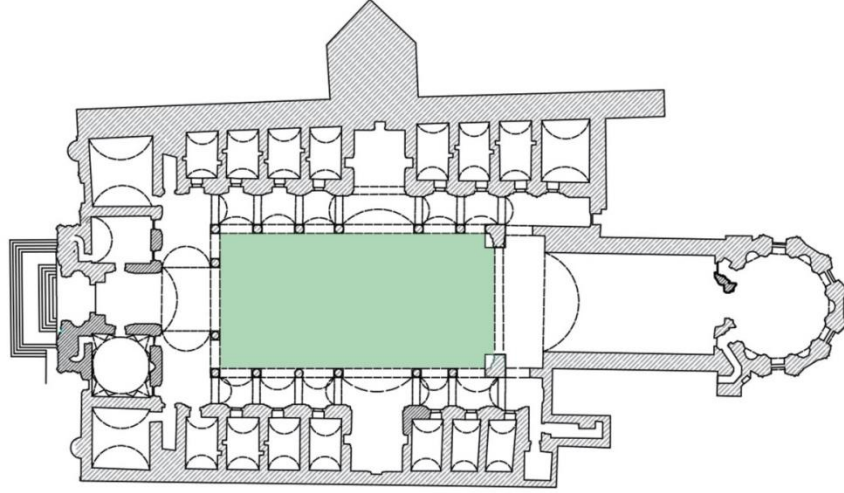
Hatuniye Medresesi diye tanımlama yapıldığına göre medreseyi yaptıranın bir hatun olduğunu düşünmenin yersiz olmadığını düşünerek, XIII. yüzyılın sonlarına doğru Erzurum'da yaşadığı bilinen İlhanlı Şehzadesi Keyhato'nun zevcesi Hüdavend Padişah Hatundur. Hüdavend Padişah Hatun kocası 1291 yılında Erzurum'dan ayrılmıştır. Fakat 1285-1291 yılları arasında Çifte Minareli medreseyi inşa etmesi kuvvetli bir ihtimaldir (Karamağaralı, 1971) (Şekil 3.46.).

Şekil 3.46. Çifte Minareli Medrese-Yazar Arşivinden-2024

Yapının Plan ve Yapısal Özellikleri

Anadolu'da bulunan medreseler arasında en büyüklerinden biri olan Erzurum Çifte Minareli Medrese dört eyvanlı, iki katlı ve açık avlulu medrese tipinin Anadolu'daki en anıtsal örneğidir (Şekil 3.47.) (Kuban, 1969).

Şekil 3.47. Çifte Minareli Medrese Zemin Kat Planı (Uçan, Gündoğdu, 2015)- Yazar tarafından şematize edilmiştir.

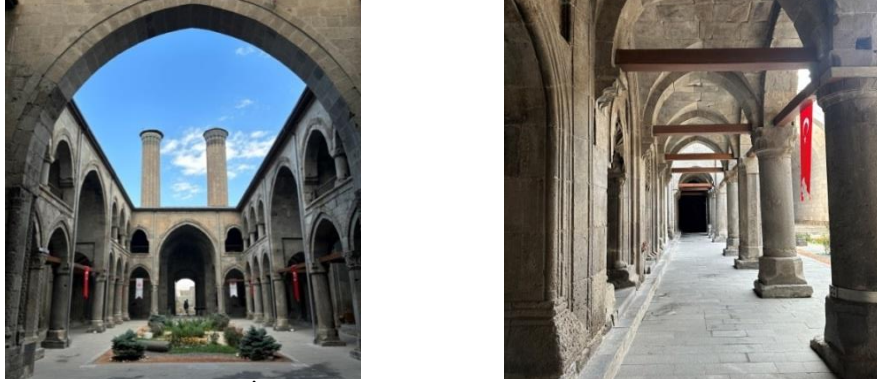
35*48 m boyutlarında dikdörtgen plan üzerine bulunan medrese 30,50*12,20 m ölçülerinde düzgün dörtgen avluya oturtulmuş olup dış duvarlarında da düzgün bir dörtgen oturma sahiptir ancak surla bitişik inşa edilen medrese bu inşa şekline dolayı güneye doğru genişletilmiştir. Bunun sebebi olarak binayı kible yönünde tutmaya çalışıldığı görülmüştür (Ünal, 1989).

Şekil 3.48. Çifte Minareli Medrese İç Avludan Görünüm- Yazar Arşivinden -2024

30.50* 12.20 metre ölçülerindeki açık avlu etrafı revaklarla çevrilidir (Kuban, 1969). Bu revaklar iki kat boyunca uzanmaktadır. Alt kattaki revaklar daha yüksek yapıyken üst revaklar daha basıktır. Doğu batı uzantısındaki revaklar altı kemerli, kuzey güney uzantısındaki revaklar üç kemerlidir. Revaklar büyük çapta pabuç

diyebileceğimiz ayaklara oturtulmuştur. Bu ayaklar silindirik ve sekizgen yapıdadırlar (Uçan ve Gündoğdu, 2015).

Şekil 3.49. İç Avludan Görünüm- Yazar Arşivinden -2024

Çifte Minareli Medrese taç kapısıyla ve onun gerisinde kalan giriş eyvanı, eyvanın sağ tarafında kare kubbeli mescit, sol tarafında daha dar tonozlu oda ve köşe odalar bulunmaktadır. Medrese avlusunun ön kısmında sağda ve solda dördü altta dördü üste olmak üzere sekizer hücre bulunmaktadır. Üst hücelere çıkış sağlayan merdivenler ön revakın köşelerindedir. Avlunun arka kısmında yani yan eyvanların yanında ise sağda dört solda üç hücre bulunmaktadır (Kuban, 1969). Her hücre kapıların üst kısmında bulunan küçük pencerelerle aydınlatılmaktadır. Zemin kattaki hücreler derslik veya yatakhane olarak kullanılabilir. Üst katlardaki hücrelerin öğrenci odası, yatakhane veya derslik olarak tasarlandığı söylenmektedir (Işık, 2009).

Şekil 3.50. Taç Kapıdan ve Eyvandan Görünüş- Yazar Arşivinden -2024

Çifte Minareli Medrese dört taraftan cephelerin orta ekseninde dört eyvana sahip olup eyvanları iki katı da kapsayacak yüksekliktedir. Medresenin taç kapısından sivri tonozla örtülü giriş eyvanına ulaşılmaktadır. Medresenin güneyindeki ana eyvanın

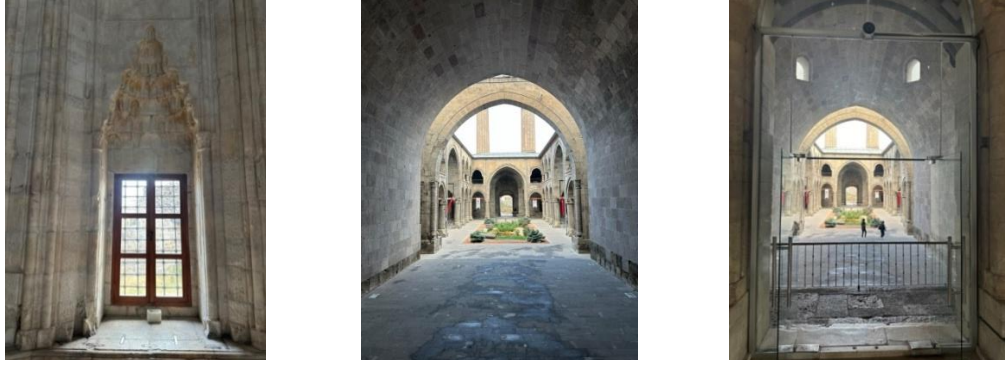
yanında yapılan kazılarda ortaya çıkarılan mekanların işlevi henüz belirlenememiştir. Ancak alanları yerinde inceleyen Haşim Karpuz, güneybatıdaki alanın hamam olabileceğine dikkat çekmiştir (Karpuz ve Eravşar, 2008). Ayrıca türbenin sağ tarafında, yani medresenin güneydoğu cephesinde, planında temel izlerinin görüldüğü büyük bir dershanenin bulunduğu işaret edilmektedir. Ancak bu mekanların taban yüksekliği ve güneşe bakan kısmı belirsiz olabilir (Işık, 2009). Girişin yanındaki küçük mekanın üst kısmının kubbeli olması nedeniyle bir zamanlar cami olarak kullanıldığı sanılıyor. Kuzey tarafta kalan üç odanın da kütüphane, öğretmenler odası ve aşevi olabileceği ileri sürülmektedir (Ünal, 1989).

Şekil 3.51. Çifte Minareli Medrese Eyvandan Görünümü- Yazar Arşivinden -2024

Güney eyvanının yanında bulunan kümbet medresenin dikkat çeken bölümüdür. Güney revandan girişi olan türbe iki kat yüksekliğindedir. Kümbet gövdesinin dış yüzeyi onikigen şeklindedir. Bu köşelerin ara kısmında bulunan panoların alt taraflarında büyük pencereler yer alır. Kümbet gövdesinin kubbesi içte de on iki köşeli olup yarım küre şeklindedir. Bu köşegenlerin iç yüzeylerinde dönüşümlü olarak bir pencere veya bir niş bulunmaktadır (Ünal, 1989).

Kümbet kısmındaki merdiven sahanlığının altında küçük bir girişi olan mezarlık mahzeni yer almaktadır. Kümbetin yarı yüksekliğine kadar toprağa gömü olan mahzene merdivenden inilerek girilmektedir (Kuban, 1969).

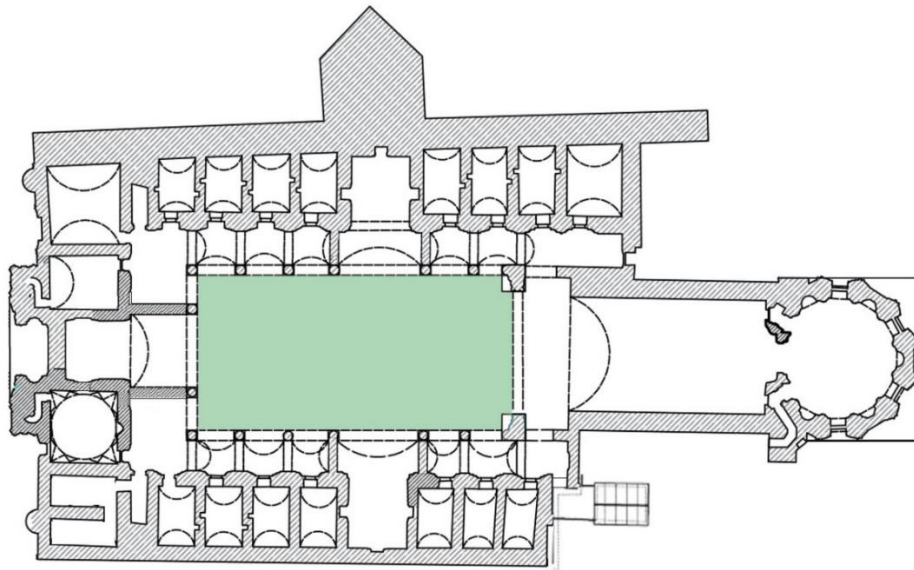

Şekil 3.52. Çifte Minareli Medrese Kumbeti- Yazar Arşivinden -2024

Çifte Minareli Medrese üst kat planı da alt kat planı ile aynıdır. Eyvan aralarında kalan bölümlere bağımsız çıkışlar sağlanmıştır. Eyvanlar arasından bağlantı olmadığı için zemin kata inilip ayrı merdivenlerle üst kattaki eyvanlara çıkış sağlanabilmektedir. Güney batı kanadındaki merdiven kırılmıştır. Üst katta bulunan revak sütunları zemin kattaki revak sütunlarını karşılayabilmektedir (Uçan ve Gündoğdu, 2015) (Şekil 2.53.) (Şekil 3.54.).

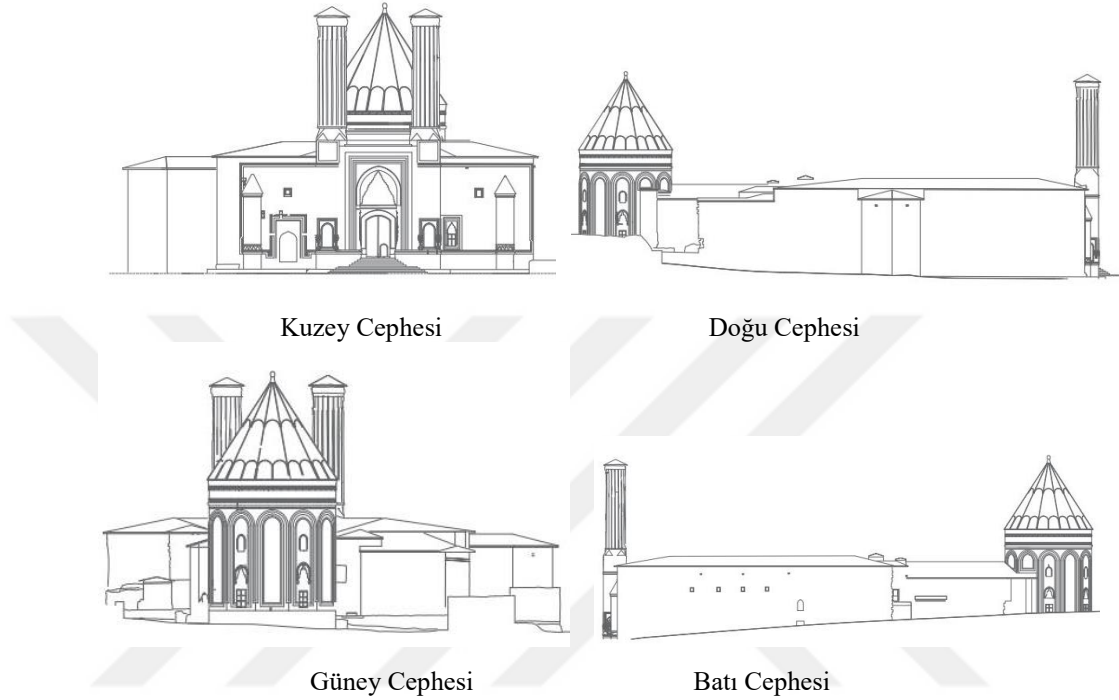
Şekil 3.53. Medrese Revakları ve Medrese Üst Kat Görünümü - Yazar Arşivinden -2024

Şekil 3.54. Çifte Minareli Medrese Üst Kat Planı (Uçan ve Gündoğdu, 2015)- Yazar Tarafından Şematize Edilmiştir.

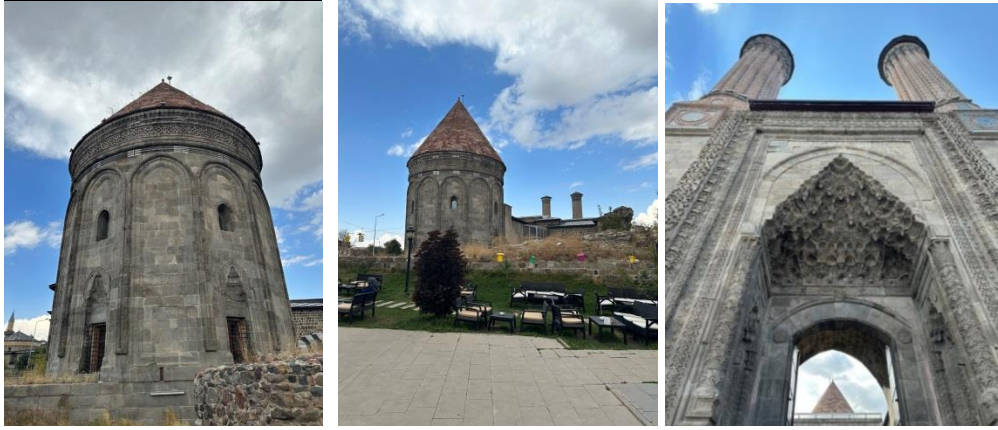
Cephe Ve Malzeme Özellikleri

Doğu cephesi medresenin etrafındaki kale sur duvarlarının bir kısmının ortak kullanıldığı cephe. Güney cephesi medresenin türbe ile ortak olan cephesidir. Batı cephesi medresenin en uzun cephesidir. Kuzey cephesi ise ana cephe de diyeceğimiz taç kapının ve minarelerin olduğu giriş cephesidir (Ünal, 1973) (Şekil 3.54.).

Şekil 3.55. Çifte Minareli Medrese Cephe Çizimleri-Erzurum Vakıflar Bölge Müdürlüğü-Yazar Tarafından Şematize Edilmiştir

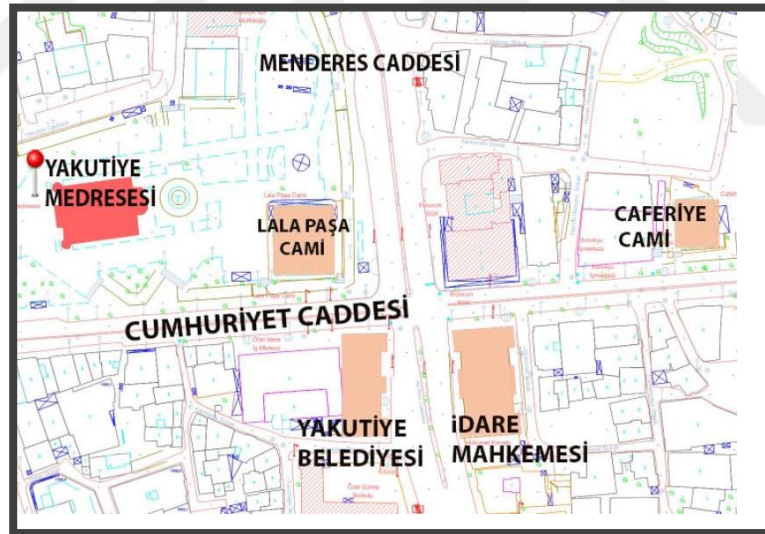
Medresenin yapımında pek çok malzeme kullanılmıştır. Yapı özgün hali ile kalmayıp yenilemeler gördüğü için ilave yapı malzemeleri de bulunmaktadır ama ana malzemelere bakmak gerekirse yapının bütününe yakınında farklı türlerde ve farklı boyutlarda taş kullanılmıştır. Minare ve şerefe kısmında tuğla kullanılmıştır. Minarelerde firuze renginde olan çini malzemeleri ve mozaik teknikte çini kullanılmıştır. Bu malzemelerin yanı sıra demir, betonarme, kurşun gibi malzemelerde yer almaktadır. Medrese cephelerinde ve geneline yakın sütun başları, pencere kenarları, minareler, taç kapı girişi gibi yerlerde motifler ve süslemeler işlenmiştir (Konak, 2022) (Şekil 3.56.)

Şekil 3.56. Çifte Minareli Medrese Cephe-Yazar Arşivinden

3.5.2. Yakutiye Medresesi

Erzurum ili, Yakutiye ilçesi, Karaköse Mahallesi, 6480 ada 5 nolu parsel, 37 nolu pafta üzerinde bulunan Yakutiye Medresesi Erzurum kentinin en işlek caddesi olan Cumhuriyet Caddesi üzerinde tarihi Lala Paşa Cami'nin batısında yer almaktadır (Şekil 3.57.).

Şekil 3.57. Erzurum Kenti Halihazır Planı-(Yakutiye Belediyesi İmar Arşivi)
Yazar Tarafından İşlenerek

Şekil 3.58. Yakutiye Medresesi- Erzurum Vakıflar Müdürlüğünden Yazar tarafından işlenerek

Yapının Tarihi

Medresenin üzerinde yazan kitabeye göre yapı İlhanlı Hükümdarı Sultan Olcoyto zamanında şehrin askeri valisi hoca Cemaleddin Yakut tarafından 1310 yılında yaptırılmıştır. Medresenin günümüzdeki mülkiyeti Erzurum Vakıflar Bölge Müdürlüğü'ne aittir (Konak, 2022).

Yakutiye Medresesi Erzurum'da 1877-1879 yılları arasında Sultan Abdül Aziz tarafından eski yeniçeri kışlasının yerine yaptırılan kışlanın avlusu içerisinde kalmaktadır. Son zamanlarda kışlanın doğu kısmında bulunan binalar yıkıldığından dolayı cephesi açığa çıkan medrese kapalı avlulu medrese tipinin en güzel örneklerindedir (Kuran, 1969) (Şekil 3.59.).

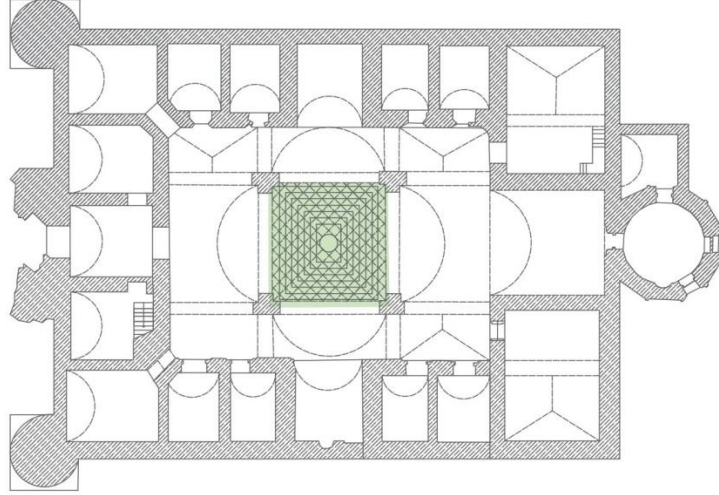

Şekil 3.58. Yakutiye Medresesi-Yazar Arşivinden-2024

Yapının Plan Ve Yapısal Özellikleri

Anadolu'da tek katlı ve eyvanlı tiplerin en büyüklerinden olan Yakutiye medresesi 33,4 m x 24,4 m ölçülerinde dikdörtgen plan şemalı, tek katlı, minaresi giriş

kısımının sağ köşesinde, avlusu kubbeli ve dört eyvanlı tiptedir (Kocaman, Kazaz ve Okuyucu, 2018) (Şekil 3.60.).

Şekil 3.60. Yakutiye Medresesi Kat Planı (Kuran, Doğan;1969)-Vildan Yegen tarafından şematize edilmiştir

Yakutiye Medresesi'nin taç kapısından giriş kısmına geçilir. Bu kısım üstü sivri beşik tonozla örtülü olup bu alan 4.75 ve 4.00 metre ölçülerine sahiptir. Bu kısmın sağ ve solunda iki adet oda bulunmaktadır. Güney kısmında bulunan oda içindeki merdivenden medresenin ön kısmına açılır. Orta avluyu gören loca şeklinde tasarlanmıştır (Kuran, 1969).

Şekil 3.61. Yakutiye Medresesi Eyvandan Görünüm- Yazar Arşivinden -2024

Medrese odaları giriş kapısı aksında simetrik olarak sıralanmıştır. Medresenin kuzey ve güney cephesinde dörder adetten sekiz tane oda bulunmaktadır. Batı kısmında dört tane doğu kısmında ise iki adet geniş odalar mevcuttur (Akçay, 1965).

Şekil 3.62. Yakutiye Medresesi Eyvandan Görünüm- Yazar Arşivinden -2024

Portaldan sonraki alandan açılan giriş yeri ile medresenin 18.60*13 m ölçülerinde bulunan avluya açılır. Yan kısımdan 2.5 m medresenin ön ve arka kısımdan 4.80 m genişliğinde bir revak ile ortada t biçiminde ayaklar üzerine oturan, bir kenar uzunluğu 5.6 m olan çapraz tonoz ile örtülü kubbeye sahiptir (Kuran, 1969).

Ortada bulunan dört çokgen taş kolona yerleştirilmiş mukarnaslı bir kubbe ile diğer kısımları ise sivri kemerli beşik tonozlarla örtülmüştür. Kubbe ortasından küçük bir pencere ile aydınlatılmaktadır (Ünal, 1993).

Şekil 3.63. Yakutiye Medresesi Eyvandan Görünüm- Yazar Arşivinden -2024

Medresenin batı kısmında giriş eyvanı bulunur. Kuzeyinde ve güneyinde yan eyvanlar mevcuttur. Güneydeki eyvanın arka kısmında bulunan niş buranın mescit olduğuna işaret eder. Medresenin doğu kısmında ise ana eyvan bulunmaktadır (Kuran,1969).

Şekil 3.64. Yakutiye Medresesi Eyvandan Görünüm- Yazar Arşivinden -2024

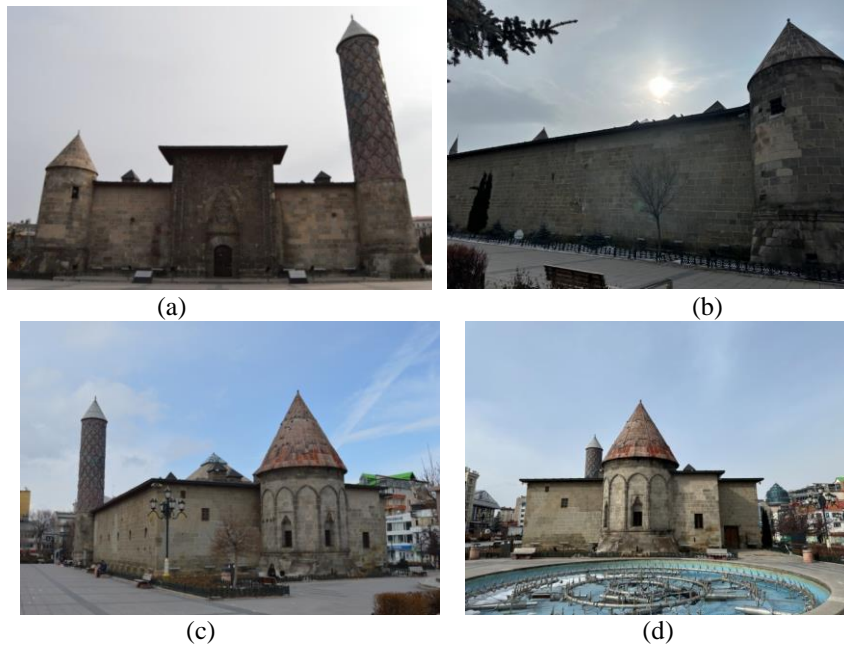
Medresenin ana eyvanına bitişik konumda bulunan kümbet, dıştan çokgen planlı kenarları pahlı, içten yuvarlak planlı kare şemasına sahiptir. Onikigen gövdeli alanda bulunan türbe üzerinde 3 pencere bulunup, konik külâh şeklinde kubbe ile örtülmüştür. Medresenin kuzey batı ve güney batı köşelerinde 2 adet minare bulunmaktadır. Kuzey batı köşesindeki daha uzun olup 21.2 m güneybatı köşesindeki minare ise 8.25 m uzunluğundadır (Ünal, 1993).

Medresenin en gösterişli yerlerinden olan minarenin petek, külâh ve şerefe kısımları yıkılmış sadece gövdesi kalmıştır (Kuran, 1969).

Cephe Ve Malzeme Özellikleri

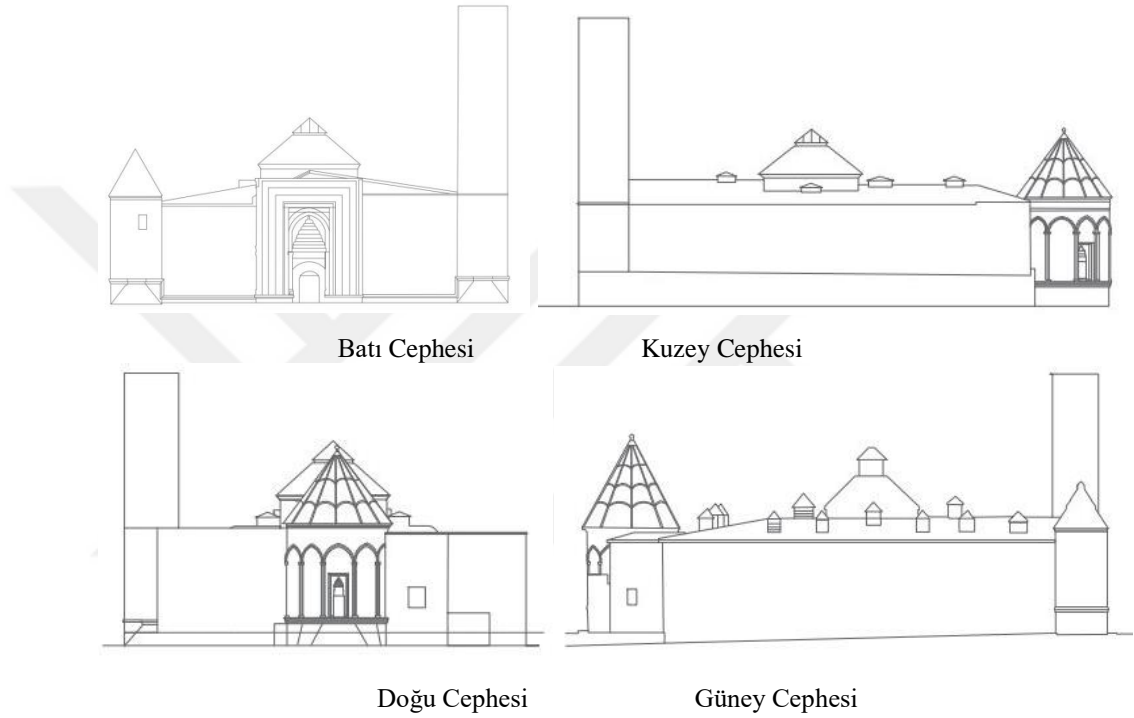
Yakutiye Medresesi'nin genelinde yapı malzemesi olarak taş kullanılmıştır. Yapının bütün cepheleri, taşıyıcı ve örtü sistemleri, eyvanların duvarları, revaklar, sütunlar kesme taştan yapılmıştır. Odaların iç duvarlarında malzeme olarak moloz taş kullanılmıştır (Akçay, 1965).

Medresenin kümbetinde Erzurum'da yöresel olarak bilinen kamber taşı yani kırmızı renkli volkanik taş kullanılmıştır. Minare kısmında tuğla, turkuaz ve mor renkli çini kullanılmıştır. Medresenin batı cephesinde taç kapı, güney cephesinde minare, kuzey cephesinde köşe kulesi ve doğu cephesinde kümbet yer alır. Medrese cepheleri simetrik, homojen bir dağılıma sahiptir. Cephe süslemeleri Selçuklunun taş işçiliğinin en güzel örnekleridir (Konak, 2022) (Şekil 3.65.).

Şekil 3.65. Yakutiye Medresesi Cepheleri- Yazar Arşivinden -2024

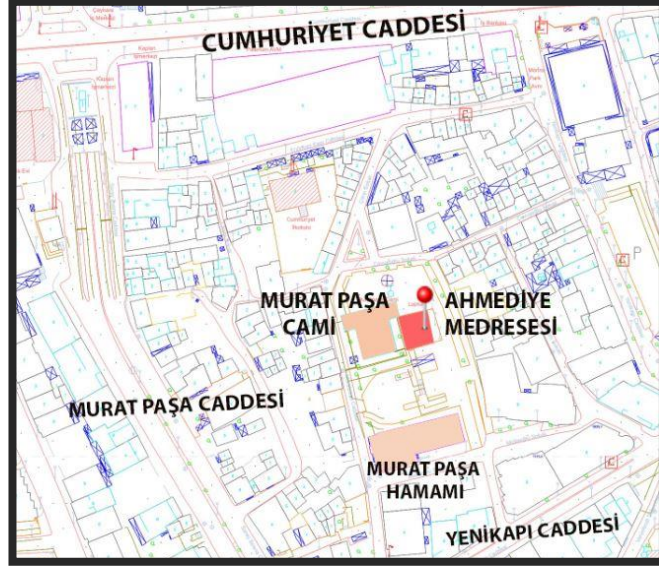
Yakutiye Medresesi'nin en gösterişli cephesi bu cephedir. Batı cephesinin orta eksenine yerleştirilen taç kapı yapıdan biraz daha ileride yapı ile bütün olarak inşa edilmiştir. Taç kapı süslemelerle cephede ihtişam göstermektedir. Bu cephede homojen bir görünüme sahip olup bu cephenin köşelerinde yer alan minarelerde cepheye hareketlilik kazandırmıştır. Doğu cephede yapıya bitişik bir kümbet dikkat çekmektedir (Akçay, 1965).

Şekil 3.66. Yakutiye Medresesi Cephe Çizimleri (Erzurum Vakıflar İl Müdürlüğü)- Yazar Tarafından Şematize Edilmiştir

3.5.3. Ahmediye Medresesi

Ahmediye Medresesi Erzurum ili, Yakutiye ilçesi, Muratpaşa Mahallesi, 5590 ada 1 nolu parsel, 19.L nolu pafta üzerinde yer almaktadır. Yapının yanında Murat Paşa Cami bulunmaktadır (Şekil 3.66.).

Şekil 3.67. Erzurum Kenti Halihazır Planı (Yakutiye Belediyesi İmar Arşivi)
Yazar Tarafından İşlenerek

Şekil 3.68. Yakutiye Medresesi -Erzurum Vakıflar Müdürlüğünden Yazar Tarafından işlenerek

Yapının Tarihi

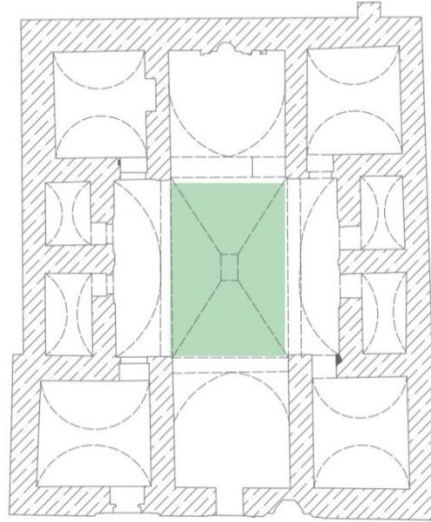
Ahmediye Medresesi üzerindeki kitabeye göre Gani Ahmed bin Ali Bin Yusuf tarafından 714 H.-1314 M veya 724 H.-1323 M. yılında inşa ettirilmiştir. İlhanlı dönemi eseridir (Kuran,1969) (Şekil 3.69.).

Şekil 3.69. Ahmediye Medresesi- Yazar Arşivinden-2024

Yapının Plan Ve Yapısal Özellikleri

Ahmediye medresesi tek katlı, dikdörtgen plan tipinde, 16.50 x 9.75 ölçülerinde, iki eyvanlı ve kapalı avlulu medreselerimizdendir (Ünal, 1973) (Şekil 3.70.).

Şekil 3.70. Ahmediye Medresesi Kat Planı (Ünal, 1973)-Yazar Tarafından Şematize Edilmiştir

Ahmediye Medresesi de diğer medreselerden farklı olarak revaksız, düz sade bir medresedir. Kapalı avlunun üst örtüsü aynalı çapraz tonozla örtülmüştür, kuzeyinde ve güneyinde bulunan eyvanların üst örtüsü ise sivri beşik tonozdur. Medreseye giriş kuzey cephesinde bulunan eyvanın içerisinden sağlanmaktadır. Ancak taç kapının yok olması sebebiyle günümüzde kuzeydoğu odasından giriş yapılmaktadır. Güneydeki eyvanın arka tarafında mihrap bulunur ana eyvan niteliğindedir. Kapalı avlunun ölçüleri 9.10 m x 4.45 m dikdörtgen şeklindedir (Ünal, 1973).

Şekil 3.71. Ahmediye Medresesinin Eyvan Görselleri-Yazar Arşivinden-2024

Ahmediye Medresesi'nin doğu cephesinde iki adet, batısında iki adet, kuzey cephesinde iki adet oda bir adet eyvan, de görülen güney cephesinde de iki adet oda bir eyvan bulunmaktadır. Odalar simetrik şekilde yerleştirilmiştir. Odalara giriş avlu içerisinde sağlanmaktadır (Şekil 3.72). Dikdörtgen biçimindeki holün iki tarafında eni 1.5 m olan koridorlar bulunmaktadır. Medresenin minaresi yapıdan uzakta inşa edilmiştir. Şuan Murat Paşanın Caminin minaresi olarak kullanılmaktadır (Konyalı, 1960).

Şekil 3.72. Ahmediye Medresesinin Eyvan Görselleri-Yazar Arşivinden-2024

Cephe Ve Malzeme Özellikleri

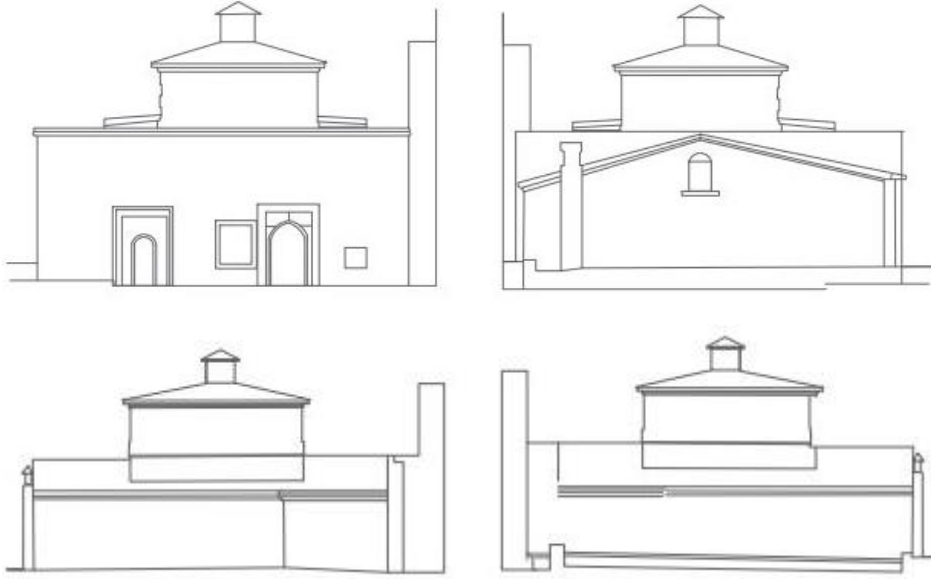
Medresenin cepheleri düz homojen görünümündedir. Kuzey cephesinde medresenin giriş kapısı ve mukarnas işlemeli mihrap bulunmaktadır. Cephe malzemesi olarak düzgün kesme taş ve moloz taş kullanılmıştır. Diğer cepheleri de düz sağır cephe özelliği göstermektedir (Karpuz ve Köşklü, 2015)(Şekil 3.73).

(a)Kuzey Cephesi

(b)Doğu Ve Güney Cephesi

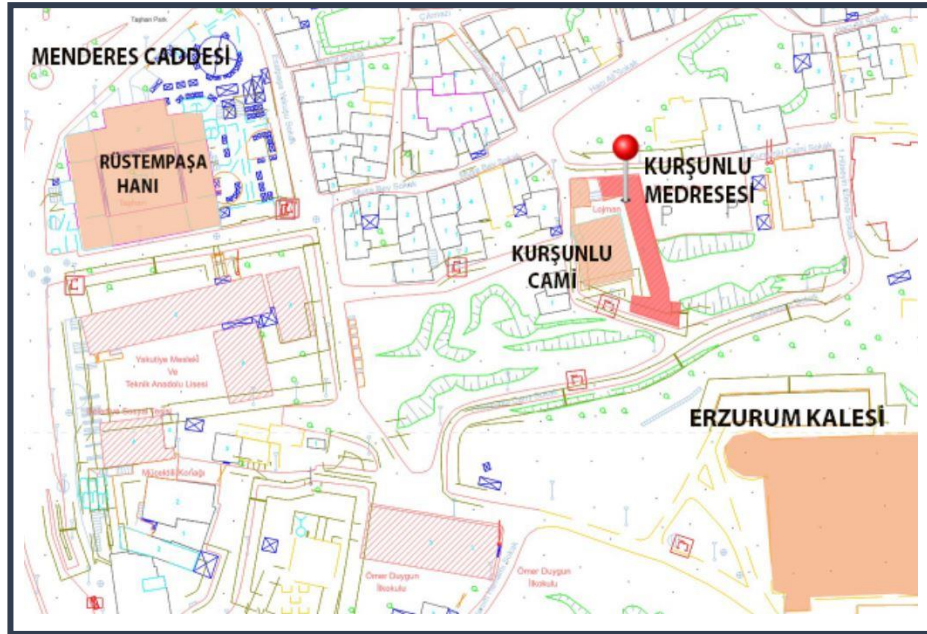
Şekil 3.73. Ahmediye Medresesinin Cephe Görselleri-Vildan Yegen-2024

Şekil 3.74. Ahmediye Medresesinin Cephe Çizimleri -Erzurum Vakıflar Bölge Müdürlüğü -Yazar Tarafından Şematize Edilmiştir

3.5.4. Kurşunlu Medresesi

Erzurum kent merkezinde, Yakutiye ilçesi, Mirzamehmet Mahallesi, 581 ada 1 nolu parsel, 41 nolu pafta üzerinde yer alır. Erzurum Kalesi'nin kuzey köşesinin alt tarafında eğimli bir arazi üzerine oturulmuştur. Kurşunlu Cami'nin yanında bulunmaktadır (Şekil 3.75.).

Şekil 3.75. Erzurum Kenti Halihazır (Yakutiye Belediyesi İmar Arşivi) Yazar Tarafından İşlenerek

Şekil 3.76. Yakutiye Medresesi(Erzurum Vakıflar Müdürlüğü) -Yazar tarafından işlenerek

Yapının Tarihi

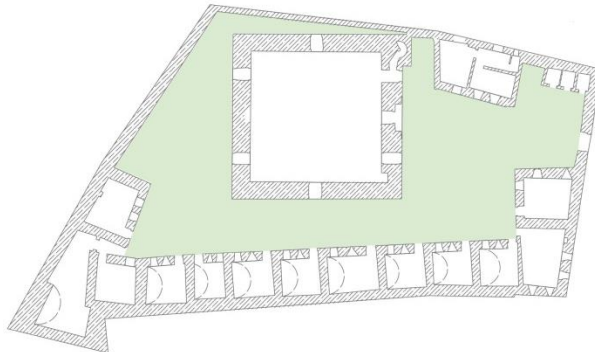
Kurşunlu Medresesi kapısının üzerinde bulunan kitabesine göre 1112 H.-1700M. yılında Şeyhülislam Feyzullah Efendi tarafından yaptırılmıştır. Eğimli arazi üzerinde yer alan medrese merkezinde cami, caminin doğu kısmına konumlanmış avlu içerisinde ve avlunun batısında ise tuvalet ve abdesthaneler bulunmaktadır (Özkan, 2015) .

Şekil 3.77. Kurşunlu Medresesinin GörSELLERİ- Vildan Yegen-2024

Yapının plan ve yapısal özellikleri

Kurşunlu Medresesi açık avlulu, tek katlı eyvansız medrese tipindedir (Şekil.3.78.).

Şekil 3.77. Yakutiye Medresesi Kat Planı (Karpuz, G.) (Köşklü, Z)-Yazar Tarafından Şematize Edilmiştir

Cami ile ortak avlu etrafında bulunan Kurşunlu Medresesi caminin etrafını üç taraftan çevrelemiştir. Kot farkı olup eğimli bir arazi üzerinde olduğundan avlu tabii zemin kotunun üstündedir merdivenle giriş yapılmaktadır. Doğu cephesinde sekiz hücre, kuzey cephesinde iki hücre, güney cephesinde üç tane olmak üzere toplam onüç hücreli bir medrese örneğidir. U şeklinde bir plan şemasına sahiptir (Ünal, 1973) (Şekil 3.79.).

Şekil 3.79. Kurşunlu Medresesinin Avludan Görünümü-Yazar Arşivinden-2024

Plan şemasının taban kısmını oluşturan doğu kolu üzerinde bulunan sekiz hücre avluya iki kapı ve bir pencere ile açılmaktadır. Hücrelerin dış cephelerinde pencereler yoktur. Hücreler beşik tonozlarla örtülmüştür (Karpuz ve Köşklü, 2015) (Şekil 3.80).

Medresenin kuzeyinde iki hücre bulunmaktadır. Köşede bulunan hücrelerden içerisinde bulunan kapı ile yan hücreye geçtiği bilinmektedir. Günümüzde bu kapı kapatılmıştır. Medrese hücreleri güney kolda çarpık bir şema şeklinde üç medrese ile tamamlanmıştır. Medresenin kısa kolundaki çarpık dikdörtgen planlı hücre tekne tonoz il örtülü olup avluya iki kapı ve bir pencere ile açılmaktadır (Karpuz ve Köşklü, 2015).

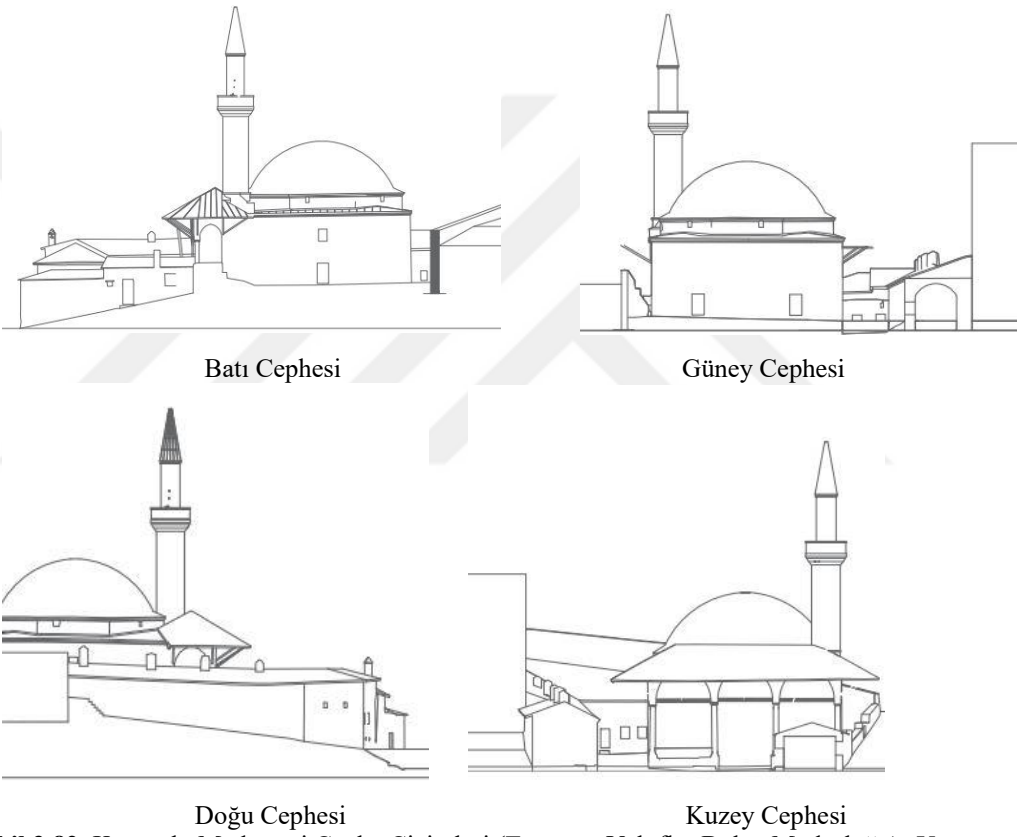
Şekil 3.80. Kurşunlu Medresesinin Avludan Görünümü- Yazar Arşivinden -2024

Cephe Ve Malzeme Özellikleri

Cephelerin hepsinde düz sade homojen cephe hakimdir. Düzgün kesme taş ve moloz taş kullanılmıştır (Ünal, 1973) (Şekil 3.81).

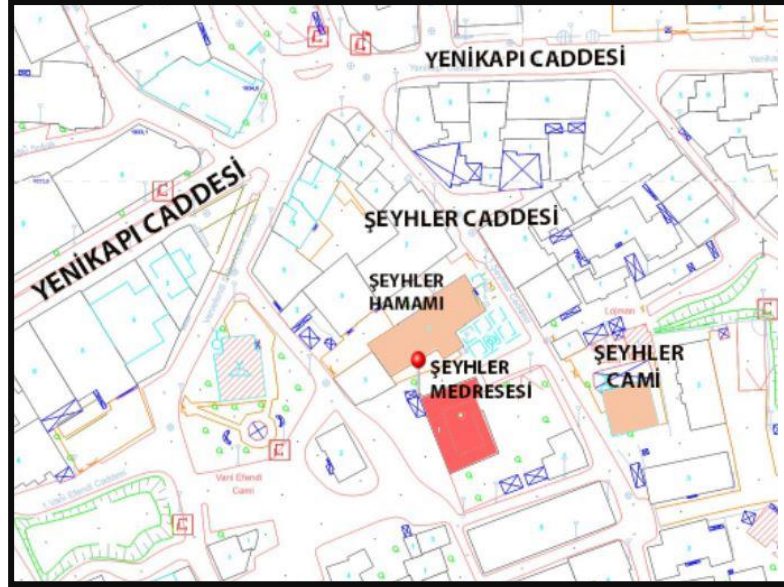
Şekil 3.81. Kurşunlu Medresesi Cephe GörSELLERİ- Yazar Arşivinden -2024

Şekil 3.82. Kurşunlu Medresesi Cephe Çizimleri (Erzurum Vakıflar Bölge Müdürlüğü)- Yazar Tarafından Şematize Edilmiştir

3.5.6. Şeyhler Medresesi

Şeyhler Medresesi Erzurum ili, Yakutiye ilçesi, Şeyhler Mahallesi, 448 ada 12 parsel, 106 numaralı pafta üzerinde bulunmaktadır. Yanında Şeyhler cami ve şeyhler hamamı vardır (Şekil 3.83.).

Şekil 3.83. Erzurum Kenti Halihazır Planı- (Yakutiye Belediyesi İmar Arşivi)
Yazar Tarafından İşlenerek

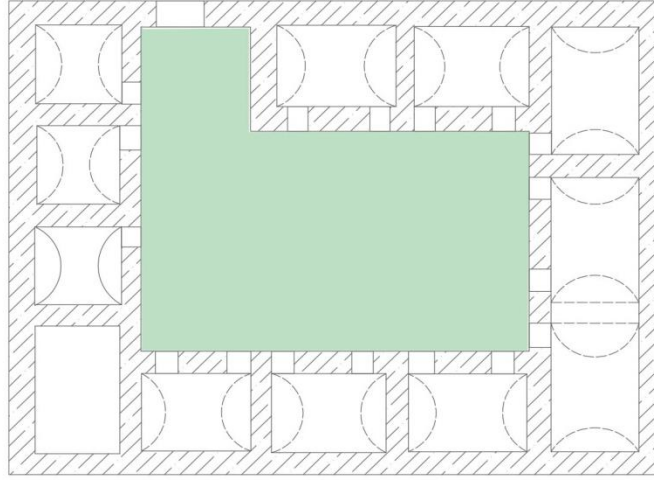
Şekil 3.84. Şeyhler Medresesi Görselleri –Yazar Arşivinden-2024

Medresenin üzerinde bulunan kitabeye göre Şeyhler Medresesi 1760 yılında Müftü Şeyh Mustafa Efendi tarafından yaptırılmıştır. 18.yy Osmanlı eseri olan medresenin kitabeye göre ismi Darüs-Sefa olarak geçmektedir.

Yapının plan ve yapısal özellikleri

Medrese tek katlı dikdörtgen plan tipinde açık avlulu medreselerimizdendir. Kuzey doğudan taç kapı ile girişi bulunan medresenin diğer medreselerden farkı olarak revakları bulunmamaktadır ve düz odalar şeklinde hücreler sıralanmıştır. Şeyhler Medresesi'nin kuzeyinde dört, güney cephesinde üç, doğu cephesinde iki ve batı cephesinde üç tane olmak üzere toplam on iki adet hücre bulunmaktadır. Hücrelere geçiş avlu içerisinden sağlanmaktadır. Hücrelerin avluya bakan kısımları normal pencerelerle yüksek seviyeden içeriye doğru genişleyen pencerelerden ışık almaktadır. Dikdörtgen şeklindeki hücrelerin üzeri içten beşik tonozlarla örtülmüş, şu anda ise

sadece kuzeybatı köşe hücresinin üzeri düz tavanlıdır. Medrese odaları dışardan düz damla örtülmüştür (Ünal, 1973) (Şekil 3.85.).

Şekil 3.85. Şeyhler Medresesi Planı (Özkan, 2010)-Yazar tarafından şematize edilmiştir.

Cephe Ve Malzeme Özellikleri

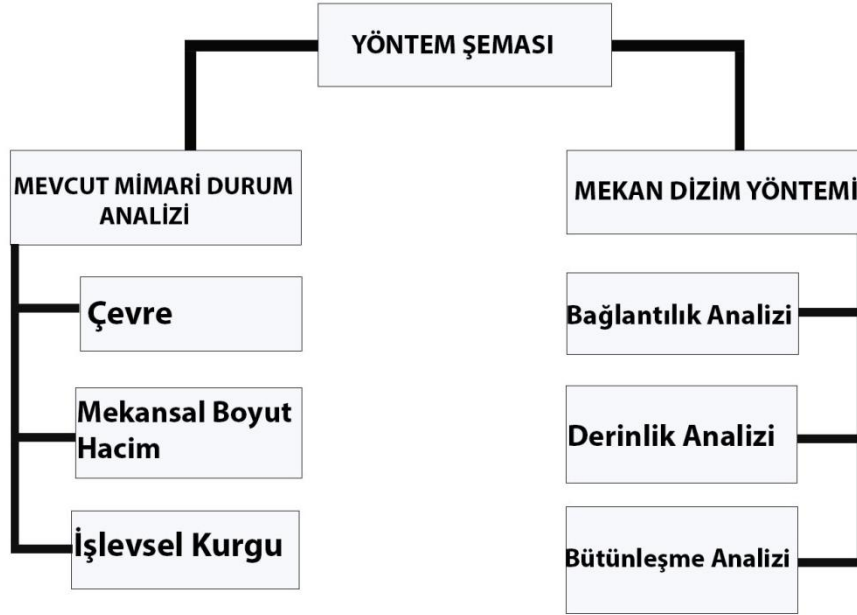
Medrese cepheleri düz homojen bir görünüme sahiptir. Şeyhler Medresesinin kuzeydoğu köşesi pahlı ve mukarnas süsleme ile işlenmiştir. Cephede malzeme olarak moloz taş ve kesme taş kullanılmıştır (Gürlevik, 2022) (Şekil 3.86.).

Şekil 3.86. Şeyhler Medresesi Görselleri –Yazar Arşivinden-2024

3.6. Yöntemin Alanda Uygulanması

Bu çalışma da tarihi yapıların işlevselliğini test etmek için şekil 3.87. da görülen iki farklı yöntemin bir arada kullanılması sağlanmış ve birbiri ile karşılaştırmalı değerlendirmeleri yapılmıştır. Seçilen medrese yapıları üzerinden yapılan analiz çalışmaları sonucu elde edilen veriler ile sonuçlara varılmıştır. Bu bağlamda hazırlanmış olan yöntemde ilk metot mimari yapıların mevcut durum analizleridir. Diğer bir yöntem ise mekân dizimidir.

Şekil 3.87. Yöntem Şeması

3.6.1. Yapıların Güncel Mimari Durum Analizleri

Çalışmanın bu kısmında Erzurum kent merkezinde seçilen medreselerin mevcut durumları mimari plan şemaları ve görselleri üzerinden çıkarımlar yapılarak analiz edilmiştir. Tez kapsamında alanlarda bulunan medreselerin mimari plan şemaları ve görselleri üzerinden medreselerin yükledikleri yeni işlevlerinin medreselerin çevresel, yapısal ve mekânsal ilişkilerine bakılarak güncel işlevleri değerlendirilmiştir.

3.6.1.1. Çifte Minareli Medrese Güncel Mimari Durum Analizi

Çifte Minareli Medrese tarihi kültürlere ait değerlerin sergilendiği Vakıf Eserleri Müzesi olarak kullanılmaktadır. Medrese içerisinde animasyon gösterileri, yazma eserler, dokuma halı kilimler, hat sanatı ile ilgili yazılar, geçmişte kullanılan araç gereçler, medrese yaşamı ile ilgili görsel tablolar, medresenin tarihinin anlatıldığı, gelenek ve göreneklere ait eserlerin sergilendiği alanlar ve türbe bulunmaktadır.

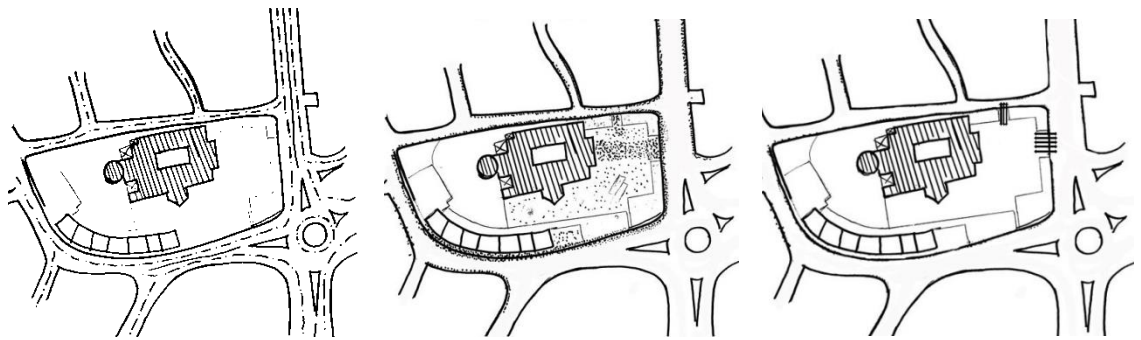
Medresenin bu işlev dönüşümlü mevcut hali çevresel, mekânsal ve yapısal olarak değerlendirilmiştir.

Bu değerlendirme yapılırken tarihi yapıları tek başına ele almak bize yanlış veri sunabilir. Doğru analizi sağlayabilmek ve tarihi yapıların potansiyellerini ortaya çıkarabilmek adına yapıyı çevresi ile birlikte ele almak gerekmektedir. Yani konuya

kentsel ölçekte de bakmak gerekmektedir. Onay'a göre konuya kentsel ölçekte de değinmek önemlidir. Çünkü mimariyi oluşturan en önemli değerlerden biri kentsel mekândır. Yapının etrafını çevreleyen kent mekânıyla olan ilişkisi değerlendirilirken yapının etrafındaki hakim yollara, yapı etrafındaki yoğunluğa çevresinde bulunan yapılara ve yapıların durumlarına ayrıca kent simgelerine de bakmak gereklidir (Onay, 2015).

Bu bağlamda Çifte Minareli Medrese'yi ele almamız gerekirse ise medresenin çevresinde bulunan hakim yollar, medresenin her iki cephesinde caddeyle olan doğrudan bağlantıları, yaya yoğunluğunun fazla olduğu alanlar ve medresenin hangi alanlardan fark edilebildiği gösterilmiştir (Şekil.3.88.). Medresenin kent merkezine yakınlığı ve medrese giriş yönünün kentin önemli bir caddesine bakıyor olması yapıya hem yaya olarak hem taşıt olarak ulaşılabilirlik açısından fayda sağlamaktadır. Medresenin kuzey cephesi ve doğu cephesinde yer alan kentin önemli caddelerinde yoğun bir taşıt trafiği oluşmaktadır. Yapının kuzey cephesinde ana caddeden direk bağlantı alan geniş bir meydan bulunmaktadır. Bu meydan yapıya yaya akışı olarak da davet sunmaktadır. Bu kadar merkezi bir yerde çevresi ve çevresindeki diğer yapılar ile kuvvetli yaya ve taşıt bağlantılarının olduğu bir konumda ve yakın çevresinde otopark, park, dolmuş, otobüs durakları yer alan yapının müze olarak kullanılması uygun görülmektedir.

Tabi bu taşıt ve yaya yoğunluğun yapı üzerinde çevresel olarak olumsuz etkileri de olacaktır.

(a) Yollar ile Olan İlişkisi

(b) Yaya İle Olan İlişkisi

(c) Cephe-Bağlantı İlişkisi

Şekil.3.88. Çifte Minareli Medresenin Yol-Yaya-Cephe İlişkileri

Tarihi yapının konumuna bağlı olarak işlev yüklenirken diğer bir etken yapının çevresinde bulunan diğer yapılarının durumudur. Yeni işlevin çevrenin tarihi dokusu ve yapı grupları ile uyumlu olması önemlidir (Turanlı, 2022) (Şekil. 3.89).

Şekil 3.89. Google Earth –Yazar Tarafından İşlenerek

Çifte Minareli Medresenin yoğun bir tarihi dokunun içerisinde gelenek ve göreneklere ait tarihi değerlerin sergilendiği bir müze olarak kullanılması bu doku içerisinde medresenin güncel işlevinin çevresi ile olan uyumu açısından önemlidir. Çifte Minareli Medrese etrafında bulunan tarihi camiler, tarihi evler, Erzurum Kalesi, Üç Kümbetler yapının tarihi dokusu ve çevresindeki bu yapı grupları arasında uyum göstermektedir. Bu yapıların bulunduğu bölgedeki insanların gelir düzeyleri ekonomik durumunun yüksek olması, ticari kullanımların yoğun olduğu bir alanda yapının müze olarak kullanılması da uygundur. Bu bağlamda geçmişten bu zamana kadar birçok farklı işlevlerle kullanılan yapının, medreseden müzeye olan dönüşümündeki değişimi yapı-çevre ilişkisi bağlamında incelendiğinde yeniden işlevlendirme yaklaşımının doğru olduğunu söylemek mümkündür. Medrese çevresindeki bu yapılaşma tarihi bir yapı ile uyum sağlayacak niteliktedir (Şekil 3.90.).

Şekil 3.90. Çifte Minareli Medrese Yakın Çevre Görselleri-Yazar Arşivinden-2024

Şekil 3.91. da görülen Çifte Minareli Medresenin plan şemasındaki işlev dönüşümünü incelediğimizde girişteki eyvan medresede kullanıcıları karşılayan giriş holü olarak işlevine devam etmektedir.

Girişin sol yanındaki oda şu an güvenlik odası olarak kullanılmaktadır.

Medresenin toplanma alanı olarak kullanılan avlu kısmı şu an yeşil alan olarak kullanılmakta revaklar ile sergi odaları arasında kalan alanlar sirkülasyon alanları olarak işlevine devam etmektedir.

Medresenin özgün işlevinde öğrenci hücreleri ise sergi odaları olarak kullanılmaktadır.

Medresenin kuzeyinde bulunan ve öğretmenevi, aşevi, kütüphane olduğu ileri sürülen odalar şu an sergi odaları olarak kullanılmaktadır.

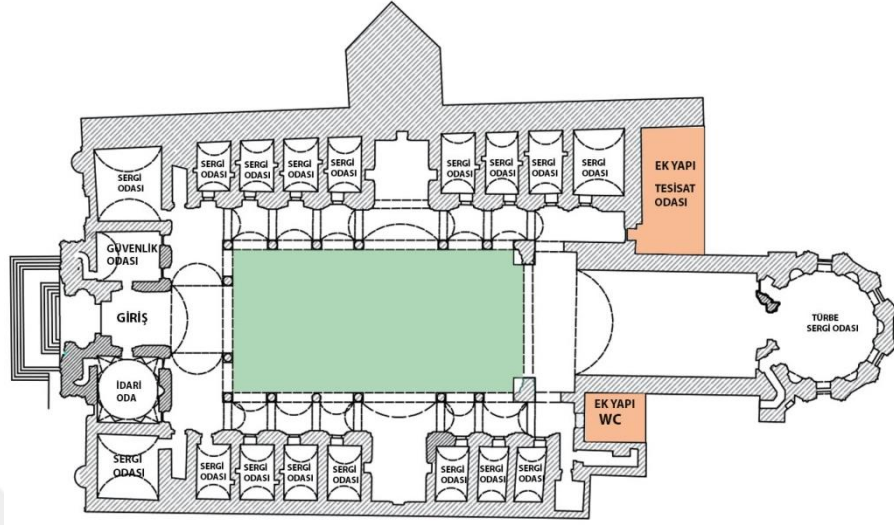
Medresenin giriş kısmının sağında kalan mescit odası mevcut halinde idari büro olarak işlevlendirilmiştir.

ÇİFTE MİNARELİ MEDRESE	
ÖZGÜN İŞLEV	GÜNCEL İŞLEV
Giriş Eyvanı	Giriş Holü
Avlu	Avlu
Eyvanlar	Sirkülasyon Alanı
Revaklar	Sirkülasyon Alanı
Öğrenci Hücreleri	Sergi Odaları
Mescit	İdari Büro
Kütüphane	Sergi odası
Aşevi	Sergi odası
Öğretmenler Odası	Sergi odası
Ek Yapı	Tesisat Odası
Ek Yapı	Wc

Şekil 3.91.Çifte Minareli Medrese Mahalleri Eski ve Yeni İşlevleri

Medresenin var olan plan şemasının yeni işlevle randıman sağlaması gerekmektedir. Eğer plan şemasına uygun bir fonksiyon yüklenmez ise işlev hareket kazanmayacaktır. Çifte Minareli Medrese tekrar eden hacimli bir plan şemasına sahiptir ve yeni bir işlev yüklenirken müze fonksiyonunda da şema tekrar eden hacimlerden oluşmaktadır. Daha önce medrese odaları olarak kullanılan alanlar şu an sergi odaları,

güvenlik odası, büro gibi işlevler için kullanılmakta ve bu alanlar hacimsel olarak eski şema gibi tekrar etmektedir (Şekil 3.92.).

Şekil 3.92. Medrese İşlev sonrası Zemin Kat Planı(Müze)-Erzurum Vakıflar Bölge Müdürlüğü-Yazar Tarafından Şematize Edilmiştir.

Şekil.3.93. Medrese İşlev sonrası Zemin Kat Görünümleri

Medresenin özgün işlevinde kullanılan alanların mekânsal ve hacimsel olarak yeni işlevdeki ihtiyaçları karşılayabilecek nitelikte olduğu gözlenmektedir. Yapı içerisinde kullanılan alanlara mekânsal ve hacimsel boyutta eski plan şemasına aykırılık getirecek herhangi bir müdahale olmamıştır. Çifte Minareli Medrese anıtsal bir yapı olduğu içinde müdahale kabul etmemektedir bu yüzden yeni işlevin karşılayamadığı plan şemasında işlev değişikliklerine bağlı olarak ek yapılar eklendiği gözlemlenmiştir. Bunlar ek wc, ek tesisat malzemeleri gibi yeni fonksiyona uyum sağlamak için yapılan eklemelerdir (Şekil 3.94.).

(a)Vildan Yegen-2024 (b) (Yalçın,2022)

Şekil 3.94. Çifte Minareli Medrese Güneybatı Cephesi Mimari Ek

Medresenin açık avlusunun olması eyvanlar arasındaki alanların çok olması bu alanlarda da zaman zaman farklı sanatsal etkinlikler yapılmasına izin vermektedir. İşlevsel kurgusu olarak avlu toplanma alanı, sirkülasyon alanı olarak devamlılık sağlamaktadır. Medresenin güneyinde bulunan türbe kısmına bir mekansal ve hacimsel bir boyutta müdahale olmamıştır. Plan şeması geçmiş işleviyle mevcut işlevde aynı amaç için kullanılmaktadır. Türbe kısmı mevcut olup alt kat cenazelik katı olarak devam etmektedir ve sergi alanı olarak kullanılmaktadır.

Medresenin üst katında ise mevcut odalar kullanılmamaktadır. Yani işlevsizdir. Üst katta sadece bir adet oda idari oda olarak kullanılmaktadır. Tekrar eden hacim şeması bu katta da devam etmektedir.

Sonuç olarak şu zamanda değerlendirmeye aldığımızda yeniden işlevlendirme ile yapı için yapılan müze dönüşümünde plan karakteristiğine sadık kalınarak, bina içerisindeki alanların ve eylemlerin birbiri ile olan ilişkilerin ve kullanıcı kriterlerine yönelik yapıda mekânsal ve hacimsel yönden boyutların sağlanmış olup ana mekanlarının kurgularına müdahalelerin olmamıştır.

İç mekan konusunda medrese aydınlatmaları odalarda kapı üstlerindeki küçük pencerelerden sağlanırken şu anki işlevin getirdiği ve günümüz teknolojisinin bu işleve uyum sağlayabilmesi adına odalarda, duvarlarda veya oda içerisindeki malzeme etrafında led ışıklar, tavanlarda ise lambalar yani yapay aydınlatma araçları kullanılmıştır.

Yapının onarım süreçlerinde özgün malzemeler dışında farklı malzemeler kullanıldığı tespit edilmiştir. Cephelerde kullanılan mozaik ve çinilerin dışında minare şerefesinin üst kısmında tuğla kullanılmıştır, pencere kısımlarında ise demir korkuluk gibi farklı malzemeler kullanılmıştır.

Medresenin giriş kısmında oluşturulan meydanda bulunan açık oturma alanları müzecilik anlayışı içerisinde gerek duyulan sosyal alanların oluşması açısından önemlidir.

Medresenin yerli ve yabancı pek çok insan tarafından ziyaret edilmesi kentin ülke ve dünya çapında tanıtılmasına sebep olmaktadır. Medresenin güncel işlevli hali medresenin aktif olarak kullanımına olanak sağlamıştır. İnsanlar tarafından ziyaret edilen medrese Erzurum kentinin önemini artırmıştır. Ayrıca ziyaretçilerin artması kent ve ülke bazında hem turizm hem ekonomik açıdan kente fayda sağlamıştır.

3.6.1.2. Yakutiye Medresesi Güncel Mimari Durum Analizi

Yakutiye Medresesi tarihi değerlere ait seramik malzeme, yazı takımı, medrese eğitimi, dokumacılık, madeni eşyalar, takı eşyaları, eski kültürlere ait kıyafetlerin ve tarihi Erzurum Evleri'ne ait yaşam biçimini gösteren maketlerin sergilendiği, medresenin tarihinin anlatıldığı müze olarak işlevlendirilmiştir. Tez çalışmasının diğer yöntemi olan mevcut durum analizi ile medresenin bu işlev dönüşümlü mevcut durumu çevresel, mekânsal ve yapısal olarak değerlendirilmiştir.

Erzurum kentinin önemli tarihi yapılarından bir tanesi olan Yakutiye Medresesi Erzurum kentinin ana merkezi konumundadır. Kentin merkezinde ve ana cadde üzerinde olması tarihi yapı için önemli bir avantajdır. Yakutiye Medresesi konum olarak kent meydanı içerisinde insanların dolaşım aksının çok fazla olduğu bir alandır. Yakutiye Medresesi'nin çevresinde bulunan hakim yollar, yapının her cepheden cadde ile kurduğu doğrudan bağlantıları, etrafındaki yaya yoğunluğu ve medresenin hangi alanlardan fark edilebildiği gösterilmiştir (Şekil 3.95.). Yakutiye Medresesi'nin kentin en önemli caddesi olan Erzurum caddesinden direk bağlantılı olması yapıya hem yaya olarak hem taşıt olarak ulaşılabilirlik açısından fayda sağlamaktadır. Medresenin kuzey cephesinden direk bağlantılı ve doğu cephesinde Mustafa Lala Paşa Cami Meydanı ile cephe olarak bağlantı kurduğu kentin önemli caddelerinde yoğun bir taşıt trafiği oluşmaktadır. Yapının güney cephesinde ana caddeden direk bağlantı alan geniş bir meydanı bulunmaktadır. Bu meydan yapıya yaya akışı olarak davet sunmaktadır. Bu kadar merkezi bir yerde çevresi ve çevresindeki diğer yapılar ile kuvvetli yaya ve taşıt bağlantılarının olduğu bir konumda ve yakın çevresinde otopark, dolmuş, otobüs durakları yer alan yapının müze olarak kullanılması uygun görülmektedir.

Tarihi yapının konumuna bağlı olarak işlev yüklenirken diğer bir etken yapının çevresinde bulunan diğer yapılarının durumudur. Yeni işlevin çevrenin tarihi dokusu ve yapı grupları ile uyumlu olması önemlidir (Şekil.3.96.).

Yakutiye Medresesini tek başına ele almamak gerekmektedir çevresi ile ele alınca Yakutiye Medresesi'nin etrafındaki binalar ve bu binaların durumu ile olan ilişkisi medresenin çevresi ile olan bağlantısını gösterir. Yakutiye Medresesi çarpık bir kentleşmenin ve tarihi yapının dokusundan uzak olan pek çok yapı arasında kalmıştır. Çevresindeki yapılara bir meydan oluşturarak bu çevrenin bütünlük oluşturmasına sebep olmuştur. Yakın çevresinde bulunan Mustafa Lala Paşa Cami, Yakutiye Belediyesi ve Erzurum Adliye Sarayı ile kent merkezinde tarihi bütünlüğü de sağlayabilmiştir. Medresenin etrafında tarihi yapıların bulunması, diğer yapılar ile arasındaki ilişkisinin güçlü olması ve ticaretin yoğun kullanımlı bir alanda konumlanmış olması yapının çevresi ile olan bağlamını artırmıştır.

Şekil 3.95. Yakutiye Medresesi Yakın Çevre Görselleri-Yazar Arşivinden-2024

Yakutiye Medresesi'nin plan şemasındaki işlev dönüşümünü incelemek gerekirse girişteki eyvan medresede kullanıcıları karşılayan giriş holü olarak işlevine devam etmektedir.

Giriş kısmının sağında ve solunda bulunan medrese odaları günümüzde idari büro ve güvenlik odası olarak diğer oda ise depo olarak kullanılmaktadır. Bu işlevlerin yapının giriş kısmındaki alanlara verilmesi yapının işlevsel kurgusu için uygundur ve kullanıcıların ihtiyaçları konusunda rahatlık sunmaktadır.

Medresenin avlu kısmı günümüzde işlevsel kurgusuna yakın bir mantıkta toplanma alanı ve sirkülasyon alanı olarak kullanılmaktadır.

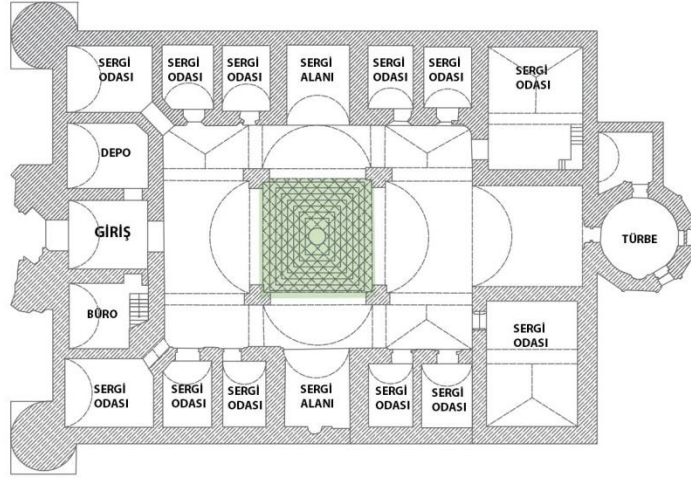
Medrese odaları şu an sergi odaları olarak işlevlendirilmiştir.

Medrese eyvanları ise giriş eyvanı ve ana eyvan sirkülasyon alanı olarak kullanılırken, yan eyvanlar sergi alanı olarak kullanılmaktadır (Şekil 3.96.).

YAKUTİYE MEDRESESİ	
ÖZGÜN İŞLEV	GÜNCEL İŞLEV
GİRİŞ	GİRİŞ
AVLU	SİRKÜLASYON ALANI
MEDRESE ODASI	GÜVENLİK
MEDRESE ODASI	İDARİ BÜRO
MEDRESE ODASI	SERGİ ODASI
MEDRESE ODASI	SEGİ ODASI
TÜRBE	TÜRBE
MEDRESE ODASI	DEPO
EYVANLAR	SERGİ ALANI
MESCİT OLARAK KULLANILAN EYVAN	SERGİ ALANI

Şekil 3.96. Yakutiye Medrese Mahalleri Eski ve Yeni İşlevleri

Yakutiye Medresesi eski işlevinde ve yeni işlevinde tekrarlayan hacim şemasına sahiptir. Medrese mahallerine yüklene yeni işlevler mekânsal boyut ve hacim açısından bir sorun oluşturmayıp yapıya müdahale gerektirmemektedir.

Şekil 3.97. Yakutiye Medresesi İşlev sonrası Zemin Kat Planı(Müze)-Erzurum Vakıflar Bölge Müdürlüğü-Yazar Tarafından Şematize Edilmiştir.

Medrese içerisindeki odaların her biri bir sergi alanı olarak düzenlenmiştir ve sergi alanının bu plan şemasında rahatça gezilebilmektedir. İşlevsel kurgusu olarak zorlanmalara sebebiyet vermemektedir sirkülasyon alanı içerisinde bütün mekanların birbirleriyle olan bağlantıları vardır. Medrese eyvanlarında ise geçmiş yaşamlara ait ev kültürü ve yaşam kültürünü gösterecek maketler sergilenmiştir. Medrese avlusunda eyvan içlerinde bu sergilerin olması rahatlıkla gözlemlenebilmesi plan şeması ile olan uyumunu göstermektedir. Medrese avlusu işlev gereği özel sergiler yapılmasına müsaade etmektedir.

Şekil.3.98. Medrese İşlev sonrası Zemin Kat Görünümleri

Sonuç olarak günümüzde geline nokta yeniden işlevlendirme ile yapılan müze dönüşümü plan karakteristiğine sadık kalınarak, bina içerisindeki alanların ve eylemlerin birbiri ile olan ilişkilerin uyumu, kullanıcı kriterlerine yönelik yapıda mekânsal ve hacimsel yönden boyutların sağlanmış olması, ana mekanlarının kurgularına müdahalelerin olmaması yapının müze kullanımlı güncel işlevi ile uyum gösterebilmesi açısından önemlidir.

İç mekan konusunda medrese aydınlatmaları şu anki işlevin getirdiği ve günümüz teknolojisinin bu işleve uyum sağlayabilmesi adına odalarda duvarlarda veya

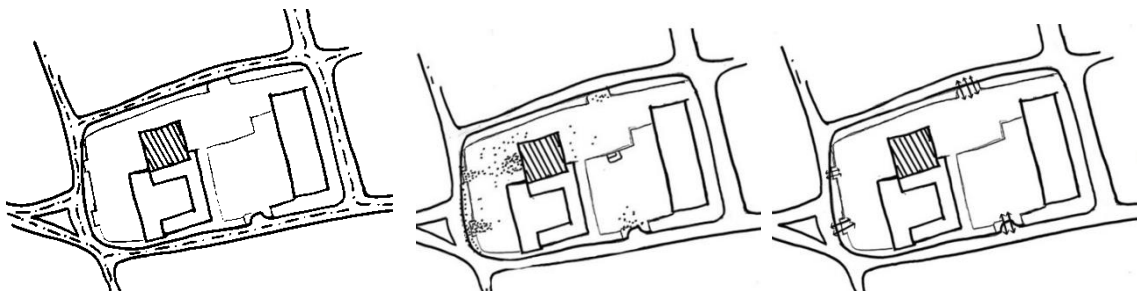
oda içerisindeki malzeme etrafında led ışıklar, tavanlarda da lambalar yani yapay aydınlatma araçları kullanılmıştır.

Sergi alanı olarak kullanılan medrese yerli ve yabancı turistler tarafından dikkat çekmektedir ve çok fazla ziyaretçi almasına sebep olmaktadır. Bu akış medresenin kente taşınabilirlik, sosyokültürel ve ekonomik yönden fayda sağlamaktadır. Güncel işlevli medrese kentin öneminin artmasına sebep olmuştur

3.6.1.3. Ahmediye Medresesi Güncel Mimari Durum Analizi

Alan çalışması içerisinde Erzurum kentinin önemli tarihi yapılarından bir tanesi olan mevcut halinde Kuran Kursu olarak kullanılan Ahmediye Medresesinin Medresenin bu işlev dönüşümlü mevcut hali çevresel, mekânsal ve yapısal olarak değerlendirilmiştir.

Ahmediye Medresesi'nin çevresinde bulunan hakim yollar, medresenin her cepheden caddeyle olan doğrudan bağlantıları, yayaların yoğunluk oranı gösterilmiştir (Şekil 3.99). Kent merkezine çok yakın bir konumda olan medresenin ara sokaklarda kalmış olması yapının farkındalığını azaltmıştır. Çevresindeki üç cepheden de taşıt tollarına bağlanan medrese yaya kullanımını açısından giriş cephe kısmında Murat Paşa Cami ile ortak kullanım alanında olan büyük bir meydan oluşturmuştur. Bu meydan yapıya yaya akışı olarak davet sunmaktadır. Yapının bu konumu yapıya hem yaya olarak hem taşıt olarak ulaşılabilirlik açısından fayda sağlamaktadır. Bu kadar merkezi bir yerde çevresi ve çevresindeki diğer yapılar ile kuvvetli yaya ve taşıt bağlantılarının olduğu bir konumda ve yakın çevresinde otopark, park, dolmuş, otobüs durakları yer alan yapının kuran kursu olarak kullanımı olarak kullanılması yapının çevresi ile bağlam kurması açısından önemlidir.

(a) Yollar ile Olan İlişkisi

(b)Yaya İle Olan İlişkisi

(c) Cephe-Bağlantı İlişkisi

Şekil.3.99.Ahmediye Medresenin Yol-Yaya-Cephe İlişkileri

Tarihi yapının konumuna bağlı olarak işlev yüklenirken diğer bir etken yapının çevresinde bulunan diğer yapılarının durumudur. Medresenin etrafındaki yapılar şekilde ifadelendirilmiştir (Şekil.3.100.).

Şekil 3.100. Google Earth –Yazar Tarafından İşlenerek

Ahmediye Medresesi Erzurum kentinin ana caddesine yakın bir konumdadır. Yapının çevresi ile arasında bir uyum söz konusudur. Tarihi olarak yanında Erzurum’un en önemli tarihi yapısı sayılacak Murat Paşa Cami, bir cephesinde tarihi evler ve tarihi hamam yer almaktadır. Konum olarak da çevresi içerisinde algılanabilirliği yüksektir. Güncel işlevi de kuran kursu olarak kullanılmakta ve caminin yanında olması bir bütünlük oluşturmaktadır.

Şekil 3.101. Ahmediye Medresesi Yakın Çevre Görselleri-VildanYegen-2024

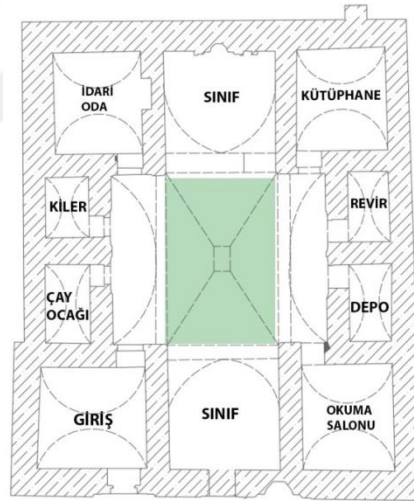
Ahmediye Medresesi’nin güncel işlevindeki mahalleri incelediğimizde eskiden eyvandan giriş yapılırken şu an o eyvandaki giriş kapatılmış olup sınıf olarak kullanılmaktadır.

Medresenin odaları ise giriş, idari oda, sınıf, kütüphane, kiler, çay ocağı gibi yeni işlevler yüklenmiştir (Şekil 3.102.) (Şekil 3.103.).

AHMEDIYE MEDRESESİ	
ÖZGÜN İŞLEV	GÜNCEL İŞLEV
GİRİŞ EYVANI	SINIF
MEDRESE ODASI	GİRİŞ
MEDRESE ODASI	SINIF
MEDRESE ODASI	İDARİ ODA
MEDRESE ODASI	KÜTÜPHANE
MEDRESE ODASI	REVİR
MEDRESE ODASI	ÇAY OCAĞI
MEDRESE ODASI	OKUMA SALONU
MEDRESE ODASI	DEPO

Şekil 3.102. Ahmediye Medrese Mahalleri Eski ve Yeni İşlevleri

Medrese plan şeması olarak tekrar eden hacimlerden oluşmaktadır güncel işlevli halinde de tekrar eden mevcut alanlar vardır. Yapının mekânsal ve hacimsel kurgusu yapının güncel işlevini karşılamaktadır yapı içerisinde herhangi bir müdahale olmamıştır.

Şekil 3.103. Ahmediye Medresesi İşlev sonrası Zemin Kat Planı (Müze)-Erzurum Vakıflar Bölge Müdürlüğü-Yazar Tarafından Şematize Edilmiştir.

Medrese iken oda olarak kullanılan alanlar derslik, idari büro kütüphane olarak kullanılmaktadır. Yeni işlevi ile fonksiyon şeması uyum göstermektedir.

Şekil.3.104. Medrese İşlev sonrası Kat Görünümleri

Sonuç olarak günümüzde gelinen noktada yeniden işlevlendirme ile yapılan kuran kursu dönüşümü plan karakteristiğine sadık kalınarak, bina içerisindeki alanların ve eylemlerin birbiri ile olan ilişkilerin uyumu, kullanıcı kriterlerine yönelik yapıda mekânsal ve hacimsel yönden boyutların sağlanmış olması, ana mekanlarının kurgularına müdahalelerin olmaması yapının kuran kursu olarak işlevlendirilen güncel işlevini karşılayabilmesi açısından önemlidir.

Medresenin giriş kısmında oluşturulan meydana bulunan açık oturma alanları yapı için gerek duyulan sosyal alanların oluşması açısından önemlidir.

İç mekan konusunda medrese aydınlatmaları şu anki işlevin getirdiği ve günümüz teknolojisinin bu işleve uyum sağlayabilmesi adına odalarda duvarlarda veya oda içerisindeki malzeme etrafında led ışıklar tavanlarda da lambalar yani yapay aydınlatma araçları kullanılmıştır.

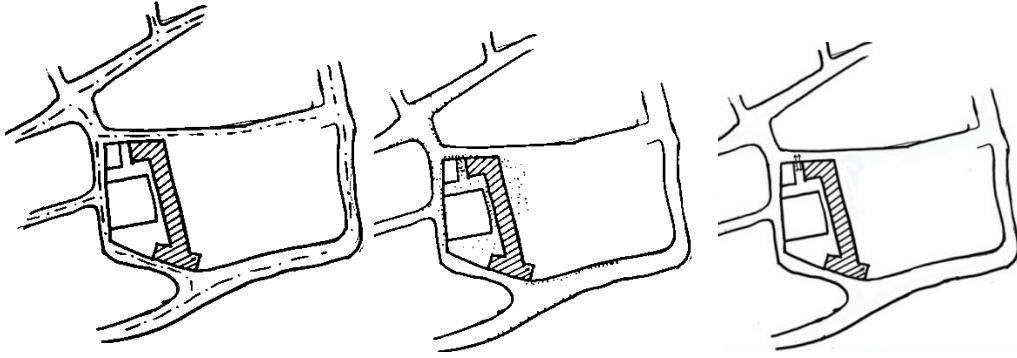
Murat Paşa Caminin yanında olması ve tarihi yapı olması sebebiyle tarihe merak duyan pek çok insan ve özellikler mesleki ilgi alanında olan mimar, restoratörler, plancılar, tarihçiler, siyasetçiler gibi meslek gruplar ve yerli yabancı turistler tarafından ziyaret edilmektedir. Bu durumda kentin tarih olarak ekonomik olarak sosyokültürel değerlerin yansıtılması olarak fayda sağlamaktadır.

3.6.1.3. Kurşunlu Medresesi Güncel Mimari Durum Analizi

Kurşunlu Medresesi kent merkezine yakın bir konumda bulunmaktadır. Kurşunlu Medresesinin Kurşunlu Medresesi içerisinde kuranı kerim odası, hafızlık, Temel İslami Bilimler, Arapça, Osmanlıca, Musiki, Lisan, İslam Sanatları, eğitimlerin yapıldığı derslikler bulunan dernek olarak işlevlendirilmiştir. Medresenin bu işlev dönüşümlü mevcut hali çevresel, mekânsal ve yapısal olarak değerlendirilmiştir.

Şekil.3.105. te görülen medresenin etrafındaki hakim yollar, medresenin tek cephesinde bulunduğu caddeyle olan doğrudan bağlantıları, yaya ile oluşan yoğunluk gösterilmiştir. Kurşunlu Medresesi etrafında taşıt yolları bulunmaktadır ancak bu yollar ana caddelere bağlantılarının uzak olduğu sokak arası yollardır. Kurşunlu Medresesi kent merkezine yakın bir konumda bulunmaktadır ancak ara mahalleler arasında kalması, Erzurum kalesinin hemen alt kısmında kalıp eğimli arazi altında konumlanması yapının algılanabilirliğini azaltmıştır. Medresenin çok yakınında bulunan otopark ve

caddelere uzak olmaması yayaların ulaşılabilirliği açısından konumunda sorun oluşturmaması yapıya avantaj sağlamaktadır. Yapının bu durumu belki müze olsaydı kullanıcıların burada ne işi var dedirtebilirdi ama öğrencilerin geldiği bir dernek bu konum ve kullanım için uygun görülmektedir.

(a) Yollar ile Olan İlişkisi

(b)Yaya İle Olan İlişkisi

(c) Cephe-Bağlantı İlişkisi

Şekil.3.105. Ahmediye Medresenin Yol-Yaya-Cephe İlişkileri

Medresenin güncel halini değerlendirirken yapının çevresi ile olan ilişkisini ele almak gerekmektedir. Medresenin etrafındaki yapıların konumları şekilde gösterilmiştir (Şekil.3.106.).

Şekil 3.106. Google Earth –Yazar Tarafından İşlenerek

Kurşunlu Medresesi'nin yakın çevresinde Erzurum Kalesi, Rüstem Paşa Kervansarayı, tarihi evler ve aynı avlu içerisinde tarihi Kurşunlu Cami bulunmaktadır. Yapının üst caddesinde Erzurum kalesi, Erzurum sanat Evleri, Ulu cami bulunmaktadır ancak yapının eğimli arazinin altında kalması bu tarihi yapılar ile arasında kopukluk

oluşturmuştur. Kurşunlu Medresesi'nin bir cephesinde bu tarihi yapılar varken diğer cephesi harabe ve metruk binalar arasında kalmıştır. Tarihi yapının çevresindeki yapılar ve yapıların durumu birbiri ile uyum göstermelidir. Kurşunlu Medresesi'nin çevresindeki bu harabe yapılaşma tarihi bir eserle uyum gösterememektedir (Şekil 3.10.).

Şekil 3.107. Kurşunlu Medresesi Yakın Çevre Görselleri-Yazar Arşivinden-2024

Kurşunlu Medresesi'nin mahallerine yüklenen yeni işlevleri incelediğimizde Medresenin cami ile ortak kullandığı giriş aynı işlev niteliğinde devam etmektedir.

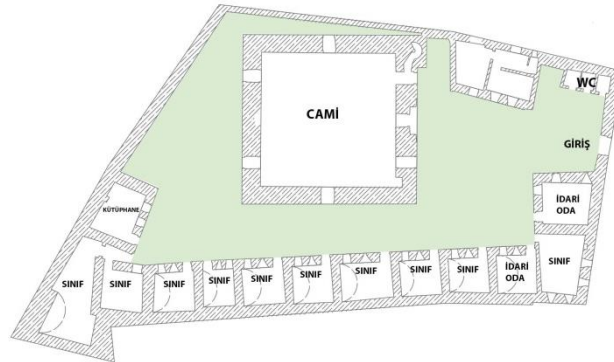
Medresenin avlusu cami ve medrese arasında sirkülasyon alanı oluşturmaktadır.

Medresenin ilk odası derneğin idari büro kısmı olarak kullanılmaktadır.

Diğer medrese odaları sınıf olarak işlevlendirilmiş olup son medrese odası ise günümüzde kütüphane olarak işlevini devam ettirmektedir (Şekil.3.108.) (Şekil.3.109.).

KURŞUNLU MEDRESESİ	
ÖZGÜN İŞLEV	YENİ İŞLEV
GİRİŞ	GİRİŞ
AVLU	SİRKÜLASYON ALANI
MEDRESE ODASI	İDARİ BÜRO
MEDRESE ODASI	SINIF
MEDRESE ODASI	KÜTÜPHANE

Şekil 3.108.Ahmediye Medrese Mahalleri Eski ve Yeni İşlevleri

Şekil 3.109. Kurşunlu Medresesi İşlev Sonrası Plan Şeması (Dernek)

Kurşunlu Medresesi'nin yeni işlevinin getirdiği fonksiyonlar medresenin eski fonksiyon düzenine benzemektedir. Medreselerde de oda oda ilim ve bilim dersleri verilirken şu anda da medrese odaları farklı amaçlı derslikler olarak kullanılmaktadır. Medresenin eski plan şemasında tekrar eden hacimler güncel işlevde de tekrar eden hacimler niteliğindedir. Medreseye yüklenen yeni işlev mekânsal ve hacimsel boyutta yapıya müdahale gerektirmemektedir. Medreseye ek bir alan gibi yapının işlev gereği eklemesi çıkarması olmamıştır. Yüklenen işlev tarihi yapıya pek fazla müdahaleler gerektirmemiştir. Yapı bünyesinde bulunan mimari elemanların bir bölümünde eski işleve durumuna göre materyal, boyut ve biçime dayalı değişiklikler ve ayrıca eklentiler saptanmamıştır.

Yapının onarım süreçlerinde özgün malzemeler dışında farklı malzemeler kullanıldığı tespit edilmiştir. Cephelerde kullanılan pencere kısımlarında ise demir korkuluk gibi farklı malzemeler kullanılmıştır. Medresenin üst örtüsünün toprak dam olduğu ve sonradan saç malzeme ile örtüldüğü görülmektedir

İç mekan konusunda medrese aydınlatmaları şu anki işlevin getirdiği ve günümüz teknolojisinin bu işleve uyum sağlayabilmesi adına odalar tavanlarda ise lambalar yani yapay aydınlatma araçları kullanılmıştır.

Kullanıcı sayısı, bina büyüklüğü, bina içerisindeki mekanların birbirleriyle olan bağlantıları, mekanlardaki malzeme seçimi ve kullanımı ile yapı uygun kullanımlardan birine sahiptir.

Medrese tarihi yapı olması sebebiyle ilgi çekip ziyaret edilmektedir. Cami ile birlikte aynı alanda olması camiye gelen ziyaretçilerin de medreseyi bilip tanımalarına imkan vermektedir. Kent merkezinde bir miras olan bu yapı kente sosyokültürel ve tarihi bakımdan fayda sağlamaktadır.

3.6.2. Mekân Dizimi Yöntemi Analizleri

Örneklem olarak belirlenen dört medrese yapısının güncel işlevli hali üzerinden mekan dizimi analizleri yapılmıştır. Erzurum'un kent merkezindeki tarihi yapıları arasında önemli bir yere sahip olan yeniden işlevlendirilen medreseler, güncel işlevli hali üzerinden mekan dizimi yönteminde kullanılan Depht Map yazılımı üzerinden analiz edilerek elde edilen verilere göre medreselerin işlevselliklerinin karşılaştırılması sağlanmıştır. Medreselerdeki kültürel verileri ve medrese içlerinde hareket eden kullanıcıların algılayabildiği medreselerdeki işlev değişimlerin birbirleriyle ve

medresenin tüm alanıyla olan ilişkisini ortaya koyan mekan dizim yöntemi ile bilgisayar ortamında analizler yapılmıştır.

3.6.2.1. Çifte Minareli Medrese Mekan Dizim Yöntemi Analizi

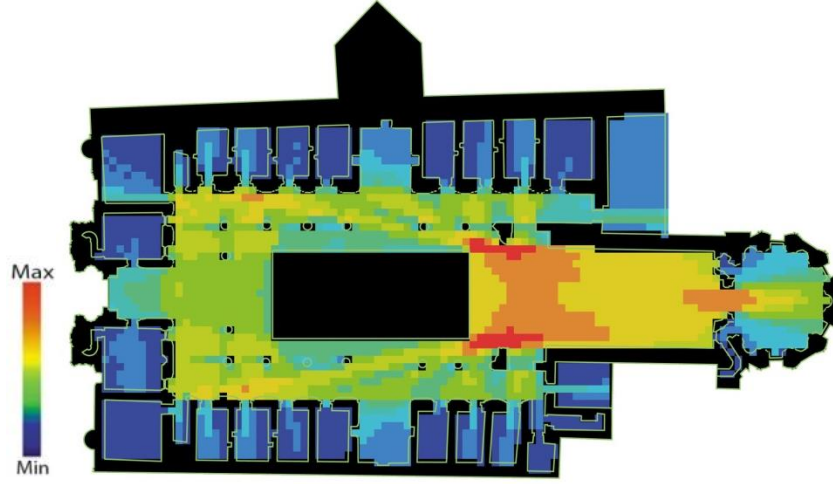
Tek girişi olan medresenin giriş kısmından güvenlik odasına, idari büroya ve medrese avlusuna geçiş bulunmaktadır. Medresenin açık avlusu ise iki adet wc, bir adet tesisat odası, on yedi adet sergi odası ve üç adet eyvana geçiş sağlamaktadır. Çifte Minareli Medresesinin güneyinde bulunan eyvandan da türbe kısmına geçiş sağlanmaktadır. Medrese iki katlı plan şemasına sahiptir. Ancak üst kat planında mahaller kullanılmadığı için mekan dizimi ile sadece zemin kat planları analiz edilmiştir.

Çifte Minareli Medrese'nin şekil.3.110. da görülen bağlantılılığın en yüksek olduğu yeri avlu ile güneyindeki eyvan arasındaki dolaşım aksıdır. Bu koridor aksında bağlantılılığın yüksek çıkma sebebi daha fazla mekan arasında bağlantı sağlamasından kaynaklıdır. Bu alan hem türbe kısmına hem de diğer mekanlara daha fazla bağlantı sağladığı için bağlantılılık değeri yüksek çıkmıştır. Odaların ve tüm hacimlerin avluya açık bir şekilde şemalandırılması, bu alanların daha fazla mekan arasında bağlantı sağlayabilmesi avlu ile odalar arasındaki koridorda bağlantılılık değerini artırmıştır ve bağlantılılık değerini düşürmüştür.

Avlunun ortasındaki yeşil alanın etrafı ve avlu içindeki kolonlar ile odalar arasında oluşan dolaşım akslarının bağlantılılık değeri orta seviyededir.

Bütün bu alanlar dışında kalan sergi odaları ise bağlantılılık değeri en küçük olan hacimlerdir. Bu odaların sadece avluyla bağlantısı vardır. Bağlantılılık tanımına göre bir mekandan diğer mekana geçerken uğranılan hacim sayısı ne kadar az ise bağlantılılık değeri de azdır. Bu tanım grafikte elde ettiğimiz analizleri doğrular niteliktedir. Medrese odalarının sadece avluya geçişi bulunmaktadır. Bu sebepten dolayı da bağlantılılık değerleri düşüktür.

Çifte Minareli Medrese'nin bağlantılılık değerleri minimum 2, ortalama değeri 366.463, maximum ise 874 olarak ölçülmüştür.

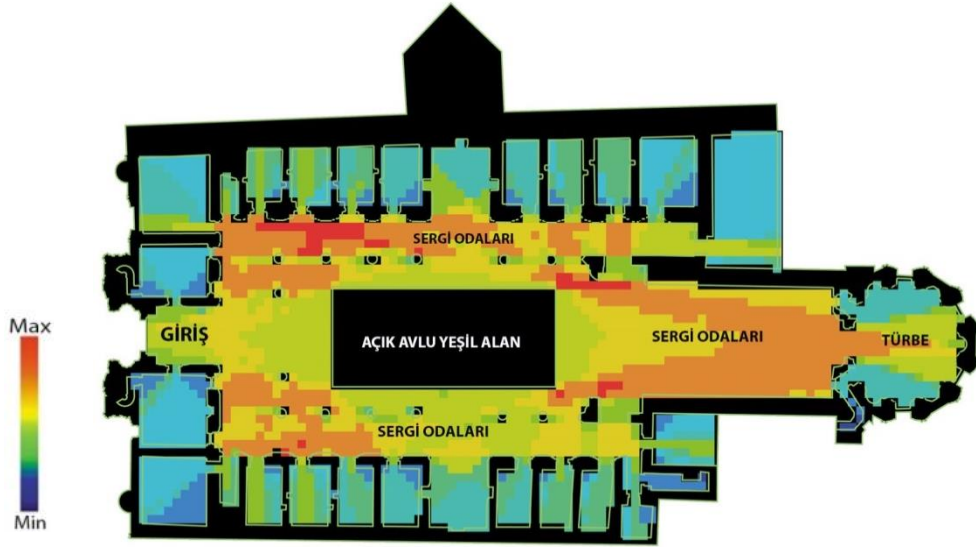
Şekil 3.110. Çifte Minareli Medrese Bağlantısallık (Connectivity) Analiz Sonucu

Çifte Minareli Medrese'nin en bütünleşmiş alanı şekil 3.111. de görüldüğü üzere sergi odalarının koridor aksları ve güneydeki eyvanla kesişim noktasındaki alanlar en fazla sayıda insanın geçebileceği alanlardır. Medrese içerisinde girişte sol tarafa doğru yapılan yönlendirme ilk bu alanlarda hareketliliğin olmasına sebep olmuştur. Medrese avlusu entegrasyon değeri yüksek sayılabilecek en bütünleşik diyebileceğimiz alanlardır.

Çifte Minareli Medrese'nin entegrasyon değeri avludan odalara doğru azalmaktadır. Çünkü entegrasyon bir alandan geçerken ne kadar müdahale hattından geçtiğimiz göstergesidir. Yani sergi odaları bütünleşme değeri en düşük seviyeye yaklaşmaktadır. Medresenin kolayca gezinip okunabilirliğinin düşük olduğu alanlar sergi odalarıdır.

Bu analizde, adım derinliği analiz sonucunda adım derinliği en yüksek olan hacimlerin bütünleşme değerinin de minimum seviyede olduğunu görmekteyiz.

Çifte Minareli Medrese'nin entegrasyon değeri ise minimum 1.83761, ortalama değeri 7.40355, maksimum değeri ise 10.7725 olarak ölçülmüştür.

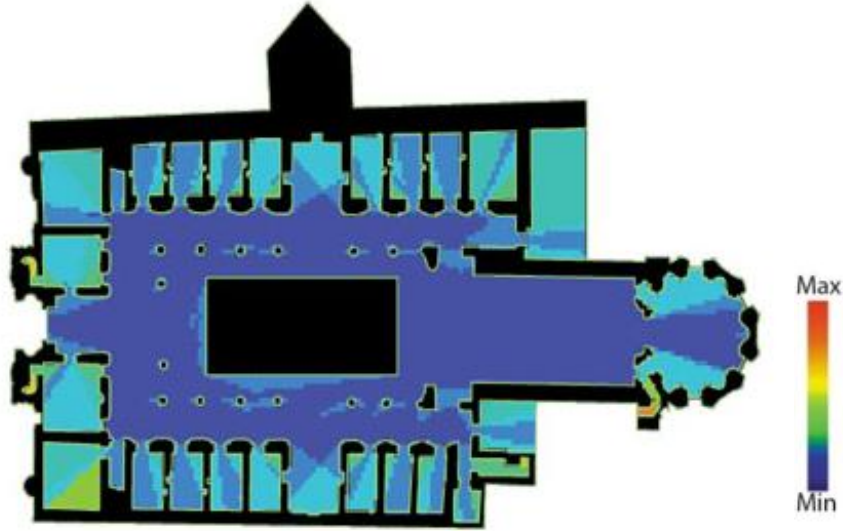

Şekil 3.111. Çifte Minareli Medrese Bütünleşme (Visibility Integration) Analizi

Yapılan analizde görüldüğü gibi; koyu mavi ile renklenmiş yerlerde derinlik değeri düşüktür yani erişilebilirlikleri ve işlevselliği daha yüksektir. Medrese içinde en kolay erişilebilen ve ilk erişilmek istenen mekanlar girişin sol tarafındaki odalardır. Buna medrese girişinde yapılan sergi yönü yönlendirmesi etkili olmuştur. Sarı ve kırmızı olarak renklenmiş alanlarda derinlik değeri yüksektir.

Şekil 3.112 de görülen bu analize göre; türbenin yanında bulunan ve yukarı kata çıkışı sağlayan merdiven kısımları ve medresenin giriş kısmının sol tarafında bulunan sergi odasına erişebilmek için yukarı çıkışı sağlayan merdiven kısmında geçmek gerekmektedir buda alanların erişilebilirliğini ve işlevselliğini azaltmıştır. Bu mekanların derinlik değerleri yüksektir yani insanların daha mahrem olarak kullandığı alanlar olarak nitelenebilir.

Çifte Minareli Medrese'nin Ortalama derinlik değeri minimum 1.82475, ortalama değeri 2.35574, maksimum derinlik değeri ise 5.4638 olarak ölçülmüştür.

Şekil 3.112. Çifte Minareli Medrese Ortalama Derinlik Analizi

3.6.2.2. Yakutiye Medresesi Mekan Dizim Yöntemi Analizi

Tek girişi olan medresede giriş kısmında idari büroya, depoya ve avluya bağlanmaktadır. Avlu ise on iki tane sergi odasına ve üç tane eyvana bağlanmaktadır. Batı cephesindeki eyvandan türbeye geçiş yapılmaktadır.

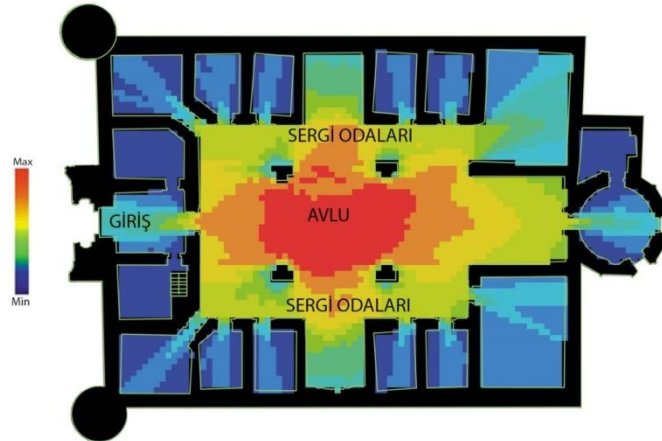
Mekan dizim yöntemi kullanılarak incelenen medreses, ilk olarak bağlantılılık verileri incelenmiştir. Renk skalası olarak kırmızıdan lacivert rengine kadar olan değerler, sıralama olarak en yüksek değerden düşük değere doğru diye belirlenir.

Mekan dizim yönteminden elde edilen analizlerine göre; bağlantılılık değeri en yüksek mekanlar avludur. Şekil 3.113. de görülen bağlantılılık analizine göre sistemin içindeki mekânların direk bağlantılı olduğu diğer mekânların sayısını ne fazla ise bağlantılılık değeri yüksektir. Medrese içerisinde avlu diğer tüm alanlara geçiş sağlayıp bağlantı kurabildiği için analizde de görüldüğü üzere bağlantılılık değeri en yüksek yerdir. Bu sonuç avlu kısmının medresenin diğer mahalleri ile arasındaki ilişkinin çok güçlü olduğunun göstergesidir. İşlevsellik açısından en erişilebilir yer avludur.

Bağlantılılık değerinin yüksek olduğu diğer alanlar ise odalar ile avlunun etrafındaki kolonlar arasında oluşan dolaşım aksları ve türbe kısmına geçiş yapılan eyvan ise orta değer bağlantıya sahip yerlerdir.

Medrese sergi odalarının diğer mekanlar ile bağlantısının az olması bu alanlarda düşük değerlerin çıkmasına sebep olmuştur. Bu durum hareketliliğin ve işlevsellik açısından erişilebilirliğin zayıf alanlar olduğunun göstergesidir.

Yakutiye Medresesi'nin bağlantılılık değeri en düşük 31, ortalama 945.831 en yüksek değeri ise 2082 olarak ölçülmüştür.

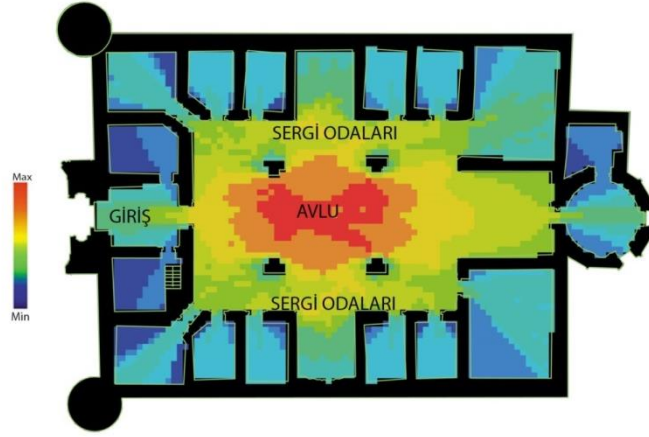

Şekil 3.113. Yakutiye Medresesi Bağlantısallık (Connectivity) Analiz Sonucu

Mekan dizim yöntemine göre yapılan analiz değerlendirmeleri sonucunda entegrasyon değerinin düşük olması demek alanın en bütünleşik olması demektir. Yakutiye Medresesi tek bir girişe sahiptir. Avlu ile girişin bağlantısının yakın olması sonucu plan şemasının ortasında bulunan avlu bütünleşik alan olarak ifade edilmektedir. Medresenin en bütünleşik alanı şekil 3.10 da görüldüğü üzere erişilebilirliğin ve hareketliliğin en yüksek olduğu alan olan avlu kısmıdır. Entegrasyon değerinin yüksek olması bu alanda sosyalliği artırıp işlevselliğe değer katmaktadır.

Entegrasyon değerinin en düşük olduğu mekanlar ise giriş kısmındaki odalardır. İdari oda olarak kullanılan mekanlar kullanıcılara çok da açık olmayan sadece personelin giriş çıkış yapabildiği mekanlar olduğu için görünürlük analizinin entegrasyon verileri de bu alanın işlevselliğini destekler niteliktedir. Bu sebeplerden dolayı bütünleşme değeri en küçük olan odalarda bu alanlardır. Diğer sergi odaları da avlu ile olan hacimsel olarak bağlantısı sebebiyle idari odalara göre entegrasyon verilerinin biraz daha yüksek olduğu işlevinin de bu değerler düzeyinde olduğu alanlardır (Şekil 3.114.).

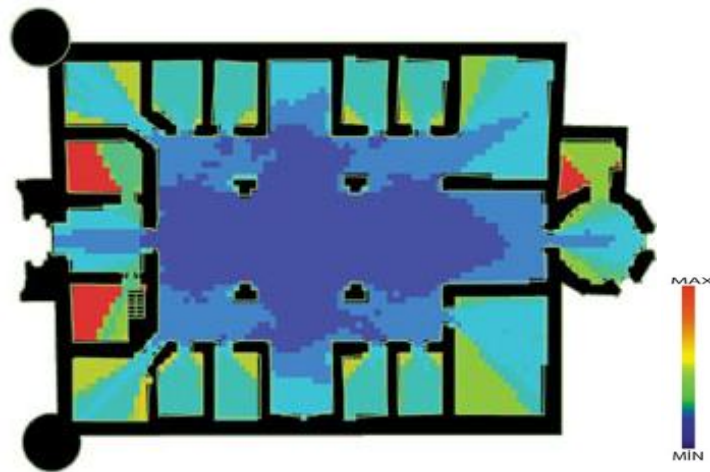
Yakutiye Medresesi'nin entegrasyon değeri en düşük 3.533054, ortalama değeri 10.4735, en yüksek değeri ise 18.1781 olarak ölçülmüştür.

Şekil 3.114. Yakutiye Medresesi Bütünleşme (Visibility Integration) Analizi

Bu analizde de görüldüğü gibi depo ve idari bölüm daha gizli daha özel alanlar olup herkesin erişebileceği alanlar değildir. Derinlik değeri en yüksek olan bölümdür. Derinlik değerinin yüksek olduğu diğer yerler ise kolonlara yakın odaların köşeleridir. Bu mekanların derinlik değerlerinin yüksek olma sebebi mekana ulaşmaya çalışırken daha fazla alandan geçip yön değiştirmek zorunda olmamızdır. Derinlik değerinin yüksek olup erişilebilirliğin az olduğu bu alanlar mekanların işlevselliğini de düşürmektedir. Derinlik değeri en düşük olan yani erişilebilirliği ve işlevi en yüksek olan alanlar ise avlu ve eyvanlardır. Odalar ise orta derinliğe sahip olup işlevleri de erişilebilirlikleri de diğer mekanlara göre ortalama değerdedir (Şekil 3.115.).

Yakutiye Medresesi'nin derinlik değeri en küçük 1.51552 ortalama 2.03492, en yüksek ise 3.6543 olarak ölçülmüştür.

Şekil 3.115. Yakutiye Medresesi Ortalama Derinlik (Mean Depth) Analizi

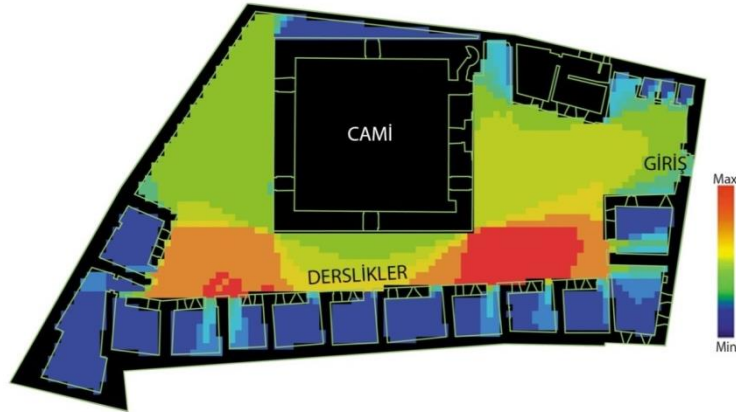
3.8.2.3. Kurşunlu Medresesi Mekan Dizim Yöntemi Analizi

Tek giriş bulunan medresede giriş avluya bağlanmaktadır. Avlu birimi ise iki tane idari büroya, bir tane kütüphaneye, on adet sınıfa bağlanmıştır.

Mekan dizim yönteminden elde edilen analizlere göre; bağlantılılık değeri en yüksek mekanlar avlunun girişe en yakın olan kısmıdır ve avlunun derslikleri ile cami arasında oluşan koridor aksıdır. Bu avlunun giriş ve dersliklerle olan bağlantısının güçlü olduğunu gösterir.

Avlu kısmı daha fazla sayıda mekanla bağlantı kurabildiği için bağlantılılık değeri yüksektir. Mekanlar arası bağlantılığın az olduğu derslikler ve idari odalar ise bağlantılılık değerlerinin düşük olup fonksiyonel açıdan da erişilebilirliğinin zayıf olduğunu gösterir (Şekil 3.116.).

Kurşunlu Medresesi'nin bağlantılılık değeri en düşük 6, ortalama değeri 591.447, en yüksek değeri ise 1256 olarak ölçülmüştür.

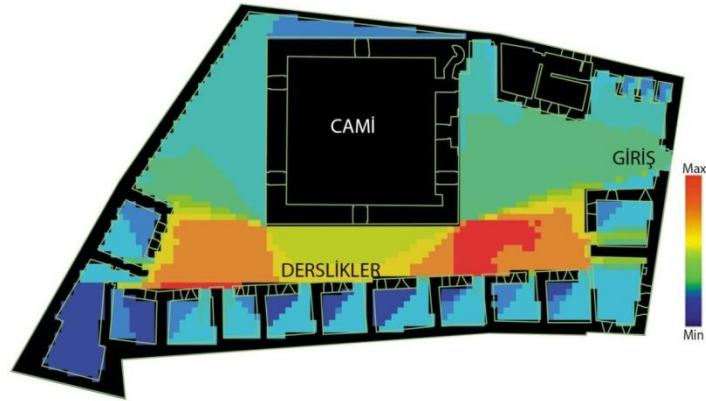

Şekil 3.116. Kurşunlu Medresesi Bağlantısallık (Connectivity) Analiz Sonucu

Mekan dizim yöntemine göre yapılan analiz değerlendirmeleri sonucunda Kurşunlu Medresesinin en bütünleşik alanı yapılan analizde görüldüğü üzere Medresesinin en bütünleşik alanı, yapılan analizde görüldüğü üzere dersliklerin önündeki açık avludur. Dersliklerin mekansal olarak avluya direk açılması avludaki entegrasyon değerinin artmasına sebep olmuştur.

Entegrasyonun en düşük görüldüğü alan, girişten en uzakta olan dersliktir. Bu durum, mahallin erişilebilirliğinin diğer mekanlara göre daha düşük olduğunu gösterir (Şekil 3.117.).

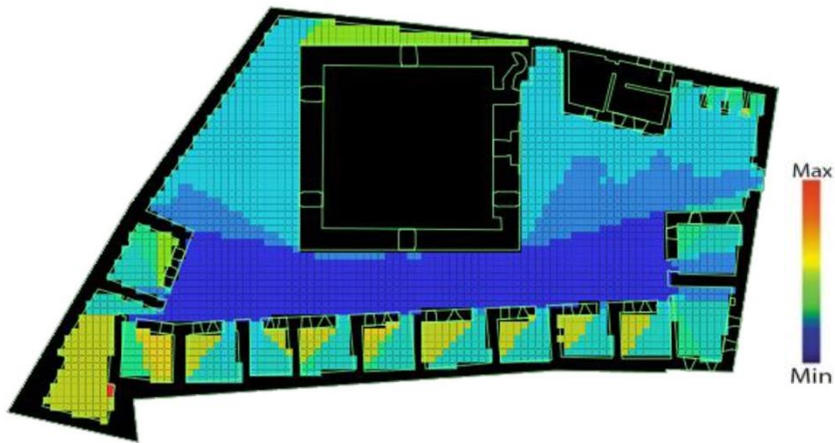
Kurşunlu Medresesi'nin entegrasyon değeri en düşük 2.60905, ortalama değeri 7.8579, en yüksek değeri ise 14.5206 olarak ölçülmüştür.

Şekil 3.117. Kurşunlu Medresesi Bütünleşme (Visibility Integration) Analizi

Bu analizde de derinlik değerinin en yüksek olduğu alanlar mevcut değildir. En sondaki derslik içerisinde küçük bir alan derinlik değerinin en yüksekte olduğu bir dersliktir ve bazı dersliklerin köşe uçları derinlik değerleri yüksek çıkmıştır. Çünkü bu alanlara ulaşmaya çalışırken daha fazla yön değiştirmemiz gerekmektedir buda bu alanlarda derinlik değerlerini artırmıştır. Bu alanlara erişilebilirlik düşük bu alanları işlevselliği daha azdır. Analizdeki değerlere göre derslikler ile cami arasında kalan koridor aksı en düşük derinlik değerine sahiptir ve en erişilebilir alandır (Şekil 3.118.).

Kurşunlu Medresesi'nin derinlik değeri en düşük 1,60172 ortalama değeri 2.29103, en yüksek değeri ise 4,34888 olarak ölçülmüştür.

Şekil 3.118. Kurşunlu Medresesi Ortalama Derinlik Analizi

3.8.2.4. Ahmediye Medresesi Mekan Dizim Yöntemi Analizi

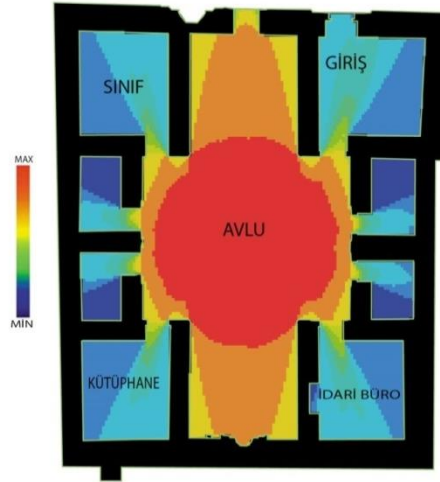
Medrese tek girişe sahip olup avlu ile bağlantılıdır. Avlu ise revir, depo, çay ocağı, kiler, okuma salonu, kütüphane sınıf ve eyvanlara bağlanmıştır.

Mekan dizim yönteminden elde ettiğimiz analiz verilerine göre bağlantılılık değeri en yüksek mekanlar avludur. Bu sonuç avlu kısmının medresenin diğer mahalleri ile arasındaki ilişkisinin çok güçlü olduğunun göstergesidir. Bütün mahallerin mekansal olarak açıldığı ve toplanma alanı olarak hareketliliğin en fazla olduğu yer analizimizde de görüldüğü gibi orta alan olan avlu kısmıdır. İşlevsel açıdan en erişilebilir yer avludur.

Medresenin daha sonra bağlantılılık değeri yüksek olan alanı eyvanlardır. Avludan sonra daha fazla mekana bağlantı kurabilip geçiş sağlayabilme özelliği olan mekanlar eyvanlardır. İşlev olarak avludan sonra en işlevli yer eyvanlardır.

Bağlantılılık değerlerinin orta değerlerde olduğu yerler ise sınıf, kütüphane, idari bürolardır. Bu değerlerin en düşük olduğu çay ocağı revir, depo gibi mahallerin başka mahaller arasında bağlantısı yani geçiş sayısı az olduğu için hareket alanının en az olduğu yerlerdir ve bu yüzden işlevsellikleri azdır. Grafiğimiz de bu bilgileri doğrular niteliktedir (Şekil 3.119.).

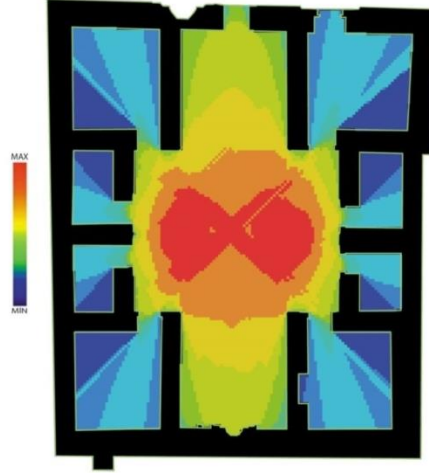
Ahmediye Medresesi'nin bağlantılılık değeri en düşük 79, ortalama değeri 1358.7, en yüksek değeri ise 2327 olarak ölçülmüştür.

Şekil 3.119. Ahmediye Medresesi Bağlantısallık Analiz Sonucu

Şekil 3.120. de görülen Ahmediye Medresesi'nin en bütünleşik alanı, analizde görüldüğü üzere avlu kısmıdır. Daha sonra ise eyvan kısımlarıdır. Entegrasyon değerinin en düşük olduğu mekanlar ise giriş kısmındaki revir depolardır. Bu sebeplerden dolayı bütünleşme değeri en küçük olan odalarda bu alanlardır.

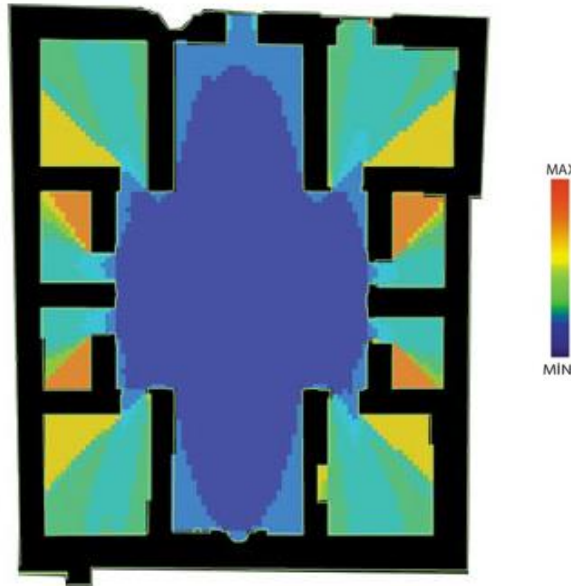
Ahmediye Medresesi'nin entegrasyon değeri en düşük 5.32343, ortalama değeri 14.3586, en yüksek değeri ise 23.8704 olarak ölçülmüştür.

Şekil 3.120. Ahmediye Medresesi Bütünleşme (Visibility Integration) Analizi

Bu analizde de derinlik değerinin en yüksek olduğu alanlar mevcut değildir. Medresenin sağ ve solundaki ikişer odalarda turuncu ile renklenmiş küçük alanlar derinlik değerinin en yüksek olduğu bir alandır. Bu alanların işlevselliği daha azdır. Analizdeki değerlere göre mekanların çoğu ve avlu orta derinliğe yakın şekilde analiz edilmiştir (Şekil 3.121.).

Ahmediye Medresesi'nin derinlik değeri en düşük 1,39123 ortalama değeri 1.78577 en yüksek değeri ise 2,93932 olarak ölçülmüştür.

Şekil 3.121. Ahmediye Medresesi Ortalama Derinlik Analizi

4. GENEL DEĞERLENDİRME

Bu bölümde iki farklı yöntemle yapılan analizlerin ayrı ayrı genel değerlendirmeleri yapılmıştır.

Güncel Mimari Durum Analiz Değerlendirmeleri

Medrese yapı örneklerinden birçoğu Erzurum'da görülmektedir. Bunlardan günümüze kadar gelen dört medrese konumuz olmuştur. Bular Çifte Minareli Medrese, Yakutiye Medresesi, Ahmediye Medresesi ve Kurşunlu Medresesidir. Çifte Minareli Medrese ve Yakutiye Medresesi müze olarak, Ahmediye Medresesi kura kursu olarak Kurşunlu Medresesi ise dernek olarak faaliyet göstermektedir.

İşlevini yitirmiş ve yeniden işlevlendirilen bu medreseler günümüz şartlarına göre yeniden bir işlev yüklenmeleri sebebiyle bazı müdahalelere sebebiyet vermektedir. Bu müdahaleleri plan şemasına, strüktür sistemlerine, cephe ve yakın çevrelerine yapılan müdahaleler olarak gruplandırabiliriz.

Konumuz içerisinde bulunan medreselerin yüklendikleri yeni işlevleri sonrası plan şemalarına müdahalelerinin pek fazla olduğu söylenemez. Tüm medreselerde plan şemasının ana kurgusu korunmuştur. Müze olarak işlevlendirilen Çifte Minareli Medrese yen işlevin gerektirdiği tesisat odası ve wc gibi alanları karşılayabilmek adına ek yapılar yapılmıştır. Bu ekler yapılırken yapıya minimum müdahale olacak şekilde yapılmaya çalışılmıştır. Medrese yapılarının strüktürel sisteminde müdahaleler olmamıştır. Cephe ve malzeme kısmında yapıya sadık kalınmaya çalışılsa da medrese cephelerindeki malzemelerde farklılıklar görülmektedir. Tesisat sistemindeki gereklilikler karşılayabilmek adına elektrik, yangın güvenliği, temiz su, yağmur suyu, güvenlik sistemleri için oluşturulan duvar yüzeylerindeki tesisatlar plan şemasına müdahale gerektirmese de medreselerde görsel bozukluklara yol açmıştır.

Cephe düzeninde Çifte Minareli Medreseni ek yapıları yapının cephe karakterini bozar niteliktedir. Onun dışında Çifte Minareli Medrese ve Yakutiye Medresesinde cephe düzenine müdahale olmamıştır. Ahmediye Medresesine cepheye asılan ve yapının malzemesine aykırı tabelalar, cephe hattı boyunca ilerleyen doğalgaz borusu ve panosu ve Kurşunlu Medresesinde cephe asılan tabelalar yapının karakteristiğini etkileyen müdahalelerdir.

Medreselerin yakın çevresine yapılan müdahaleleri değerlendirirsek medreselerin mevcut durumları ile yer aldıkları çevre arasında bir bütünlük oluşturmaları sağlanmıştır. Çifte Minareli medrese etrafı yoğun bir şekilde tarihi yapı

içerdiği için yapı çevresi ile bütünlük içerisinde kalabilmiştir. Yakutiye medresesi etrafı zamanla yeni binalar inşa edilmiştir. Çok yakın çevresinde kütleli olarak Yakutiye Medresesini ezecek yapılar olmasa da çevresinde ezici yüksek yapıların olması yapının kütleli etkisini azaltmıştır. Ancak büyük bir meydan içerisinde olması kütleli bu yapılar arasında sıkışmasını engellemiştir.

Ahmediye Medresesi de zamanla yapılaşmanın içerisinde kalmıştır ancak kütleli ezici bir yapılaşma görülmemektedir. Kurşunlu Medresesi tarihi bir çevre içerisinde eğimli arazi altında kalması kopukluğa sebep olmuştur. Etrafındaki yapılar zamanla harabeleşip metruk bina haline gelmiştir. Bu da tarihi yapının çevresi içerisinde uyumsuzluğa sebep olmuştur.

Erzurum Kent merkezindeki yeniden işlevlendirilen bu medreselere yapılan müdahaleler aşağıdaki gösterilmiştir (Şekil.4.1.).

MEDRESELER					
MÜDAHALALER		ÇİFTE MİNARELİ MEDRESE	YAKUTİYE MEDRESESİ	AHMEDİYE MEDRESESİ	KURŞUNLU MEDRESESİ
	ESKİ İŞLEV	Medrese	Medrese	Medrese	Medrese
	YENİ İŞLEV	Müze	Müze	Kuran kursu	Dernek
	PLAN	Yapının Plan Şemasına fazla müdahale olmamıştır. Yapının ana kurgusu korunmuştur. Yapıya wc ve tesisat sistemi için ek yapı eklenmiştir.	Yapının Plan Şemasına fazla müdahale olmamıştır. Yapının ana kurgusu korunmuştur.	Yapının Plan Şemasına fazla müdahale olmamıştır. Yapının ana kurgusu korunmuştur.	Yapının Plan Şemasına fazla müdahale olmamıştır. Yapının ana kurgusu korunmuştur.
	STRÜKTÜR	Yapı Strüktürüne müdahale olmamıştır.	Yapı Strüktürüne müdahale olmamıştır.	Yapı Strüktürüne müdahale olmamıştır.	Yapı Strüktürüne müdahale olmamıştır.
	TEKNİK GEREKSİNİM	Elektrik, havalandırma, yangın güvenliği sistemleri yapıya eklenmiştir.	Elektrik, yangın güvenliği sistemleri yapıya eklenmiştir.	Elektrik, ısınma, yangın güvenliği sistemleri yapıya eklenmiştir.	Elektrik, yangın güvenliği sistemleri yapıya eklenmiştir.
	CEPHE	Ek yapılar cephe görünümünü bozmaktadır.	Cepheye olumsuz müdahaleler yoktur.	Cepheye eklenen tabela cepheyi bozmaktadır.	Cepheye eklenen tabela cepheyi bozmaktadır.
	ÇEVRE	Yapının Çevresinde tarihi binalar mevcuttur.	Yapının çevresinde yapılaşmalar mevcuttur.	Yapının çevresinde yapılaşmalar mevcuttur.	Yapının çevresinde yapılaşmalar mevcuttur.

(Şekil.4.1).Medreselere Yapılan Müdahaleler

Erzurum kent merkezinde ele alınan medreselerin mimari plan şemaları ve görselleri üzerinden yaptığımız mevcut durum analizinde yapıların konumu ve çevresi

ile olan ilişkisi, yapısal olarak ve işlevsel kurgusu olarak analiz değerlendirmeleri yapılmıştır.

Tarihi yapılara yeni işlevler yüklenirken bazı değerler ele alınmalı ve yapıya en uygun olan işlev belirlenmelidir. Bu değerlendirmelerin sadece tek bir unsura göre olması yanıltabilir ve yapının tekrar işlev kaybetmesine sebep olabilir. Mevcutta bulunan bir yapının yeniden işlevlendirilmesinin en zor yanı, yapının önceden sahip olduğu bir işlevinin bulunması, bu işleve uygun bir hacme sahip olması ve bu işleve uygun bir alan içerisinde konumlandırılmış olmasıdır. Mekan ve hacim etkenlerinin yanı sıra mevcut yapının bulunduğu alanın sosyal ve ekonomik koşulları, bölgedeki kullanıcıların ihtiyaç ve gerekliliklerine göre yeni bir işlev seçilmelidir (Turanlı, 2022).

Yapı iç ve dış mekan kompozisyonu ile genel yerleşim düzeni ile bağlam içerisinde kalıp bölgenin ihtiyaçlarını karşılayabilecek düzeyde kullanılmalıdır.

Çifte Minareli Medrese etrafındaki yapılaşma çok tarihi yapı içermesinden dolayı fazla olmamıştır. Ancak Yakutiye, Ahmediye ve Kurşunlu Medresesi buldukları çevre içerisindeki yapılaşmada kontrol sağlayamamıştır. Yapıların yakın çevrelerinde ezici yükseklikte yapıların kütlelerinin etkisini azaltacak yapılaşma mevcut olmasa da pek çok yeni bina yapılmıştır ve tarihi yapı ile bütünlük oluşturabilecek kimliğe sahip değildir.

Bu yapıları çevresi ile bütün düşünmemiz gerekmektedir ve bu yapıların etrafında yapılacak düzenlemeler yapıların çevresi ile olan bağı güçlendirecektir. Çifte Minareli Medrese ve Yakutiye Medresesi etrafında olan yay ve taşıt trafiği yapının çevresi ile olan etkisini güçlendirmektedir. Yine Çifte Minareli, Yakutiye ve Ahmediye Medresesi'nin caddeler ve yapılaşmalar arasında büyük bir meydan oluşturması ve bu meydana gerekli bahçe ve oturma düzenlerinin oluşmuş olması yapının çevresi ile olan bağı artırmıştır. Kurşunlu Medresesinde durum biraz farklıdır. Yapının yol kotu altında kalması caddelere yakın mesafede olsa da yapının çevresi ile olan bağı azaltmıştır.

Yeniden işlevlendirilen yapılarda en önemli koşul yapının yeni verilecek işlevi taşıyabilir olması plan şeması ile mekansal hacimlere sadık kalabilmektir (Altınoluk, 1998). Yeniden işlevlendirilen yapılar yapı içerisindeki mekan, eylem ve kullanıcı ilişkilerinin sağlanmış olması gerekmektedir. Bu bağlamda Çifte Minareli Medrese, Yakutiye Medresesi, Ahmediye Medresesi ve Kurşunlu Medresesi yükledikleri yeni işlev şeması ile yapıdaki mekansal ve hacimsel boyutları karşılayabilmektedir. Çifte

Minareli Medrese plan şemasında bazı alanlar için ek yapı yapılmıştır ama diğer tüm alanlar mekansal ve hacimsel açıdan müdahale gerektirmeden yeterli olmuştur.

Yapıların işlevsel kurgusunda yeni yüklendikleri işlevde sirkülasyonda zorlanmalar olmamalıdır. Bu dört medresede bu açıdan özgün ve yeni işlev arasındaki değişimde bir zorluk görülmemektedir.

Bütün bu veriler ışığında Erzurum'daki kent merkezinde yeniden işlevlendirilen medreselerin yüklendikleri işlevlerinin iki farklı analiz yöntemi ile yapılan değerlendirmeleri karşılaştırmalı olarak incelenmiştir.

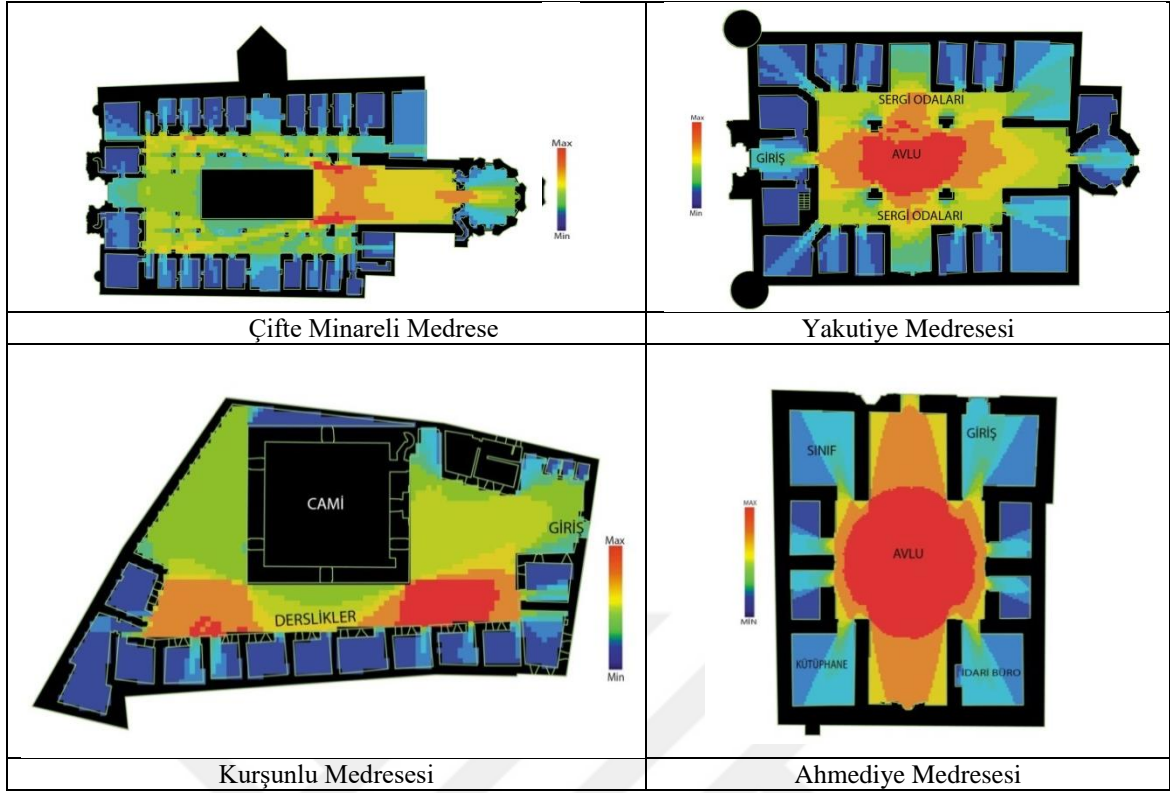
Mekan Dizimi Analiz Değerlendirmeleri

Erzurum kent merkezinde seçilen medreselerin mekan dizim yöntemi ile elde edilen analizler sonucunda medreselerin işlevsellikleri test edilmiştir.

Şekil 4.2. de görülen connectivity (bağlantılılık) analizlerinde en yüksek connectivity değeri avluda ölçülmüştür. 4 medresenin de bağlantılılık analizlerinde avlu en yüksek değerdeki alan olmuştur. Girişlerin farklı yerlerde bulunması bağlantılılık değerlerini etkilemiştir.

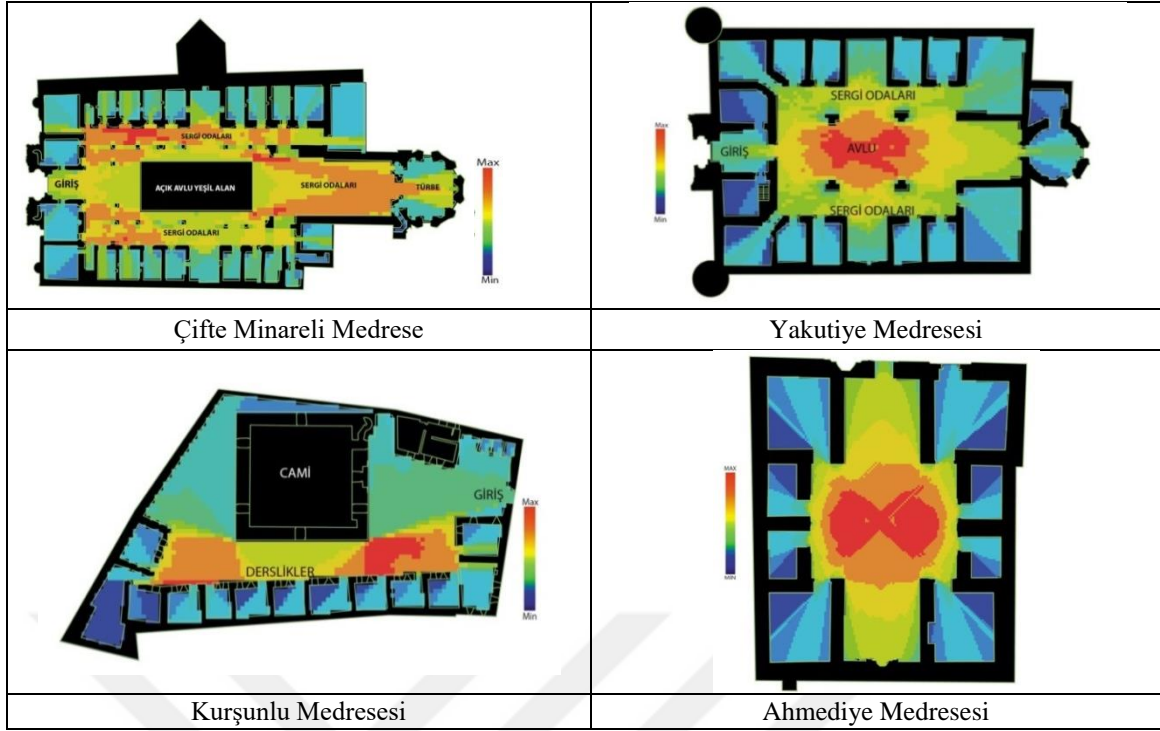
Oda mahalleri tüm medreselerde de bağlantılılık değerinin en düşük olduğu alanlar olarak analiz şemasına yansımıştır. Medreselerin analizine göre ölçülen connectivity değeri yüksek çıkan mekânlar derinlik değeriyle ters orantılı çıkan avlulardır. Tüm medreselerde erişilebilirliğin ve işlevselliğin en fazla olduğu alan avlu kısımlarıdır. Yapılan analizlerde connectivity değeri en düşük çıkan odalar erişilebilirliğin ve işlevselliğin diğer mekanlara göre en az olduğu yerlerdir.

Plan şemalarının farklı olması bu değerlerin değişimlerini etkilemiştir çünkü plan şemasına göre mekanlara yakınlığımız, uzaklığımız mekanlar arası bağlantı bu analiz verilerinin yöntem ölçümleridir. Plan şemaları ne kadar karmaşık bir hale gelirse bağlantılılık değeri de o kadar çeşitlenir.

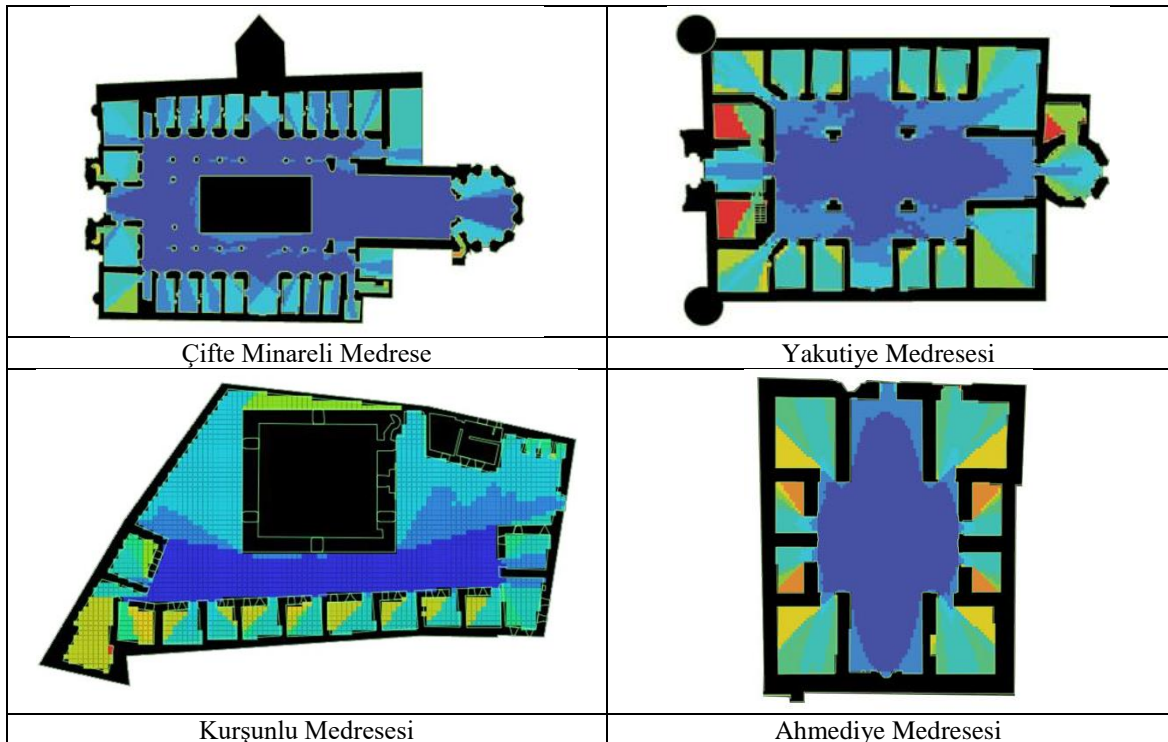
Şekil.4.2.Erzurum Kent Merkezindeki Medreselerin Bağlantılılık Analizleri

Medreselerin entegrasyon analizi sonucunda, medrese girişlerinin ve medrese bölümlerinin benzer özellik göstermesi sebebiyle elde edilen değerler çok farklılık göstermemektedir. Entegrasyon değeri en yüksek bölümler tüm medreselerde avlu ve çevresi olmuştur. Entegrasyon değeri düşük bölümler ise tüm medreselerde odalar olmuştur (Şekil 4.3.).

Şekil.4.3.Erzurum Kent Merkezindeki Medreselerin Entegrasyon Analizleri

Medreselerin yapılan analizlerinde derinliğin en az olduğu alanın avlu olduğu grafiklerde görülmüştür. Yani ulaşılabilirliği en uygun alanlar avlulardır. Bu yüzden işlevselliği en yüksek yerler medresenin avluları olmuştur. Yakutiye ve Ahmediye Medresesi plan şeması olarak biraz benzerlik gösterdiğinden derinlik sıralaması eş değer ölçülerdedir (Şekil. 4.4.).

Şekil.4.4. Erzurum Kent Merkezindeki Medreselerin Derinlik Analizleri

Kısacası; Mekan dizimi yöntemi kullanılarak yapılan analizlerden elde edilen verilere göre; Entegrasyon değeri tüm medreselerin avlusunda en yüksektir. Bunun nedeni görüntü merkezindeki mekansal farklılıktır. Bütünleşme değeri en düşük olan mekânlar tüm medreselerin mahremiyetin ön planda olduğu, bireysel ibadetlerin yapıldığı, daha fazla bireysel davranışın mümkün olduğu alanlardır. Planın şekli bu sonucu etkilemez.

Bağlantılılık analizinde entegrasyon analizinde doğru orantısal olarak en yüksek değere sahip mekan avludur. En alçak yerler ise kişisel ibadetlerin yapıldığı ve daha kişisel davranışların sergilenebildiği yerlerdir. Plan şekli farklılık gösterse de bu alanlar işlevsel olarak birbirine daha az bağlı bölümlerdir.

Derinlik analizlerinde ise; plan şemasının farklılıklarına göre değerler değişmektedir. Çünkü ne kadar derinlik artarsa ulaşılabilirlik o kadar azalır. Plan şemasında uzun bir biçimleniş derinlik artmasına sebep verebilir.

Medreseleri entegrasyon değerlerine göre sıraladığımızda Ahmediye Medresesi>Yakutiye Medresesi > Kurşunlu Medresesi> Çifte minareli Medresesi olarak sıralayabiliriz.

Bağlantılılık değerlerine göre sıraladığımızda Ahmediye Medresesi>Yakutiye Medresesi > Kurşunlu Medresesi> Çifte minareli Medresesi olarak sıralayabiliriz.

Derinlik değerlerine göre sıraladığımızda Çifte minareli Medresesi > Kurşunlu Medresesi > Yakutiye Medresesi > Ahmediye Medresesi olarak sıralayabiliriz.

Mekan dizimi metoduyla incelenen medreselerin analizlerine göre; Mekanların biçimlenmesi, insan davranışlarıyla doğrudan ilişkilidir. Bu durum mekanın düzenlenme biçimine ve verilere uygun görülen ölçüm yöntemlerine de yansımaktadır. Bu tez, medreselerin işlevselliğini mekan dizimi yöntemiyle inceleyen bir çalışma olması nedeniyle literatüre katkı sağlamıştır.

5. SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Sonuçlar

Erzurum doğal koşullarının ve coğrafi konumunun elverişliliği yanında, askeri gücünün fazla olması, Trabzon'dan gelen ticaret tozunun üzerinde bulunması, önemli uygarlık merkezlerine yakınlığı, Erzurum'un Anadolu'daki en eski yerleşim merkezlerinden biri olmasını sağlamıştır. Pek çok uygarlığa ev sahipliği yapan Erzurum bu uygarlıkların bıraktığı tarihi yapılara sahip olmuştur.

İslam mücahitleri Erzurum'a yerleşip zengin İslami vakıflar kurmuş ve şehir bir hayli kalkınmıştır. Gelen uygarlıkların İslam dinini benimsemeleri ise şehre medreseler yapılmasını sağlamıştır. Erzurum kentinde birçok medrese bulunmaktadır.

Medreseler İslam toplumunda kullanılan bir terim olup medrese yapılarında felsefe, dini bilimler, matematik gibi konularda eğitim veren kurumlardır. Eski dönemlerde medreseler bilim, kültür, din eğitimi merkezleri olarak önemli görevler üstlenmiştir ama zamanla değişen sistemler ile medreseler bu işlevini kaybetmiştir.

Çevresel etkenler, beşeri etkenler, doğal etkenler, savaşlar, teknolojik gelişmeler sosyokültürel etkenler ile kullanıcıların ihtiyaçları ve buna bağlı olarak da yapıların şekillenmesini etkilenmektedir. Çoğu zaman meydana gelen bu oluşumlar tarihi yapı ile uyum gösterememekte ve karşılıklı ihtiyaçlar giderilememektedir. Bu durumda pek çok tarihi yapının işlevi yeniliklere cevap vermediği için yapı kent içerisinde atıl duruma düşmektedir ya da tamamen yok olabilmektedir. Geçmişten günümüze kadar gelen ve işlevsiz kalarak yok olma tehlikesi yaşayan bu yapılar aynı zamanda geçmişle gelecek arasında köprü olan tarihin sürdürülebilirliği, sosyolojik ve kültürel olarak bölgenin kötü etkilenmesi, kentin kimliğinin kaybolması gibi pek çok konuda olumsuz durumlara sebebiyet vermektedir. Tam bu noktada tarihi mirasın canlandırılarak yaşatılması için bu yapılara yeniden işlev önerisi getirilmelidir. Belirli kriterler doğrultusunda yapıya yapılabilecek en minimum müdahalelerle özgünlüğüne en yakın yeniden işlevlendirme senaryoları düşünülmelidir. Yüklenen yeni işlev yapının plan şemasına ve karakterine sadık olacak şekilde planlanmalıdır.

Yeniden işlevlendirme ile ilgili yapılacak çalışmalara örnek olmasının amaçlandığı bu tez kapsamında Erzurum kent merkezinde özgün işlevlerini kaybeden Çifte Minareli Medrese, Yakutiye Medresesi, Ahmediye Medresesi ve Kurşunlu Medresesi'nin plan şemaları ve görselleri üzerinden yapılan mekansal okumalarla

yapıların güncel mimari durumları analiz edilmiştir. Bu analiz sonuçlarına yapıların güncel işlevlerinin çevresel, yapısal ve mekansal olarak etkileri irdelenmiştir.

Çalışma kapsamında ele alınan dört medrese diğer bir yöntem olan mekan dizim yöntemiyle analiz edilmiştir. Elde edilen sayısal veriler ışığında derinlik, bağlantılılık ve bütünleşme değerleri her bir medrese için ayrı ayrı incelenip medreselerin işlevsellikleri analiz edilmiştir.

Medreselerin mimari plan şemaları ve görselleri üzerinden yapılan mekansal okumalarla birlikte mekansal dizim yöntemi sayesinde bu medreselerin işlevsellik organizasyonunu ve kullanıcıların hareket eylemlerini analiz etmek mümkün olmaktadır.

Tez kapsamında ele alınan medreselerin avluları plan şemasına bakıldığında merkezi konumda yer almaktadır. Bu bağlamda avlular yapıların diğer mekanlarını birleştiren ve onlarla erişimi sağlayan önemli bir alandır. Yapıların plan şemasından çıkarım sağladığımız bu durum mekan dizim analizlerinde de görülmektedir.

Yapılan bu çalışmada yeniden işlevlendirme yapılırken dikkat edilmesi gereken kriterlerin belirlenip benzer uygulamalarda bu doğrultuda en doğru işlev verilebilmesine yapılan bu çalışma ile katkı sağlanılmıştır.

Sonuç olarak yeniden işlevlendirme söz konusu olan yapıların gelecek kuşaklara aktarılıp geçmiş ve gelecek arasında köprü kurması sağlanması hedeflenmektedir. Bu hedef sayesinde yapının mimarisi ile birlikte kentin kimliğinin de korunması, bölgenin ekonomik, sosyokültürel yönden kalkınması gibi pek çok yönden avantajlar sağlamaktadır. Bu bağlamda yapılar işlevlendirilirken yapının özgünlüğünün bozulmasına sebep olacak müdahalelerden kaçınılmalıdır. Yapının cephesine, strüktüel sistemine, plan şemasına yapılan müdahaleler yapıya zarar vermeyecek şekilde olmalıdır.

Öneriler

Erzurum özelinde yapılan bu araştırma gelecek dönem çalışması olarak farklı medreselerin ya da tarihi yapıların benzer parametrelerle incelenmesi için örnek oluşturmaktadır. Araştırma kapsamında seçilen Erzurum kent merkezinde yer alan medreseler detaylı olarak incelenmiştir. Bu çalışmada elde edilen metot, bulgular ve sonuçlara istinaden bu konuda yapılacak çalışmalara ışık tutması öngörülmektedir.

Bahsedilen kriterler doğrultusunda tarihi medreselere uygun işlev yüklenebilmesi için yapının tarihi kimliğine, çevresi ile olan bağlamına, kullanıcı ve kentin ihtiyaçlarına uyumlu işlev belirlenmesi gerekmektedir.

Medreselerin yeniden işlevlendirilmesi, baştan bir yapı yapmaya nazaran daha çevreci bir yaklaşımdır. Mevcut yapıların yeniden işlevlendirilmesi atıl alanların değerlendirilmesini ve çevresel kaynakların verimli tüketilmesini sağlar.

Medreselerin içinde bulunduğu çevre ile etkileşimine detaylıca bakılmalıdır.

Medreselerin sahip olduğu plan şemasında ki her bir mekanın ayrı ayrı mekansal ve hacimsel boyutlarına, diğer mekanlar arasındaki ilişkiye dikkat edilerek yeni işlevin medreselerin plan şemasına uygunluğuna dikkat edilmelidir.

Medreselerin kent kullanıcısının ve kentin ekonomik, sosyokültürel ihtiyaçlarına göre işlevlendirilmesi gerekmektedir.

Medreselerin strüktüel sisteminde köklü değişimlere sebep olabilecek işlevler seçilmemelidir.

Medreselerin cephelerinde yapının tarihi kimliğine zarar verebilecek, özgünlüğünü zedeleyecek bir işlev belirlenmemelidir.

Medreselerin yeniden işlevlendirilmesinde, tesisat sistemleri ya da teknik gereksinimlerin fazla olmamasına ve medresenin özgün niteliğini bozmamasına dikkat edilmelidir.

Medreselere yeniden işlev verilirken bu değerler göz önünde bulundurularak, yapıya minimum müdahalelerle en etkin işlev verilmelidir.

KAYNAKLAR

- Ahunbay, Z., 1980, İstanbul Medreseleri Koruma ve Çağdaş Kullanım Açısından Bir Değerlendirme, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul, 1980
- Ahunbay, Z., 1996, Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon, *Yapı Endüstri Merkezi Yayınları*, İstanbul.
- Ahunbay, Z., 2009. Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon, *YEM Yayınları*, İstanbul.
- Ahunbay, Z., 2011. Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon, *YEM Yayınları*, İstanbul.
- Akçay, İ. 1965, “Yakutiye Medresesi”, *Vakıflar Dergisi*, Sayı. 6, 146-152.
- Aksoy, E, 2017, Hastanelerde İç Mekân Konfigürasyonunun Yön Bulma Davranışlarına Etkisinin Araştırılması, Doktora Tezi, *Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü*, Konya.
- Altınoluk, Ü., 1991. “Özgün İşlevini Tamamen Yitiren yada İşlevsel Olarak Eskiyen Yapıların Yeniden Kullanımı”, *Tasarım Dergisi*, Sayı 14, İstanbul,
- Altınoluk, Ü., 1998, Binaların Yeniden Kullanımı, (Birinci Baskı). *İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi Yayınları*, 15-22.
- Altun, Ara., 2006, "Anadolu'da Artuklu Devri Medreselerinin Plân Şemaları Üzerine Notlar." *Vakıflar Dergisi*, 10: 229-233.
- Anonim, 2006, Tarım istatistikleri özeti, DİE Yayınları, No;12, Ankara, 22-23. *Araştırma Dergisi*, Sayı(6), Erzurum.
- Arıkan, R., 2018, Anket Yöntemi Üzerinde Bir Değerlendirme, *Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 97-159.
- Arslan, E., 2019, Erzurum Tarihi Ticaret Bölgesinin Mekansal Analizi Ve Hanların Mimari Kurgusu, Yüksek Lisans Tezi, *Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü*. İstanbul.
- Asiliskender, B., 2005, Anıt Kavramı, Kimliğin Sürekliliği Ve Değişim: *Gevher Nesibe Medresesi Deneyimi*, *Mimarlık Dergisi*, 322, S. 55-59, İstanbul.
- Aslanapa, O., 1991, Anadolu’da İlk Türk Mimarisi Başlangıcı ve Gelişmesi, *Anadolu Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını No:43*, Ankara.
- Aslanapa, O., 2004, Turkish Art And Architecture, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara.
- Atak, Ö., 2009, Mekansal Dizim ve Görünür Alan Bağlamında Geleneksel Kayseri Evleri, Yüksek Lisan Tezi, *İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü*, İstanbul.
- Atçeken, Z., 1998, Konya’daki Selçuklu Yapılarının Osmanlı Devrinde Bakımı ve Kullanılması, Ankara: TTK.
- Atnur, İ. E., “Erzurum’dan Mustafa Kemal’e Armağan: Atatürk Evi”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı:27, Prof. Dr. Şinasi Tekin Özel Sayısı, Erzurum 2005, 311-323.
- Aytaç, Nazhan., 2017, Anadolu’da İlhanlı Mimari Eserleri, Yüksek Lisans Tezi, *Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul.
- Ayvaz, E., & Halaç, H. H., 2023, Endüstriyel Miras Örneği Olan Gazhanelerin Yeniden İşlevlendirilmesi: Hasanpaşa Gazhanesi, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 33(2), 1005-1022.
- Baltacı, 1976, C. XV.-XVI.yy. Osmanlı Medreseleri, Teşkilat-ı Tarih, İstanbul.

- Başgöl, M., & İLERİSOY, Z. Y. 2021, Yeniden işlevlendirme kapsamında tarihi yapı örneği; Kırşehir Cacabey Cami analizi. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 163-182.
- Başkaya, A., 1997, XX. Yüzyıl Erzurum Tarihi ve İnanç Coğrafyası, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı*, Elazığ.
- Beygu, A. Ş., *Erzurum Tarihi Anıtları Kitabeleri*, Bozkurt Basımevi, İstanbul 1936.
- Bozkurt, N, "Medrese", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 28, *TDV Yayınları*, Ankara 2003, s. 323.
- Çakmak Yılmaz, B., 2011, Kırsaldan Kente Göç İle Kent Çeperlerinde Oluşan Konutların Mekânsal Dizim Yöntemiyle Analizi, Konya Örneği, Yüksek Lisans Tezi, *Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü*, Konya.
- Çil, E, 2006, Bir Kent Okuma Aracı Olarak Mekân Dizim Analizinin Kuramsal ve Yöntemsel Tartışması, *Megaron YTÜ Mim. Fak. e-Dergisi YTU Arch. Fac. e-Journal*, 1(4), 218–23
- Demir, F., 2019, Anadolu Selçuklu Dönemi Medreseleri Ve Medrese Eğitimi ,Yüksek Lisans Tezi, *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Tokat.
- Erzurum Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2023, Dersimiz Erzurum, *Erzurum Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları*.
- Furat, A., 2004, XV. ve XVI. Yy."larda Fatih ve Süleymaniye Medreseleri"nde Verilen Din Eğitimi Karşılaştırılmalı incelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul.
- Gençoğlu., I, Z., 2018, Tarihi Anıtsal Yapıların Korunmasında Yeniden İşlevlendirme-Oluşan Sorunlar: "Bursa Ve Barselona", Doktora Tezi, *Beykent Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı*, İstanbul.
- Gökdağ, S., 2014. Endüstri Mirası Yapıların Sergi Mekanları Olarak Yeniden İşlevlendirilmesi Kapsamında Roma ve İstanbul'daki Örneklerin Mekânsal Dönüşümünün Karşılaştırmalı Analizi, Yüksek Lisans Tezi, *MSGSÜ, FBE İç Mimarlık Anabilim Dalı İç Mimarlık Programı*, İstanbul.
- Gönül, F., 2020, Vakıf ile Medresenin Tarihsel İlişkisi Bağlamında Üsküdar Medreselerinin Güncel İşlevlerinin Değerlendirilmesi, Yüksek Lisans Tezi, *Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü*, İstanbul.
- Güç, B., 2010, Hastane Dolaşım Mekanlarının Kullanıcı Üzerindeki Etkileri: Süleyman Demirel Üniversitesi Örneği, Doktora Tezi, *Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü*, Trabzon.
- Gülen, S., 2022, Kültürel Mirasın Korunması Bağlamında İstanbul Medreseleri: Cafer Ağa Medresesi Üzerine Nitel Bir Araştırma, Yüksek Lisans Tezi, *İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul.
- Gündoğdu, H., Uçan H.E, 2017, *Erzurum Çifte Minareli Medrese*. Erzurum Vakıflar Bölge Müdürlüğü, İstanbul.
- Gürlevik, M. M., 2022, Kültür Varlıklarını Koruma Aracı Olarak Yeniden İşlevlendirme: Erzurum Şeyhler Medresesi, Yüksek Lisans Tezi, *Atatürk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü*, Erzurum.
- Highfield, D., 1987. *Rehabilitation And Re-Use of Old Buildings*. E&FN Spon Press, 7, New York.
- Hillier, B., Hanson, J., 1984, *The Social Logic of Space*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Işık, M. P, 2009, Erzurum Çifte Minareli Medrese Rölöve, Restitüsyon, Restorasyon ve Mühendislik Hizmetleri Projeleri, Teknik İzah Raporu.

- Karamağaralı, H., 1971, “Erzurum’daki Hatuniye Medresesinin Tarihi ve Bânisi Üzerine Mülâhazalar”, *Selçuklu Araştırmaları Dergisi III*, s. 209-210.
- Karapınar, M., 1997. Çevre İhtiyaç Programı Verilerinin Mimari Tasarıma Etkisi Üzerine Bir Değerlendirme, *İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü*, İstanbul.
- Karpuz, G; Köşklü, Z; 2015, Erzurumlu Şeyhulislam Seyyid Feyzullah Efendi
- Karpuz, H. & Eravşar, O., 2008, Erzurum Çifte Minareli Medrese Mimarlık Tarihi Raporu.
- Karpuz, H., Kuş, A., Dıvarcı, İ., Şimşek, F., Anadolu Selçuklu Eserleri Fotoğraf Albümü, *Selçuklu Belediyesi Kültür Yayınları*, No:28.
- Kasmo, R., & Aytekin, Z., 2022, Sürdürülebilir Korumaya Yönelik Olarak Tarihi Medreselerin Yeniden İşlevlendirilmesinin Değerlendirilmesi, Yüksek Lisans Tezi, *Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü*, İstanbul.
- Kaşlı, B., 2009. İstanbul’da Yeniden İşlevlendirilen Korumaya Değer Endüstri Yapıları ve İç Mekan Müdahaleleri: Santral İstanbul Örneği, Yüksek Lisans Tezi, *İTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul.
- Kayserili, A., 2014, Erzurum Şehrinin Kültürel Coğrafyası (maddi kültür öğelerine göre), Doktora Tezi, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Erzurum.
- Kazaz, E., 2020, Osmanlı Medreseleri Bağlamında İspir Kadioğlu Medresesi ve Konumu Üzerine Değerlendirmeler, *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, 15 (29), 227-250.
- Kazıcı, Z., 1991, İslam Müesseseleri Tarihi, *Kayıhan Yayınları*, İstanbul.
- Keleş Taylak, E., 2019, Kocaeli SEKA 2. Ve 5. Kağıt Fabrikalarının Koruma Sorunları Ve Yeniden Kullanımı, Yüksek Lisans Tezi, *Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü*, İstanbul.
- Kiliç, E. C., 2015, Tarihi Yapılar İçin Yeniden İşlevlendirme Kriterleri Ve Ali Paşa Hanı Örnekleme, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kiliç, E. C., 2015. Tarihi yapılar için yeniden işlevlendirme kriterleri ve ali paşa hanı örnekleme (Master's thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Kocabıyık, Y., 2014, Yeniden İşlevlendirme Kavramı Ve Bu Kapsamda İTÜ Taşkışla Binasının İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, *Maltepe Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü*, İstanbul.
- Kocaman, İ., Kazaz, İ., Okuyucu, D., 2018, Erzurum Yakutiye Medresesi’nin Yapısal Davranışının İncelenmesi, *Dokuz Eylül Üniversitesi-Mühendislik Fakültesi Fen ve Mühendislik Dergisi* Cilt 20, Sayı 58,
- Konak, I., 2022, Erzurum Çifte Minareli Medrese Ve Yakutiye Medresesi Çinili Minarelerinin Mevcut Durumu Ve Tamamlama Uygulamaları, *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı, 1:44-59.
- Konukçu, E., “Tarihte Erzurum”, Şehri Mübarek Erzurum, *Erzurum Belediyesi Kültür Yayınları No:1*, Yorum Matbaacılık, Ankara 1989, 1-136.
- Konyalı, İ. Hakkı, Abideleri ve Kitabeleri İle Erzurum Tarihi, İstanbul, 1960.
- Korkmaz Sekitmez, M., 2019, İstanbul Mimar Sinan Dönemi Medreseleri Ve Üsküdar Mihrimah Sultan Medresesi Koruma Ve İşlev Sorunları, Yüksek Lisans Tezi, *Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü*, İstanbul.
- Köseoğlu, E., 2012, Kurgusal Olarak Farklılaşan Örüntülerde Mekansal Okunabilirliğin Biçimsel, Dizimsel Ve Öznel Boyutları. Yüksek Lisans Tezi, *İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü*, İstanbul.
- Köşklü, Z., & Çınar, S., 2010, Erzurum’da Osmanlı Dönemi Hamamları, *Atatürk Üniversitesi Sanat Dergisi*, 18, 117-136.

- Kuban, D, 2007. *Osmanlı Mimarisi. Yem Yayınları*, 720, İstanbul.
- Kutlu, İ., Ergün, R., 2021, Tarihi Yapılarda Yeniden İşlevlendirme Süreçlerine Sistematik Bir Yaklaşım; Atık Valide Külliyesi Örneği, *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi*, Sayı 25, S. 172-184.
- Küçük, C., 1995, Erzurum Şeyhler Vakfı ve Külliyesi”. *Vakıflar Dergisi*. (11), 321-329. Ankara
- Küçükuşurlu, M., 2013, Şemsettin Çelik Erzurum Kalesi, *Erzurum Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları*, No:2, İstanbul.
- Levent, A., 2022, Silahtar Mustafa Paşa Kervansarayı'nın Günümüzdeki İşlevi, *Academic Social Resources Journal*, 7(43), 1298-1310.
- M. Hızlı., 1997, Mahkeme Sicillerine Göre Osmanlı Klasik Dönemi Bursa Medreselerinde Eğitim-Öğretim, *Emin Yayınları*, Bursa.
- Nurlu, S., 2020, Koruma Yöntemlerinden Biri Olan Yeniden İşlevlendirme Kavramının Çevresel Etkileri - Antakya Konak Restoran Örneği ,Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- Öklü, A., 2005, İstanbuda 16. Yüzyıl Külliye Bütünlüğünde Medrese Mimarisi, Yüksek Lisans Tezi, *Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul.
- Özger, Y., 2021, Geleneksel Maraş Evlerinde Yeniden İşlevlendirme: Kocabaş Konağı Örneği, Yüksek Lisans Tezi, *Hasan Kalyoncu Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü*, Gaziantep.
- Özkan, H, 2015, “Erzurum Caferiye Külliyesi ve Restorasyonları, Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi Journal of the Fine Arts Institute (GSED), S 34. 46-81.
- Özkan, H., 2010, Erzurum Şeyhler Külliyesi, *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitü Dergisi*, 1(6), 69-88.
- Özkan, H., 2014, Erzurumlu Şeyhulislam Seyyid Feyzullah Efendi Sempozyumu (31 Ekim 2 Kasım 2014 Erzurum) Erzurum – 2015 Erzurum Kurşunlu (Feyziye) Camii Ve Tek Kubbeli Camiler Arasındaki Yeri Prof.Dr. Haldun Özkan Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
- Özkan, Ş., 2007, Medrese Tâbirinin İlk Defa Ortaya Çıkışı, Selçuklular Zamanında Medreselerin Kuruluş Sebepleri Ve Medrese Eğitimi,
- Öztürk Yıldız, A., 2023, Kültürel Mirasın Korunmasında Yeniden İşlevlendirmenin Önemi Ve Müze Gazhane Örneğinde Değerlendirilmesi, Yüksek Lisans Tezi, *İstanbul Arel Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü*, İstanbul.
- Öztürk, E., Esmer, M., 2019, İstanbul'daki 16-18. Yüzyıllara Ait Medreselerin Mevcut İşlevlerinin Koruma Amaçlı Değerlendirilmesi, *Kent Akademisi*, 12(3), 561-57.
- Pamuk, B., 2006, *XVII. Yüzyılda Bir Serhad Şehri Erzurum, IQ Kültür Sanat Yayıncılık*:162, Araştırma-İnceleme Dizisi: 123, İstanbul
- Parlak, M, H., 2007, Klasik İslam Cografyacılarına Göre Erzurum, *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Estitüsü Müdürlüğü Güzel Sanatlar Dergisi*, Sayı 18, Erzurum.
- Peponis, J., 2005, Space Syntax, in Implications, 4/12. Sempozyumu.
- Selçuk, M., “Binaların Yeniden İşlevlendirilmesinde Mekânsal Kurgunun Değerlendirilmesi”, *Selçuk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü*, Yüksek Lisans Tezi, 2006
- Selçuk, M., 2006, Binaların Yeniden İşlevlendirilmesinde Mekansal Kurgunun Değerlendirilmesi, Yüksek Lisans Tezi, *Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü*, Konya.
- Semerci, F., 2014, Meydanların İşlevsellik Analizi: İstanbul Tarihi Yarımada Örneği, Doktora Tezi, *Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü*, Konya.

- Sevgi Görbeğ, B. (2022). Birleşik Fonksiyonlu Tarihi Yapılarda Yeniden İşlevlendirme Analizi: Konya Örneği.
- Sözen, M., 1970, Anadolu Medreseleri Selçuklu ve Beylikler Devri, İstanbul Teknik Üniversitesi Matbaası, 364, İstanbul.
- Tangülü, K., 2021, Harput Cimşit Bey Hamamı'nın Yeniden İşlevlendirme Ölçütleri Bağlamında Değerlendirilmesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul T.C. *Maltepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü*, İstanbul.
- Tapan, M., 2007. Soru ve Cevaplarla Koruma,: *TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükşehir Şubesi Yayını*, İstanbul.
- Tapkı, S., 2018, Tarihi Konut Yapılarının Turizm İşlevine Dönüşümünde Kimliğin Bilimsel Açından İzlenimi, *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*, ss. 1109-1131.
- Temur, B., & Açıcı, F. K. 2022., Bir Kültürel Miras Değeri: Erzurum Yakutiye Medresesi Türk İslam Eserleri ve Etnografya Müzesi, *Journal of Architectural Sciences and Applications*, 7(2), 598-614.
- Tetik, A., 2018, Mardin Kasımiye Medresesi İçin Yeniden İşlevlendirme Önerileri Geliştirilmesi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü*, Ankara.
- Tibet, F. A., 2013, Ayvalık Evlerinin Mekan Dizimi Metodu İle Analizi, *Balıkesir Üniversitesi / Fen Bilimleri Enstitüsü / Mimarlık Ana Bilim Dalı*, Balıkesir.
- Turan, Alkan, A., 1988, Emekçizade Ahmet Paşa, Tarih ve Toplum, C-9, İstanbul.
- Turanlı, A. G., 2022, İstanbul Suriçi Bölgesindeki Tarihi Yapıların Korunmasında Yeniden İşlevlendirme İle Oluşan Sorunlar, Yüksek Lisans Tezi, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü*, İstanbul.
- Turner, A. (2004). *Depthmap 4: A Researcher's Handbook*.
- Turner, A., 2001,. *Depthmap: A Program To Perform Visibility Graph Analysis. Proceedings Of The 3rd 53 International Symposium On Space Syntax*, 30(May), 7-11.
- Uçar, B., 2013, Endüstriyel Miras ve Yeniden İşlevlendirme Kavramları Kapsamında Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası'nın İrdelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, *Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi*, İstanbul.
- Uçar, B., 2013, Endüstriyel Miras Ve Yeniden İşlevlendirme Kavramları Kapsamında Beykoz Deri ve Kundura Fabrikasının İrdelenmesi Yüksek Lisan Tezi *Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü*, İstanbul.
- Uğursal, S., 2011, Tarihi Yapıların Yeniden İşlevlendirilmesi: İzmir Sümerbank Basma Sanayi Yerleşkesi Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Us, F., 2014, Bir 19 Yüzyıl Endüstri Mirasının Yeniden Kullanımı Samsun Tekel Tütün Fabrikası'nın Bulvar Samsun Projesi'ne Dönüşümü, *Mimarlık* , no.377, 57-64.
- Usta, A., 1994, Anadolu Türk Mimarlığında Form Analizi, Doktora Tezi, *KTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü*, Trabzon.
- Ünal, R. H, 1974, Erzurum İli Dahilindeki İslami Devir Anıtları Üzerine Bir İnceleme, *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını Edebiyat Fakültesi*
- Ünal, R. H, 1993, Erzurum Yakutiye Medresesi, Ankara.
- Ünal, R. H., 1989, Çifte Minareli Medrese (Erzurum), Ankara.
- Ünal, R. H., 1989, Çifte Minareli Medrese ,(1.Baskı). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Yalçın, S. S., İ. C, 2022, Tarihi Medreselerin Yeniden İşlevlendirilmesi: Erzurum Çifte Minareli Medrese. *Social Mentality And Researcher Thinkers Journal (Smart Journal)*, 7(46), 1195-1210.

- Yaldız, E., 2003, Konya'daki Medrese Yapılarının Yeniden Kullanım Koşullarına Göre Değerlendirilmesi, Yüksek Lisans Tezi, *Fen Bilimleri Enstitüsü*, Konya.
- Yeşildal, Ö., 2019, Nöroloji ve Mekansal Biliş Arasındaki İlişki Bağlamında Space Syntax Eleştirisi, *Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Yiğit, Ö., 2023, Tarihi Yazılı Ve Görsel Belgeler Işığında Halk Mimarisi Üzerine Bir Değerlendirme: Erzurum Örneği, Yüksek Lisans Tezi, *Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü*, İzmir.
- Yurttaş, H., 2010, Fuat Bey' in Erzurum Haritası, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* (15).
- Yüce, G., 1980, Medrese Yapıları Ve Koruma İlkeleri Doğrultusunda Çağdaş Yaşam İçindeki İşlevleri, Yayınlanmamış Doktora Tezi, *Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü*, İstanbul.
- Zaman, M., Sevindi, C., Birinci, S., 2018, Tarihi Yolların Buluştuğu Erzurum Şehrindeki Beşeri Turistik Eserler, Atatürk Üniversitesi, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22(Özel sayı):581-601.

Web İletileri

- URL-1: <https://kulturenvanteri.com/tr/yer/hasanpasa-gazhanesi>
[Erişim Tarihi: 15 Ocak 2022].
- URL-2: <https://www.arkitera.com/proje/bulvar-samsun/>
[Erişim Tarihi: 15 Ocak 2022].
- URL-3: <https://www.kocaeli.bel.tr/hizmet/seka-kagit-muzesi-28.html>
[Erişim Tarihi: 15 Ocak 2022].
- URL-4: https://www.tripadvisor.com.tr/LocationPhotoDirectLink-g298018-d3523052-i478279039-Armourer_Mustafa_Pasha_Caravanserai-Malatya.html
[Erişim Tarihi: 23 Ocak 2022].
- URL-5: <https://tokathaber60.com/kultur-sanat/yagibasan-medresesi-anadolunun-ilk-medresesi/>
[Erişim Tarihi: 31 Temmuz 2024].
- URL-6: <https://dogruhaber.com.tr/haber/>
[Erişim Tarihi: 31 Temmuz 2024].
- URL-7: <https://www.kayserigezi.net/kayseri-tarihi-yerler/sifahiye-ve-giyasiye-medresesi-45>
[Erişim Tarihi: 31 Temmuz 2024].
- URL-8: <https://kulturenvanteri.com/tr/yer/ekmekcizade-ahmet-pasa-medresesi/1-358/>
[Erişim Tarihi: 1 Ağustos 2024].
- URL-9: <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/kirsehir/gezilecekyer/cacabey-medreses>
[Erişim Tarihi: 3 Şubat 2024].
- URL-10: <https://tarihgezisi.com/camiler/semsi-ahmet-pasa-camisi-uskudar-istanbul/>
[Erişim Tarihi: 3 Şubat 2022].
- URL-11: <https://www.sabah.com.tr/egitim/corlulu-ali-pasa-medresesi-nerede-corlulu-ali-pasa-medresesine-nasil-gidilir-ne-zaman-yapildi-ozellikleri-neler-e1-6197155>

[Erişim Tarihi: 7 şubat 2022].

URL-12: <https://www.bellekmekanlari.org/mekan/corlulu-ali-pasa-medresesi/>

[Erişim Tarihi: 7 şubat 2022].

URL-13: <https://www.sanatin Yolculugu.com/uskudar-atik-valide-sultan-kulliyesi/>

[Erişim Tarihi: 10 şubat 2022].

URL-14: <https://9lib.net/article/valide-atik-medresesi->

[Erişim Tarihi: 15 şubat 2022].

URL-15: <http://www.kayseri.gov.tr/avgunlu-medresesi>

[Erişim Tarihi: 3 şubat 2022].

URL-16: <https://www.uyduharita.org/erzurum-haritasi-resimleri/erzurum-haritasi-3/>

[Erişim Tarihi: 1 Ağustos 2024].

URL-17: <https://erzurumansiklopedi.com/erzurum-hoyuk-ve-kazilari/>

[Erişim Tarihi: 25 şubat 2022].

URL-18: <https://puskulcu.blogspot.com/2015/03/guzelova-hoyugu.html>

[Erişim Tarihi: 25 şubat 2022].

URL-19: <https://www.aa.com.tr/tr/kultur-sanat/pulur-hoyuk-kazilarinda-neolitik-ve-kalkolitik-donemlere-ait-izlere-rastlandi/2370992>

[Erişim Tarihi: 26 şubat 2022].

URL-20: <https://erzurumportali.com/shf/947/Bizans-Doneminde-Erzurum>

[Erişim Tarihi: 27 şubat 2022].

URL-21: <https://kulturenvanteri.com/tr/yer/mecidiyetabyasi/#17.1/39.916424/41.2931>

[Erişim Tarihi: 5 Mart 2022].

URL-22: <https://erzurum.ktb.gov.tr/TR-56064/tarihce.html>

[Erişim Tarihi: 2 Mart 2022].

URL-23: <https://pin.it/2HTdwEb9L>

[Erişim Tarihi: 27 şubat 2022].

URL-24: <https://www.sanatin Yolculugu.com/erzurum-cifte-minareli-medrese>

[Erişim Tarihi: 5 Nisan 2022]